

**Πάντειο Πανεπιστήμιο
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Μ.Π.Σ. Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Κατεύθυνση Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Σπουδών
Διπλωματική Εργασία
Επιβλέπων: Καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος**

**Μιχάλης Κοντός
Α.Μ. 1203 Μ. 017**

Αμερικανικές Αντιλήψεις της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ενοποίησης Μετά το 1989

Αθήνα. 2005

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3-6
Κεφάλαιο 1 ^ο : Θεωρητικές Παραδοχές: Δομή, Αλλαγή, Αντιλήψεις και Γόητρο	7-16
Κεφάλαιο 2ο: Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Ανάλυση των Μηχανισμών Διαμόρφωσης Αντιλήψεων.....	17-25
Κεφάλαιο 3ο: Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενοποίηση και Αμυντική Πολιτική. Το Διεθνές Εκτόπισμα της Ε.Ε. και οι Μελλοντικές της Προοπτικές ως Ενιαίου Διεθνούς Δρώντα.....	26-35
Κεφάλαιο 4ο: Η.Π.Α. και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενοποίηση. Από τις Αντιλήψεις στη Στρατηγική.....	36-62
Κεφάλαιο 5ο: Οι Τρεις Μεταψυχροπολεμικές Προεδρίες των Η.Π.Α.. Συνέχεια και Αλλαγές στην Πολιτική των Η.Π.Α. σε Σχέση με την Ε.Ε.....	63-74
Συμπεράσματα.....	75-77
Βιβλιογραφία.....	78-80

Εισαγωγή

Η ανάλυση που ακολουθεί θα επιδιώξει να φωτίσει ορισμένες συγκεκριμένες πτυχές των ευρωατλαντικών σχέσεων στη μεταψυχροπολεμική εποχή, με ιδιαίτερη έμφαση στις επικρατούσες αντιλήψεις που προσδιορίζουν τις αντιδράσεις των πολιτικών και διανοητικών ελίτ των Η.Π.Α., αλλά και τη στρατηγική και τις πολιτικές εκροές στις οποίες καταλήγουν σε σχέση με την ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση. Επίσης αναλύονται ζητήματα όπως η αμερικανική υπεροχή και η μονοπολική δομή του διεθνούς συστήματος, ο ρόλος των αντιλήψεων και του γοήτρου στη διεθνή πολιτική και οι μηχανισμοί διαμόρφωσης αντιλήψεων στην περίπτωση των Η.Π.Α., η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ιδιαίτερα οι τομείς της πολιτικής ενοποίησης και της κοινής άμυνας, το διεθνές status της Ε.Ε. και οι δυνατότητες αναβάθμισής του κ.α.. Η κεντρική υπόθεση εργασίας στηρίζεται στη νεορεαλιστική θεωρητική παραδοχή περί επιδίωξης της διατήρησης της δεδομένης κατανομής ισχύος στο διεθνές σύστημα από την υπερέχουσα μονάδα. Στην προκειμένη περίπτωση **τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα επηρεάζονται από την πιθανότητα μελλοντικών ανακατανομών ισχύος, οι οποίες ενδεχομένως να θέσουν υπό αμφισβήτηση την αμερικανική παγκόσμια πρωτοκαθεδρία, ως επίσης και την ίδια τη δομή του διεθνούς συστήματος. Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται αντιληπτή από τον πολιτικό κόσμο και την επιστημονική κοινότητα των ΗΠΑ η διαδικασία της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης και υπό αυτά τα δεδομένα αποκρυσταλλώνεται η αμερικανική εξωτερική πολιτική.** Ως εκ τούτου, οι Η.Π.Α. καταλήγουν σε μία στρατηγική ελέγχου των ενοποιητικών βημάτων της Ευρώπης, ούτως ώστε να μην βρεθούν στο μέλλον αντιμέτωπες με το ενδεχόμενο της ανακατανομής ισχύος και της συστημικής αλλαγής. Η θεωρητική βάση της εργασίας εντοπίζεται σε δύο βασικούς πυλώνες: από τη μια στη νεορεαλιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων, με ιδιαίτερη έμφαση στις παραδοχές των Kenneth Waltz, Robert Gilpin και John Mearsheimer για τη δομή, το χαρακτήρα και τις προϋποθέσεις αλλαγής (εντός) του διεθνούς συστήματος. Από την άλλη, στη μελέτη του Robert Jervis για τη σημασία των (ορθών ή εσφαλμένων) αντιλήψεων στη διεθνή πολιτική.

Η μεθοδολογική δομή της κεντρικής υπόθεσης εργασίας στηρίζεται σε μια γραμμικής μορφής μεθοδολογική αλυσίδα: ενδεχόμενη μελλοντική ανακατανομή ισχύος→μεταβολή στη διακυβέρνηση, ενδεχομένως και στη δομή του διεθνούς

συστήματος→τίθεται υπό αμφισβήτηση η αμερικανική παγκόσμια πρωτοκαθεδρία→κίνδυνος για τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα των ΗΠΑ→ακολουθείται στρατηγική αποτροπής αυτής της εξέλιξης, η οποία αντικατοπτρίζεται στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή στις ΗΠΑ η ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση. Στην πιο πάνω υπόθεση εργασίας, ως ανεξάρτητη μεταβλητή ορίζεται η ενδεχόμενη ανακατανομή ισχύος, ενώ ως εξαρτημένη μεταβλητή ορίζεται ο βαθμός στον οποίο επηρεάζονται τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα, δεδομένης της αμφισβήτησης της παγκόσμιας πρωτοκαθεδρίας των ΗΠΑ και της μεταβολής της διακυβέρνησης του διεθνούς συστήματος. Παρατηρούμε ότι οι πιο πάνω μεταβλητές συνδέονται με μια αιτιώδη σχέση, στο βαθμό που μια ενδεχόμενη ανακατανομή ισχύος στο μέλλον θα μεταβάλει τον παγκόσμιο χάρτη ισχύος και θα θέσει υπό αμφισβήτηση το ρόλο των ΗΠΑ ως εντολέα/ηγέτη του διεθνούς συστήματος. Στη σχέση αυτή η ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση συνιστά μεταβλητή συνθήκης, στο βαθμό φυσικά που η Ε.Ε. ως πολιτικά ενοποιημένη μονάδα θα ευνοηθεί από την παγκόσμια ανακατανομή ισχύος. Όλο αυτό το σύστημα αιτιωδών σχέσεων επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο οι ΗΠΑ μεταφράζουν τα υπερατλαντικά μηνύματα που αφορούν την πολιτική ενοποίηση της Ε.Ε. προς την κατεύθυνση της ενιαίας εξωτερικής ταυτότητας και, κυρίως, της απόκτησης ανεξάρτητων μέσων αυτοπροστασίας.

Για την καλύτερη κατανομή της έρευνας και για την πιο αποτελεσματική υποστήριξη του κεντρικού επιχειρήματος, η εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η θεωρητική βάση της εργασίας και παρατίθενται οι πιο σημαντικές θεωρητικές παραδοχές. Αναλύονται οι έννοιες της δομής του διεθνούς συστήματος, της κατανομής ισχύος, της αλλαγής, των αντιλήψεων και του γοήτρου στα πλαίσια της διεθνούς πολιτικής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης των ιδεολογικών μηχανισμών διαμόρφωσης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, η σημασία των οποίων είναι καθοριστική τόσο για τις αντιλήψεις των αμερικανικών ελίτ για τις άλλες δυνάμεις, όσο και για τις κοσμοεικόνες που επικρατούν στην αμερικανική κοινή γνώμη. Για το σκοπό αυτό παρατίθενται δύο ιδεολογικές ομαδοποιήσεις, βάσει των οποίων οι αμερικανικές αντιλήψεις και η εξωτερική πολιτική διαμορφώνονται

από τη σύγκρουση, την αλληλεπίδραση και ενίοτε την πρόσμιξη διαφόρων τάσεων ή σχολών σκέψης, οι οποίες έχουν διάρκεια στο χρόνο και αναπροσαρμόζονται αναλόγως των ιδιομορφιών της κάθε εποχής.

Στο τρίτο κεφάλαιο προσεγγίζεται η φυσιογνωμία της Ε.Ε. και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, με αναφορές στην πολιτική ενοποίηση και την Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας. Γίνεται μια προσπάθεια προσδιορισμού των προϋποθέσεων αναβάθμισης του διεθνούς εκτοπίσματος της Ένωσης στο βαθμό που αυτή ενεργεί διεθνώς ως ενιαίος δρών και εντοπίζονται οι βασικές αδυναμίες που εμποδίζουν την ισχυρή παρουσία της στη διεθνή πολιτική. Εκτεταμένη αναφορά γίνεται στη σημασία των εθνικών συμφερόντων των κρατών/μελών και του βαθμού σύγκλισής τους για την προώθηση της πολιτικής ενοποίησης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο μελετώνται οι ευρωατλαντικές σχέσεις και τα μοντέλα της διεθνούς συνύπαρξης των Η.Π.Α. και της Ε.Κ./Ε.Ε. πριν και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ.. Η νέα εποχή συνοδεύτηκε από σημαντικότερες αλλαγές στη διεθνή τάξη και στη δομή του διεθνούς συστήματος. Πλέον οι Η.Π.Α., η μόνη υπερδύναμη του μονοπολικού διεθνούς συστήματος, επιχειρούν να διατηρήσουν την αδιαμφισβήτητη υπεροχή τους και να διαμορφώσουν τη διακυβέρνηση του διεθνούς συστήματος με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτραπούν στο μέλλον οποιεσδήποτε αλλαγές στη διεθνή κατανομή ισχύος. Οι γεωπολιτικές συνθήκες και τα διεθνή οικονομικά μεγέθη συνηγορούν στο ότι η Ε.Ε. αποτελεί ένα εν δυνάμει μεγάλο ανταγωνιστή, υπό την προϋπόθεση ότι θα ενοποιηθεί πολιτικά και θα αποκτήσει ενιαία και αυτόνομα μέσα αυτοπροστασίας. Υπό αυτά τα δεδομένα, οι Η.Π.Α. προβαίνουν σε στρατηγικές επιλογές με στόχο τη διαίωνηση του πολιτικού κατακερματισμού της Ε.Ε. και τον έλεγχο των πολιτικών κατευθύνσεων της Κ.Ε.Π.Π.Α.. Ταυτόχρονα, επιδιώκουν την διασφάλιση δυνατοτήτων άμεσης παρέμβασης στη διαμόρφωση της κοινής ευρωπαϊκής άμυνας.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους σημαντικότερους χειρισμούς στην αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Προσεγγίζονται χωριστά οι τρεις προεδρίες που μεσολάβησαν από το 1989 μέχρι σήμερα και εξετάζεται η συμβολή τους στη διαμόρφωση των ευρωατλαντικών σχέσεων. Ταυτόχρονα, με βάση τις ιδεολογικές ομαδοποιήσεις του δευτέρου

κεφαλαίου, γίνεται μια συγκριτική αποτίμηση της μεταψυχροπολεμικής εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α., πάντοτε με έμφαση στην ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση.

Κεφάλαιο 1^ο: Θεωρητικές Παραδοχές: Δομή, Αλλαγή, Αντιλήψεις και Γόητρο

Η μελέτη ζητημάτων όπως οι ευρωπαϊκές σχέσεις, τα οποία αφορούν την ευρύτερη φύση του διεθνούς συστήματος, προϋποθέτει προσφυγή στο θεωρητικό οπλοστάσιο των διεθνών σχέσεων, από το οποίο μπορούμε να αντλήσουμε τα απαραίτητα θεωρητικά και εννοιολογικά εργαλεία για τη θεμελίωση του επιχειρήματός μας. Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται σε δύο μεγάλες θεωρητικές παραδοχές: η πρώτη αφορά το διεθνές σύστημα και τον τρόπο με τον οποίο οι μονάδες είναι διατεταγμένες εντός αυτού. Η δομή του διεθνούς συστήματος αφορά σε αυτή τη διάταξη και στην κατανομή ισχύος που αυτή συνεπάγεται και που προσδιορίζει τις δυνατότητες των κρατών να παρεμβαίνουν στο σύστημα και να επιτυγχάνουν αποτελέσματα προς όφελός τους. Επειδή όμως η δομή δεν είναι αιώνια, αλλά εξαρτάται από τις δυνατότητες των μονάδων να τη μεταβάλουν, μεγάλη σημασία για την κατανόηση του διεθνούς συστήματος έχει η μελέτη της διαδικασίας αλλαγής. Η αλλαγή αυτή συνήθως λαμβάνει χώρα στα πλαίσια του συστήματος και σπάνια συνιστά αλλαγή του ίδιου του συστήματος και εκφράζεται με την ανακατανομή της ισχύος και τη μεταβολή ρόλων και δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων. Πολύ σημαντική διαδικασία που δίνει ώθηση στην αλλαγή είναι αυτή της άνισης ανάπτυξης, η οποία είναι παράγωγο του άναρχου χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος. Η δεύτερη θεωρητική παραδοχή αφορά στις βασικές μονάδες του συστήματος, δηλαδή τα κράτη, ως επίσης και στους λήπτες πολιτικών αποφάσεων, δηλαδή τα άτομα. Στη διεθνή πολιτική οι ενέργειες που καθορίζουν τη διεθνή τάξη και, κατ' επέκταση, τη δομή του διεθνούς συστήματος, είναι σε μεγάλο βαθμό αποτελέσματα των αντιλήψεων, ορθών ή εσφαλμένων, που επικρατούν εντός των πολιτικών συστημάτων των κρατών για τον «άλλο». Συνεπώς, όταν στους κόλπους ενός κράτους το οποίο απολαμβάνει υπεροχής στο διεθνές σύστημα, είναι δηλαδή εντολέας/ηγέτης του συστήματος, επικρατήσουν αντιλήψεις που αφορούν ενδεχόμενη πρόθεση άλλου ή άλλων κρατών για την αλλαγή ρόλων στο διεθνές σύστημα, τότε ο εντολέας/ηγέτης λαμβάνει μέτρα αποφυγής αυτής της εξέλιξης. Πολύ σημαντικός σε αυτή τη διαδικασία είναι και ο ρόλος του γοήτρου, το οποίο προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις και τις προθέσεις του «άλλου».

1.1. Η δομή του διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τη ρεαλιστική αντίληψη το κράτος συνιστά το βασικό δρώντα στο διεθνές σύστημα. Σε επίπεδο μονάδας, το κράτος αποτελεί τον πυρήνα συγκέντρωσης της λαϊκής νομιμοφροσύνης και τον μοναδικό φορέα κυριαρχίας. Εν τούτοις, ένας σημαντικός παράγοντας του διεθνούς συστήματος περιορίζει και διαμορφώνει τις επιλογές του κράτους στα πλαίσια τόσο της εσωτερικής, όσο και της εξωτερικής του δράσης. Πρόκειται για τη δομή του διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, *ένα σύστημα αποτελείται από μια δομή και από αλληλεπιδρώσες μονάδες. Η δομή είναι το συνεκτικό εκείνο συστατικό που καθιστά δυνατή την κατανόηση του συστήματος ως συνόλου. (...) Ο ορισμός της δομής απαιτεί να αγνοήσουμε το πώς οι μονάδες σχετίζονται η μια με την άλλη (πώς αλληλεπιδρούν) και να επικεντρωθούμε στο πώς υφίστανται η μια σε σχέση με την άλλη (πώς είναι διευθετημένες ή τοποθετημένες). Οι αλληλεπιδράσεις λαμβάνουν χώρα στο επίπεδο των μονάδων. Το πώς οι μονάδες υφίστανται η μια σε σχέση με την άλλη, ο τρόπος που είναι διευθετημένες ή τοποθετημένες, δεν αφορά τις μονάδες. Η διάταξη των μονάδων αφορά το σύστημα¹.* Επιπλέον, η δομή στη διεθνή πολιτική ορίζεται με βάση τρία χαρακτηριστικά: τις αρχές βάσει των οποίων οργανώνεται το σύστημα, το χαρακτήρα των μονάδων και την κατανομή ικανοτήτων. Επειδή όμως το διεθνές σύστημα δεν έχει ιεραρχικού τύπου οργάνωση, παρατηρούμε ότι: 1) είναι άναρχο, δεν υπάρχει δηλαδή μια ανώτερη οργανωτική αρχή. 2) Οι μονάδες δεν διαφοροποιούνται ποιοτικά. 3) Ως συνέπεια των προηγούμενων δύο παραδοχών, οι μονάδες του διεθνούς συστήματος διαφοροποιούνται μόνο σε σχέση με την ισχύ που κατέχουν και, ως εκ τούτου, η δομή του συστήματος μεταβάλλεται ανάλογα των μεταβολών στην κατανομή ισχύος μεταξύ των μονάδων του συστήματος². Τα προαναφερθέντα οδηγούν αβίαστα στο συμπέρασμα ότι η δομή συνιστά βασικότατο στοιχείο περιορισμού των κρατικών επιλογών. Οι δυνατότητες που αυτή διανέμει στις μονάδες του συστήματος μέσω της κατανομής ισχύος αποτελούν και τον ορίζοντα της πραγματικής ικανότητας των κρατών να αυτοκυβερνηθούν και να επιφέρουν αλλαγές στο διεθνές σύστημα που να τα ευνοούν. Κατά τον Waltz, *το σύστημα αναπτύσσει μια σειρά δομών που ανταμοίβουν ή τιμωρούν συμπεριφορές που ανταποκρίνονται περισσότερο ή λιγότερο σε αυτό που απαιτείται από κάποιον που επιθυμεί να πετύχει στα πλαίσια του συστήματος³.* Αντιστρέφοντας το ίδιο επιχείρημα και αναφερόμενος

¹ Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, (U.S.A.: McGraw-Hill, 1979), σ σ. 79-80.

² Ibid. σ σ. 88-97.

³ Ibid. σελ. 92.

στις μεγάλες δυνάμεις, ο Mearsheimer υποστηρίζει ότι η δομή του διεθνούς συστήματος δεν περιορίζει απλώς τις επιλογές τους, αλλά τους αφήνει μόνο μία: τις υποχρεώνει να δρουν επιθετικά και να επιζητούν την ηγεμονία⁴.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (1989-1991) αποτέλεσε την πιο πρόσφατη μείζονα ανακατανομή ισχύος, σε βαθμό αλλαγής της διακυβέρνησης του διεθνούς συστήματος⁵. Η διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. δημιούργησε ένα τεράστιο κενό ισχύος, ισοβαρές του εκτοπίσματος μιας υπερδύναμης. Το κενό αυτό καλύφθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις Η.Π.Α., την μόνη πλέον μείζονα δύναμη στον πλανήτη, της οποίας η σφαίρα επιρροής μεγεθύνθηκε κατά πολύ. Αν και οι απόψεις δίστανται για το κατά πόσον οι Η.Π.Α. είναι πραγματικά παγκόσμια δύναμη ή όχι⁶, εν τούτοις κανένας δεν αμφισβητεί την πρωτοκαθεδρία τους στο διεθνές σύστημα. Μάλιστα η πρωτοκαθεδρία αυτή, η οποία οφείλεται σε συντελεστές όπως η στρατιωτική ισχύς, η οικονομική και τεχνολογική υπεροχή, η πολιτισμική διάδοση κ.α., τις καθιστά επί του παρόντος άτρωτες λόγω της μη ύπαρξης αντίστοιχου ή έστω συγκρίσιμου εκτοπίσματος δύναμης. Μπορούμε επομένως να υποστηρίξουμε ότι η μεταψυχροπολεμική δομή του διεθνούς συστήματος είναι μονοπολική, δεδομένης της καταφανέστατης υπεροχής των Η.Π.Α.. Η υπεροχή αυτή επιτρέπει στις Η.Π.Α. να ασκούν έλεγχο επί του διεθνούς συστήματος καθορίζοντας τους όρους της λειτουργίας του και να ηγούνται του συστήματος, ασκώντας μια άτυπη «διακυβέρνηση». Με άλλα λόγια, οι υπεροχή αυτή τους παραχωρεί ρόλο εντολέα και ηγέτη του συστήματος. Από την άλλη, η αδιαμφισβήτητη υπεροχή επιτρέπει στις Η.Π.Α. να επιβάλλουν τα εθνικά τους συμφέροντα μακριά από τα σύνορά τους, στο βαθμό φυσικά που το αναμενόμενο κόστος της επιβολής αυτής είναι αποδεκτό σε σχέση με το αναμενόμενο όφελος. Έχουν δηλαδή τη δυνατότητα να ενεργούν ηγεμονικά, όποτε θεωρούν ότι το όφελος θα υπερβαίνει το κόστος. Είτε λοιπόν δρουν ως εντολέας/ηγέτης, είτε ως ηγεμόνας, οι Η.Π.Α. κατέχουν μια θέση στο διεθνές

⁴ Mearsheimer John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: W. W. Norton & Company, 2001), σελ. 53.

⁵ Gilpin Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2004), σελ.85.

⁶ Στο Brzezinski Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy and it's Geostrategic Imperatives*, (New York: Basic Books, 1997) σελ. 10, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι Η.Π.Α. μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ., κατέστησαν ταυτόχρονα η πρώτη και μόνη πραγματικά παγκόσμια δύναμη. Αντίθετη άποψη υποστηρίζεται στο Mearsheimer John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, op. cit., σελ. 41. Ο εν λόγω συγγραφέας θεωρεί ότι οι ωκεανοί αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα άσκησης παγκόσμιας ηγεμονίας από τις Η.Π.Α. και ότι για τον ίδιο λόγο δεν υπήρξε ποτέ μια πραγματικά παγκόσμια δύναμη.

σύστημα από την οποία απορρέουν προνόμια αλλά και κίνδυνοι. Μάλιστα οι κίνδυνοι αυτοί αυξάνονται στο βαθμό που μια άλλη δύναμη, είτε παροτρυνόμενη από τυχόν αδυναμία των Η.Π.Α., είτε βασιζόμενη αποκλειστικά στην αύξηση της δικής της ισχύος, είτε και τα δύο μαζί, επιζητεί την αναβάθμιση του ρόλου της στο διεθνές σύστημα εις βάρος της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας. Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε πραγματική απειλή για τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα⁷. Με γνώμονα αυτή τη συλλογιστική ο Mearsheimer προχωρά ένα βήμα παρά πέρα, υποστηρίζοντας ότι το βασικό κίνητρο πίσω από τη συμπεριφορά των μεγάλων δυνάμεων είναι η επιβίωση. Εν τούτοις, στα πλαίσια ενός άναρχου συστήματος, η επιθυμία της επιβίωσης ενθαρρύνει τα κράτη να δρουν επιθετικά. Η επιθετικότητα αυτή αποσκοπεί στην απόκτηση ηγεμονίας εις βάρος της δύναμης status-quo. Κατά συνέπεια, η άναρχη μορφή του συστήματος και η ανησυχία για τις προθέσεις των άλλων δυνάμεων, οδηγεί τα κράτη στο συμπέρασμα ότι ο καλύτερος τρόπος να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους είναι να καταστούν το πιο ισχυρό κράτος στο σύστημα⁸.

1.2. Αλλαγή στο διεθνές σύστημα. Υπάρχουν μια σειρά λόγοι για τους οποίους ένα κράτος επιθυμεί να διατηρήσει την πρωτοκαθεδρία του στο διεθνές σύστημα και να αποτρέψει την αλλαγή που ενδεχομένως να επιδιώκουν ανταγωνιστικά κράτη που φιλοδοξούν να αυξήσουν το διεθνές τους εκτόπισμα. Όπως μόλις είδαμε να υποστηρίζει ο Mearsheimer, η επιβίωση αποτελεί ένα από αυτά, ίσως το πιο βασικό. Ο στόχος της επιβίωσης όμως, αν και θεμελιώδης, δεν μπορεί παρά να αποτελεί το προαπαιτούμενο άλλων, υλικής φύσεως επιδιώξεων, οι οποίες κρύβονται πίσω από την επιθυμία της αύξησης των συντελεστών ισχύος ενός κράτους και της αναβάθμισής του σε μεγάλη δύναμη. Ένα τέτοιο κίνητρο, το οποίο συνδέεται άμεσα με την ασφάλεια και την ευημερία των πολιτών του, είναι η κατοχή ελευθερίας κινήσεων στη διαχείριση διεθνών ζητημάτων θεσμικής, εμπορικής και γενικά οικονομικής φύσεως. Οι Η.Π.Α., ως εντολέας/ηγέτης του διεθνούς συστήματος ελέγχουν το πλέγμα των διεθνών θεσμών, ενώ ταυτόχρονα οριοθετούν το πλαίσιο διεξαγωγής των διεθνών οικονομικών συναλλαγών. Η ισχύς τους τους επιτρέπει να επιλέγουν το σημείο μέχρι το οποίο είναι διατεθειμένες να παραχωρούν την κυριαρχία τους σε διεθνείς οργανισμούς, ακόμη και αν χρειαστεί να συγκρουστούν

⁷ Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), σελ. 108.

⁸ Mearsheimer John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, op. cit., σ σ. 28-54.

με τις συμπεφωνημένες διεθνείς πρακτικές. Π.χ. οι Η.Π.Α. πρωτοστάτησαν στην ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου το 1994, στόχος του οποίου ήταν και είναι η επέκταση της φιλελευθεροποίησης του διεθνούς εμπορίου και η μείωση των κρατικών εμποδίων στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές. Το μεγάλο αυτό άλμα για το παγκόσμιο εμπόριο πραγματοποιήθηκε, παρά το γεγονός ότι τόσο τα ευρωπαϊκά κράτη όσο και ο αναπτυσσόμενος κόσμος αντιμετώπισαν αρχικά την αμερικανική πρωτοβουλία με σκεπτικισμό . Ο οργανισμός αυτός αποτελείται από 130 και πλέον κράτη και παράγει κανονισμούς οι οποίοι θεωρούνται δεσμευτικοί. Εν τούτοις, η ισχύς των Η.Π.Α. είναι αρκετή, ώστε να διασφαλίζεται η συμβατότητα των κανόνων του Π.Ο.Ε. με τα εθνικά τους συμφέροντα. Επιπλέον, οι διαδικασίες του οργανισμού είναι διαρθρωμένες κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι μεγάλες δυνάμεις να έχουν τη δυνατότητα να μπλοκάρουν κάθε απόφαση με την οποία διαφωνούν⁹. Επίσης οι Η.Π.Α., παρά το γεγονός ότι απαιτούν από τα υπόλοιπα κράτη να ακολουθούν τις διεθνείς πεπατημένες και να συμμορφώνονται με τους όρους του διεθνούς συστήματος, δε δίστασαν να αποχωρήσουν από το Πρωτόκολλο του Κυότο για την ατμοσφαιρική ρύπανση, από τη συνθήκη για τους αντιβαλλιστικούς πυραύλους (ABM) και από άλλες διεθνείς δεσμεύσεις τους, εκδήλωσαν αντίθεση στην ίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου¹⁰, ενώ προχώρησαν στην ανάληψη μονομερούς δράσης στο Ιράκ το 2003, χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε.. Παρατηρούμε λοιπόν ότι σε ένα άναρχο και έντονα ανταγωνιστικό σύστημα, η δομή του οποίου περιορίζει τις δυνατότητες εσωτερικής και εξωτερικής δράσης ενός κράτους-μονάδας, το κράτος εντολέας/ηγέτης δεν είναι διατεθειμένο να παραχωρήσει την πρωτοκαθεδρία του, από τη στιγμή που η τελευταία διασφαλίζει την επιβίωσή του, αλλά και τη δυνατότητά του να καθορίζει τους όρους του διεθνούς παιχνιδιού, έτσι ώστε να αποκομίζει όσο το δυνατό περισσότερα οφέλη. Με άλλα λόγια, το εθνικό συμφέρον ενεργεί ως ο πλοηγός των επιλογών του κράτους και, συνεπώς, είναι το βαρόμετρο της διεθνούς συμπεριφοράς του.

Αντιστρέφοντας τα πιο πάνω μπορούμε να αντιληφθούμε τους λόγους για τους οποίους ένα κράτος να επιθυμεί την αναβάθμιση του ρόλου του στο διεθνές σύστημα και την απόκτηση ισχύος ικανής να προστατεύσει τα συμφέροντά του εντός και εκτός

⁹ Gilpin Robert, *Η Πρόκληση του Παγκόσμιου Καπιταλισμού. Η Παγκόσμια Οικονομία τον 21^ο Αιώνα* (Αθήνα: Ποιότητα-Princeton University Press, 2002), σελ. 142.

¹⁰ Kupchan Charles A., *The End of the American Era. U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century*, (New York: Vintage Books, 2002), σελ.15.

συνόρων, δεδομένης της αντίδρασης που ενδεχομένως να προκαλέσει η αναβάθμισή του. Έχοντας διαχωρίσει την αλλαγή του συστήματος από την αλλαγή εντός του συστήματος, ο Gilpin υποστηρίζει ότι *οι δρώντες που ωφελούνται περισσότερο από μια αλλαγή στο κοινωνικό σύστημα και που αποκτούν την ισχύ να επιφέρουν μια τέτοια αλλαγή θα επιδιώξουν να μεταβάλουν το σύστημα με τρόπο που να ευνοεί τα συμφέροντά τους. Το αλλαγμένο σύστημα που προκύπτει θα αντανakλά τη νέα κατανομή ισχύος και τα συμφέροντα των νέων κυρίαρχων μελών του*¹¹. Με τον ίδιο τρόπο τα κράτη επιφέρουν αλλαγές στο διεθνές σύστημα. Από την άλλη τα κράτη, ως ορθολογικοί δρώντες, προβαίνουν σε υπολογισμούς κόστους και οφέλους. Συνεπώς, ένα κράτος ή μια ομάδα κρατών θα προχωρήσει σε αλλαγή του συστήματος μόνο εάν τα αναμενόμενα οφέλη υπερβαίνουν το αναμενόμενο κόστος¹². Σύμφωνα δε με τον Gilpin, κυριότερο μέσο αλλαγής είναι ο ηγεμονικός πόλεμος. Είναι όμως φανερό ότι για να συμβεί κάτι τέτοιο θα πρέπει η ισορροπία των δυνάμεων να είναι τέτοια, ώστε να επιτρέπει στο κράτος που επιδιώκει την αλλαγή να αισθάνεται ασφαλές σε σχέση με την έκβαση ενός τέτοιου πολέμου, όπως άλλωστε υποστηρίζει ο Gilpin στην παραδοχή του περί κόστους-οφέλους.

Με βάση τις πιο πάνω παραδοχές περί αλλαγής, είναι φανερό ότι η σημερινή συγκυρία αποκλείει την οποιαδήποτε περίπτωση ένα κράτος ή μια ομάδα κρατών να επιδιώξει την αλλαγή του συστήματος, πόσο μάλλον την οποιαδήποτε υπόνοια ηγεμονικού πολέμου στο άμεσο μέλλον. Εν τούτοις η ιστορία μας έχει αποδείξει ότι όλες οι επικρατούσες δυνάμεις κινδυνεύουν αργά ή γρήγορα να χάσουν την πρωτοκαθεδρία τους. Στην υπόθεση αυτή συνηγορεί ο αμείλικτος νόμος της άνισης ανάπτυξης, ο οποίος ενεργοποιεί τη διαδικασία της αλλαγής¹³. Συνεπώς, το απώτερο μέλλον ενδεχομένως να μας επιφυλάσσει εκπλήξεις που σήμερα μας φαίνονται αδιανόητες. Στη σχετική βιβλιογραφία, πότε με περισσότερη και πότε με λιγότερη θέρμη, η Ενωμένη Ευρώπη παρουσιάζεται ως μια πιθανή αντικαταστάτρια των Η.Π.Α. στην παγκόσμια πρωτοκαθεδρία, ή μια πιθανή ανταγωνιστική δύναμη στο μέλλον (για μια ενδεικτική αποτίμηση των βασικών επιχειρημάτων, βλέπε κεφάλαιο 4). Μια γενική παραδοχή είναι ότι κανένα ευρωπαϊκό κράτος από μόνο του δεν μπορεί να αποκτήσει τους συντελεστές ισχύος που απαιτούνται για να εξισορροπήσει

¹¹ Gilpin Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, ορ. Cit. σ σ. 31-32.

¹² *Ibid.*, σελ. 98.

¹³ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2002), σελ. 425.

ή, πόσο μάλλον, να υπερβεί τις Η.Π.Α.. Αυτό όμως θα μπορούσε να το πράξει η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), δεδομένου του βαθμού ολοκλήρωσης που ήδη υπάρχει σε τομείς όπως η αγορά, το εμπόριο, το νόμισμα και η οικονομική πολιτική, η αγροτική πολιτική, η ενιαία ευρωπαϊκή ιθαγένεια κ.α.. Η ενοποιημένη ευρωπαϊκή οικονομία είναι μία από τις μεγαλύτερες στον κόσμο, ενώ με την τελευταία διεύρυνση ο πληθυσμός της Ε.Ε. έχει ανέλθει στα 451 000 000. Το κατά πόσον όμως η Ε.Ε. μπορεί να χαρακτηριστεί «μεγάλη δύναμη» είναι κάτι που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια. Το βέβαιο όμως είναι ότι ο χαμηλός βαθμός ολοκλήρωσης σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής άμυνας και ασφάλειας, καθιστά αδύνατη επί του παρόντος τη διεκδίκηση μιας πιο προνομιούχου θέσης στο διεθνές σύστημα. Πάντως η περίπτωση της Ε.Ε. είναι πρωτοφανής στην παγκόσμια ιστορία και παρουσιάζει πολλές ιδιαιτερότητες. Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ξεκίνησε σε μια περίοδο αβεβαιότητας και ανασφάλειας για την ευρωπαϊκή ήπειρο και τον κόσμο γενικότερα. Οι στάχτες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η ανησυχία για ενδεχόμενες νέες ηγεμονικές αξιώσεις της Γερμανίας στο μέλλον και η αναδυόμενη σοβιετική απειλή προσδιόρισαν το πολιτικό τοπίο στο οποίο άρχισε να κτίζεται το ευρωπαϊκό ενωσιακό οικοδόμημα. Το σχέδιο Marshall και η συγκρότηση του ευρωατλαντικού αμυντικού χώρου που αποσκοπούσαν στην ανάσχεση της Ε.Σ.Σ.Δ. διαμόρφωσαν το νέο πλαίσιο στενής και αρμονικής συνεργασίας μεταξύ των δύο ακτών του Ατλαντικού. Ο λεγόμενος «δυτικός» ή «ελεύθερος» κόσμος συνιστούσε καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου μια συμπαγή συμμαχία. Η κατάρρευση όμως της Ε.Σ.Σ.Δ. και η «βελούδινη» αλλαγή της δομής του διεθνούς συστήματος, χαλάρωσαν τα δεσμά της συμμαχίας. Το ευρωπαϊκό ενωσιακό οικοδόμημα προχώρησε σε έναν ολοένα και αυξανόμενο βαθμό ολοκλήρωσης με στόχο την επίτευξη ενός βαθμού πολιτικής ενοποίησης αρκετά ψηλού ώστε να προσδίδει στην Ε.Ε. χαρακτήρα ενιαίου εξωτερικού δρώντα. Ταυτόχρονα οι Η.Π.Α. παρέμειναν η μόνη υπερδύναμη. Το νέο πλέγμα των ευρωατλαντικών σχέσεων και η μεταψυχροπολεμική δομή του διεθνούς συστήματος θα αναλυθούν εκτενέστερα στα επόμενα κεφάλαια.

1.3. Αντιλήψεις και γόητρο στη διεθνή πολιτική. Πέραν όμως των θεωρητικών παραδοχών που αναφέρονται στο συστημικό επίπεδο ανάλυσης, είναι σημαντικό να εξετάσουμε και την επίδραση του ατόμου και του κράτους στην έκβαση της ανάλυσης και στην άρθρωση του επιχειρήματός μας. Το πώς οι Η.Π.Α. αντιλαμβάνονται την ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση έχει να κάνει και με τις ατομικές

ιδιορρυθμίες των σχεδιαστών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Δεν είναι όμως δυνατό να αναλύσουμε τον κάθε εμπλεκόμενο στη διαδικασία ξεχωριστά και να διατυπώσουμε προτάσεις για το πώς σκέφτεται και με ποιον τρόπο συνδράμει στο σχηματισμό της κυρίαρχης πρότασης για το πώς πρέπει οι Η.Π.Α. να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης. Εν τούτοις, ο Robert Jervis στο βιβλίο του *Perception and Misperception in International Politics* μας παρέχει ορισμένα πολύ χρήσιμα για την ανάλυσή μας θεωρητικά εργαλεία. Ο συγγραφέας επικεντρώνεται στο ατομικό επίπεδο ανάλυσης και χρησιμοποιεί εργαλεία της γνωστικής ψυχολογίας για να καταρτίσει το επιχειρήμά του γύρω από τις αντιλήψεις για τον «άλλο» και τον τρόπο που αυτές, ορθές ή λανθασμένες, επηρεάζουν τη διεθνή πολιτική. Υποστηρίζει ότι οι τρεις κύριοι παράγοντες που εμπλέκονται στο σχηματισμό της αντίληψης για τον «άλλο» είναι τα πιστεύω, οι εικόνες και οι προθέσεις. Η αντίληψη περιλαμβάνει μία διαδικασία εξαγωγής συμπερασμάτων στην οποία οι δρώντες αναπτύσσουν κάποιες εντυπώσεις (πιστεύω) για τους άλλους (εικόνες) και για το τι θα πράξουν σε δεδομένες συγκυρίες (προθέσεις)¹⁴. Κατά τον Jervis ορισμένοι ψυχολογικοί παράγοντες είναι δυνατό να οδηγήσουν σε παρανοήσεις για τις προθέσεις του «άλλου» και να περιορίσουν την ορθολογικότητα αυτών που λαμβάνουν τις αποφάσεις. Γενικά οι άνθρωποι τείνουν προς την γνωστική συνοχή του τι βλέπουν και τι αναμένουν να δουν και αφομοιώνουν νέες πληροφορίες με προϋπάρχουσες εικόνες. Αυτό μπορεί να συμβεί τόσο με ορθολογικό, όσο και με ανορθολογικό τρόπο. *Εδώ η έννοια της ορθολογικότητας παραπέμπει σε ερμηνείες δεδομένων που συμβαδίζουν με τους γενικά αποδεκτούς κανόνες εξαγωγής συμπερασμάτων. Από την άλλη οι ανορθολογικές μέθοδοι και επιρροές παραβιάζουν αυτούς τους κανόνες της «επιστημονικής μεθόδου».* Αν και οι ανορθολογικές διαδικασίες εύλογα είναι λιγότερο πιθανό να οδηγήσουν σε ακριβείς αντιλήψεις, και αποτελεσματικές πολιτικές απ' ότι οι ορθολογικές, εν τούτοις η ορθολογικότητα είναι σχετικά αναξιόπιστο κριτήριο ακρίβειας των αντιλήψεων¹⁵. Επίσης οι άνθρωποι τείνουν στο να κατηγοριοποιούν αυθαίρετα τις πληροφορίες που λαμβάνουν, οδηγούμενοι έτσι σε μια γνωστική στενότητα στην οποία περιορισμένες ή ατελείς εικόνες των προθέσεων των άλλων οδηγούν σε λανθασμένες αντιλήψεις.

¹⁴ Jervis Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, (New Jersey: Princeton, 1976), σ σ. 32-54.

¹⁵ *Ibid.*, σ σ. 117-119.

Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά στον παραπλήσιο ρόλο του γοήτρου στη διεθνή πολιτική, ο οποίος εισάγει την ανάλυσή μας στο επίπεδο του κράτους. Σύμφωνα με τον Gilpin, *το γόητρο είναι η φήμη για ισχύ και ιδίως για στρατιωτική ισχύ. Ενώ η ισχύς αναφέρεται στις οικονομικές και στρατιωτικές ικανότητες ενός κράτους καθώς και σε όσες άλλες ικανότητες σχετίζονται με αυτές τις δύο, το γόητρο αναφέρεται πρωτίστως στις αντιλήψεις των άλλων κρατών σχετικά με τις ικανότητες ενός κράτους και την ικανότητα και προθυμία του να χρησιμοποιήσει την ισχύ του. (...) Η ισχύς και το γόητρο είναι διαφορετικά πράγματα και το γεγονός ότι η υφιστάμενη κατανομή ισχύος και η ιεραρχία του γοήτρου μπορεί ενίοτε να βρίσκονται σε διάσταση μεταξύ τους αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα για τη διεθνή πολιτική αλλαγή. Το γόητρο μάλλον παρά η ισχύς είναι το καθημερινό νόμισμα των διεθνών σχέσεων σε μεγάλο βαθμό, όπως η εξουσία είναι το κεντρικό στοιχείο που καθορίζει την ιεραρχία στην εσωτερική κοινωνία*¹⁶.

Βλέπουμε λοιπόν πόσο σημαντικό μπορεί να είναι το στοιχείο της ορθής ή εσφαλμένης αντίληψης, το οποίο προστίθεται από τον ανθρώπινο παράγοντα στην εξίσωση που οδηγεί στην εκροή αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής και στο σχηματισμό της υψηλής στρατηγικής ενός κράτους. Βέβαια στην περίπτωση των ευρωατλαντικών σχέσεων το ενδεχόμενο της εσφαλμένης ερμηνείας δεδομένων μειώνεται λόγω του γεγονότος ότι οι Η.Π.Α. και τα ευρωπαϊκά κράτη συμμετέχουν ως σύμμαχοι στο Ν.Α.Τ.Ο. και πρωτοστατούν σε όλους σχεδόν τους διεθνείς οργανισμούς, με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο βαθμός διαφάνειας στις μεταξύ τους σχέσεις. Κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει π.χ. στις σχέσεις μεταξύ Η.Π.Α. και Ιράν ή Βορείου Κορέας, με αποτέλεσμα να είναι μεγαλύτερο το περιθώριο σφάλματος στις αντιλήψεις των Η.Π.Α. για τις προθέσεις των δύο αυτών κρατών. Η προσθήκη όμως της έννοιας του γοήτρου στην εξίσωση διαφοροποιεί τα δεδομένα. Το κάθε κράτος επιθυμεί να συμβάλει στις αντιλήψεις που σχηματίζουν γι' αυτό τα άλλα κράτη, με στόχο την εξύψωση του γοήτρου του. Ακόμα και στην ιδιόμορφη περίπτωση της Ε.Ε., εκδηλωμένες προθέσεις για την επίτευξη υψηλότερου βαθμού ενοποίησης σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας, σε συνδυασμό με κατά καιρούς δηλώσεις κορυφαίων προσωπικοτήτων της Ενωμένης Ευρώπης που υποστηρίζουν τη

¹⁶ Gilpin Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, op. Cit. σ σ. 66-67.

δημιουργία μιας ισχυρής Ευρώπης, ικανής να εξισορροπήσει τις Η.Π.Α¹⁷., επηρεάζουν το γόητρο της Ε.Ε. και, συνεπώς τις αμερικανικές αντιλήψεις για την ίδια. Εν τούτοις, οι αντιλήψεις που επικρατούν στις ΗΠΑ για την ΕΕ, τις προθέσεις της, τις μεταξύ τους σχέσεις, ως επίσης και για το διεθνές σύστημα γενικότερα, είναι δύσκολο να προσδιοριστούν λόγω της πολλαπλότητας των μεταβλητών και των παραγόντων που τις διαμορφώνουν. Είναι όμως δυνατό να απομονωθούν κάποιες τάσεις τόσο σε επίπεδο πολιτικής δράσης και σχεδιασμού πολιτικής, όσο και σε θεωρητικό/ακαδημαϊκό επίπεδο. Σε τελική ανάλυση, οι επιλογές των ΗΠΑ σε σχέση με τα οντολογικά χαρακτηριστικά, τις προθέσεις και τις δυνατότητες της ΕΕ να προκαλέσει ή να εκμεταλλευτεί μια ενδεχόμενη μείζονα ανακατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα που θα έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή της δομής του και την αμφισβήτηση του ρόλου των ΗΠΑ ως εντολέα/ηγέτη, αποτελούν συνάρτηση των μηνυμάτων που εκπέμπονται από την άλλη ακτή του Ατλαντικού, ως επίσης και των αντιλήψεων που τελικά επικρατούν στις αμερικανικές ελίτ (κυρίως πολιτικές και διανοητικές) για την ΕΕ και για το βαθμό στον οποίο η πολιτική ενοποίηση συνιστά απειλή.

¹⁷ Σαφές παράδειγμα αποτελούν οι κατά καιρούς δηλώσεις κορυφαίων γάλλων αξιωματούχων. Συγκεκριμένα, το 1999 και με αφορμή τους βομβαρδισμούς στη Σερβία και το Κόσσοβο, ο τότε Γάλλος υπουργός εξωτερικών Hubert Vedrine δήλωνε απερίφραστα ότι «δεν μπορούμε να αποδεχτούμε ένα πολιτικά μονοπολικό ή ένα πολιτισμικά φορμαλιστικό κόσμο, ή τη μονομερή δράση μιας και μοναδικής αμερικανικής μεγα-δύναμης». Σε πλήρη συμφωνία μαζί του υπήρξε τότε και ο πρόεδρος της Γαλλίας Jaques Chirac: «Χρειαζόμαστε τα μέσα για να αγωνιστούμε κατά της αμερικανικής ηγεμονίας». Βλέπε Kupchan Charles A., *The End of The American Era*, op. cit. σελ. 154. Επίσης βλέπε *The Economist*, 26/04/2003.

Κεφάλαιο 2ο: Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Ανάλυση των Μηχανισμών Διαμόρφωσης Αντιλήψεων.

Σε ισχυρά και δημοκρατικά κράτη όπως οι Η.Π.Α., η εξωτερική πολιτική δεν είναι υπόθεση ενός ατόμου ή μιας μικρής ομάδας πεφωτισμένων. Αντιθέτως, συνίσταται σε μια πολύπλοκη διαδικασία η οποία εκτυλίσσεται κυρίως σε ιδεολογικό επίπεδο και διέρχεται μέσα από διάφορα διανοητικά «φίλτρα» της αμερικανικής πολιτικής ζωής, τα οποία συχνά ασκούν επιρροή σε αυτήν, άλλα μικρότερη και άλλα μεγαλύτερη. Η ανάλυση της διαδικασίας αυτής μας βοηθά να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς διαμόρφωσης αντιλήψεων των αμερικανικών ελίτ αλλά και της κοινωνίας στο σύνολό της, ωθώντας μας παράλληλα στην εξαγωγή συμπερασμάτων για τις αντιλήψεις εκείνες που σχηματοποιούν την εικόνα του έξω κόσμου στις Η.Π.Α..

Η αμερικανική εξωτερική πολιτική έχει τύχει έντονης μελέτης και έχουν εκπονηθεί πάμπολλες αναλύσεις σχετικά με αυτήν, γεγονός το οποίο δεν είναι τυχαίο. Στην Washington λαμβάνονται αποφάσεις η επιρροή των οποίων εκτείνεται πολύ πέραν των συνόρων της χώρας, ασκώντας παράλληλα διαμορφωτική επίδραση στο διεθνές σύστημα. Άλλωστε, ο εικοστός αιώνας και τα πρώτα χρόνια του εικοστού πρώτου ανήκουν στις Η.Π.Α., την ισχυρότερη δύναμη και τον εντολέα/ηγέτη του συστήματος. Στην εξωτερική πολιτική αντικατοπτρίζονται τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα των κρατών, αφού η πρώτη αποτελεί την ενσάρκωση των προσπαθειών εξυπηρέτησης των δευτέρων με πολιτικά και διπλωματικά μέσα. Στο παρόν κεφάλαιο δε θα επιχειρήσουμε μία σφαιρική αποτίμηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Αντί αυτού, θα επικεντρωθούμε στις παραμέτρους εκείνες που αφορούν το θέμα της εργασίας μας: στους μηχανισμούς διαμόρφωσης αντιλήψεων. Θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε τις θεωρητικές και ιδεολογικές τάσεις οι οποίες είτε αλληλεπιδρώντας, είτε χωριστά δρώντας οδηγούν στα τελικά παράγωγα εξωτερικής πολιτικής. Οι τάσεις αυτές, πέραν από διαμορφωτικές δυνάμεις που επιδρούν στη διαδικασία παραγωγής της εξωτερικής πολιτικής, σε ένα πιο πρώιμο στάδιο λειτουργούν ως διανοητικά «φίλτρα». Μέσα από αυτά διυλίζονται οι διάφορες νοητικές εισροές και, εν τέλει, οδηγούν στο απόσταγμα εκείνο που συνιστά τις γενικές αντιλήψεις των αμερικανικών ελίτ και της αμερικανικής κοινής γνώμης.

Αντιλήψεις οι οποίες αφορούν ζητήματα όπως ο ρόλος των Η.Π.Α. στο διεθνές σύστημα, τα εθνικά τους συμφέροντα και τα οφέλη που αυτές αποκομίζουν από την πρωτοκαθεδρία τους, οι δυνατότητες και οι προθέσεις ενδεχόμενων μελλοντικών ανταγωνιστών όπως η Κίνα, η Ρωσία και η Ενωμένη Ευρώπη, πού εντοπίζεται το ωφέλιμο ισοζύγιο στην πλάστιγγα της πολυμερούς συνεργασίας και της μονομερούς δράσης και άλλα πολλά. Θα αναφερθούμε σε δύο προσπάθειες κατηγοριοποίησης αυτών των τάσεων.

2.1. Henry Kissinger: Roosevelt Vs Wilson. Η πρώτη ανήκει στον πρώην υπουργό εξωτερικών και διακεκριμένο αναλυτή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής Henry Kissinger. Ο τελευταίος στο βιβλίο του *Διπλωματία*¹⁸ παρατηρεί στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. δύο κυρίαρχες τάσεις, οι οποίες διαμορφώθηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και οι οποίες μέχρι και σήμερα καθορίζουν τις εκροές εξωτερικής πολιτικής. Οι τάσεις αυτές και η διαχωριστική τους τομή οφείλονται σε δύο κορυφαίες πολιτικές προσωπικότητες της αμερικανικής ιστορίας. Πρόκειται για τους πρώην προέδρους Theodore Roosevelt και Woodrow Wilson. Σε μια εποχή κατά την οποία η παρέμβαση των Η.Π.Α. στη διεθνή πολιτική θεωρήθηκε επιβεβλημένη λόγω των ηγεμονικών αξιώσεων των δυνάμεων της Κεντρικής Ευρώπης (τέλη 19^{ου}-αρχές 20^{ου} αιώνα), η βασική διαφορά μεταξύ των δύο εντοπίζεται στα κριτήρια βάσει των οποίων θα έπρεπε να εξέλθουν οι Η.Π.Α. από τον απομονωτισμό. Και αυτό γιατί η μέχρι τότε ουδετερότητα των Η.Π.Α. σε σχέση με τις ενδοευρωπαϊκές αντιπαραθέσεις αποτελούσε συνειδητή επιλογή, ρυθμιστικοί παράγοντες της οποίας υπήρξαν τόσο οι ηθικές διακηρύξεις των Πατέρων της Αμερικανικής Επανάστασης, βάσει των οποίων η διπλωματία ενός κράτους θα πρέπει να καθοδηγείται από ηθικές αρχές, καλοσύνη και αγαθοεργία, όσο και το δόγμα Μονρόε και η λογική των δύο ημισφαιρίων¹⁹.

Κατά τον Roosevelt η σημασία του διεθνούς ρόλου των Η.Π.Α. επιβαλλόταν από το εθνικό συμφέρον. Θεωρούσε αδιανόητη τη μη συμμετοχή των Η.Π.Α. στη διεθνή ισορροπία δυνάμεων. Χωρίς να απορρίπτει τον «τροχιοδεικτικό» ρόλο των Η.Π.Α. ως δημοκρατίας-μοντέλο το οποίο θα έπρεπε να μιμηθούν τα υπόλοιπα κράτη του κόσμου (αντίληψη που πήγαζε από το περίφημο «Πεπρωμένο του Έθνους» και την

¹⁸ Κίσιντζερ Χένρυ, *Διπλωματία* (Αθήνα: «Νέα Σύνορα» Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1995)

¹⁹ Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, (Αθήνα: Οδυσσέας, 1995), σ σ. 204-259.

ιδεαλιστική θωράκιση της επέκτασης των Η.Π.Α. σε ολόκληρη τη Βόρειο Αμερική), θεωρούσε ότι πλέον η ισχύς της χώρας της έδινε το δικαίωμα μιας φωνής στα καθημερινά ζητήματα, χωρίς να απαιτείται η μετατροπή όλων των χωρών του κόσμου σε δημοκρατίες²⁰. Απέρριπτε δε τη διαφορετικότητα των Η.Π.Α. και υποστήριζε ότι ήταν μια δύναμη σαν όλες τις άλλες, χωρίς μεταφυσικά χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούσαν. Σημαντική σύλληψη του Roosevelt υπήρξε αυτή των σφαιρών επιρροής, οι οποίες βασισμένες στον κανόνα της ισχύος άφηναν τον έλεγχο μεγάλων εκτάσεων της γης σε συγκεκριμένες δυνάμεις, π.χ. στις Η.Π.Α. το Δυτικό Ημισφαίριο, ή στη Μεγάλη Βρετανία την Ινδία. Οι αντιλήψεις αυτές οδήγησαν σταδιακά τον Roosevelt στο συμπέρασμα ότι η Γερμανία αποτελούσε απειλή για την ευρωπαϊκή ισορροπία, συνδέοντας τα εθνικά συμφέροντα των Η.Π.Α. με αυτά της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας²¹. Θεωρούσε δε το βρετανικό θαλάσσιο έλεγχο του Ατλαντικού πολύ ασφαλέστερο από μια ενδεχόμενη γερμανική ηγεμονία. Έχοντας όμως χάσει τις εκλογές του 1912 από τον Wilson, δεν ήταν πλέον σε θέση να μετουσιώσει σε πολιτική πράξη τις αντιλήψεις του για το διεθνές σύστημα. Αντιλαμβανόταν ότι δεν ήταν εύκολο να πείσει τον αμερικανικό λαό για την ορθότητα των απόψεών του, λόγω της μέχρι τότε επικράτησης ιδεαλιστικών εισροών και ηθικολογικού περιεχομένου διατυπώσεων για το διεθνή ρόλο των Η.Π.Α.. Σε κάθε περίπτωση πάντως, όπως υποστηρίζει ο Kissinger, *κανένας άλλος πρόεδρος δεν καθόρισε με τόση σαφήνεια τον παγκόσμιο ρόλο της Αμερικής σε σχέση με το εθνικό συμφέρον, ούτε ταύτισε τα εθνικά συμφέροντα τόσο απόλυτα με την ισορροπία των δυνάμεων*²².

Από την άλλη, ο Wilson υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της αμερικανικής μοναδικότητας, η οποία οφείλεται στην εφαρμογή και τη διάδοση των κανόνων της ελευθερίας. Αντί της ισορροπίας δυνάμεων και της εθνικής αυτοεπιβεβαίωσης, ο Wilson προέτασσε το οικουμενικό δίκαιο και την εθνική αξιοπιστία. Έχοντας απορρίψει την πολιτική της ισχύος και διαθέτοντας το χάρισμα να συγκινεί τον αμερικανικό λαό, πίστευε ότι *η ενστικτώδης ροπή της Αμερικής προς τον απομονωτισμό μπορούσε να καταπολεμηθεί μόνο με μια έκκληση στην πεποίθησή της*

²⁰ Κίσιντζερ Χένρυ, *Διπλωματία*, op. cit. σελ. 44.

²¹ Ibid. σελ. 47.

²² Ibid. σ σ. 45-46.

ότι η φύση των ιδεωδών της ήταν μοναδική²³. Έχοντας πρώτα πασχίσει για να πείσει ότι η κυβέρνησή του ήταν προσηλωμένη στην ειρήνη και την ουδετερότητα, αρνούμενος παράλληλα την ύπαρξη οποιουδήποτε εθνικού συμφέροντος, οδήγησε τελικά τις μέχρι τότε αυτόβουλα απομονωμένες Η.Π.Α. στον πόλεμο. Το γεγονός πάντως ότι οι Η.Π.Α. οδηγήθηκαν τελικά από τον Wilson στον πόλεμο αποτελεί παράδοξο, γεγονός το οποίο τονίζεται από τις αντιφατικές επικλήσεις σε αρχές και αξίες, στις οποίες αναγκάστηκε να καταφύγει ο πρόεδρος για να δικαιολογήσει την απόφασή του. Αξίζει δε να αναφερθεί ότι οι αντιλήψεις του για τον πόλεμο και τη διεθνή πραγματικότητα και η αφοσίωσή του στην ειρήνη, την ηθική και την ελευθερία δοκιμάζονται και από το γεγονός ότι δε δίστασε να αποστείλει ναυτικές δυνάμεις για την επιβολή της θέλησής του στην Αϊτή, τον Άγιο Δομίνικο και το Μεξικό²⁴. Σε κάθε περίπτωση όμως, παρά την ασυμβατότητα των αρχών του Wilson με τις πραγματικότητες του διεθνούς συστήματος, οι αρχές αυτές άσκησαν έντονη επιρροή σε αρκετές από τις μετέπειτα προεδρίες των Η.Π.Α. μέχρι και τις μέρες μας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Kissinger, *κανένα άλλο έθνος δεν έχει διεκδικήσει ποτέ την ηγεσία του κόσμου με βάση τον αλτρουισμό του. Όλα τα άλλα έθνη προσπαθούσαν πάντοτε να κρίνονται από τη συμβατότητα των εθνικών συμφερόντων με εκείνα των κοινωνιών. Κι' όμως, από τον Woodrow Wilson μέχρι και τον George Bush (πατέρα), οι Αμερικανοί πρόεδροι επικαλούνταν την ανιδιοτέλεια της πατρίδας τους σαν κύριο γνώρισμα του ηγετικού της ρόλου*²⁵.

Η εισροή του ιδεαλισμού στη διεθνή πολιτική μέσω των αρχών του Wilson και του υπερβολικά φιλόδοξου και εν τέλει παταγωδώς αποτυχημένου σχεδίου της Κοινωνίας των Εθνών σηματοδότησε την αρχή μιας νέας εποχής για τις διεθνείς σχέσεις τόσο σε πολιτικό, όσο και σε θεωρητικό επίπεδο. Στο τέλος της ανάλυσής του ο Kissinger υποστηρίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο ο Roosevelt αντιμετώπιζε τις διεθνείς σχέσεις πέθανε μαζί του και ότι καμία σημαντική σχολή αμερικανικής σκέψης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής δεν τον έχει επικαλεστεί ποτέ. Αντίθετα, κάθε φορά που η Αμερική έχει βρεθεί αντιμέτωπη με το καθήκον της δημιουργίας μιας νέας παγκόσμιας τάξης, επιστρέφει τρόπον τινά στις προσταγές του Wilson²⁶. Από την

²³ Ibid. σελ. 51.

²⁴ Ηφαιστος Παναγιώτης, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, ορ. Cit. σελ. 325.

²⁵ Κίσιντζερ Χένρυ, *Διπλωματία*, ορ. cit. σελ. 53.

²⁶ Ibid., σελ 62.

άλλη όμως, ο καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος υποστηρίζει ότι οι πολιτικές θέσεις και η πολιτική ιδεολογία που εξέφρασαν και συσσώρευσαν, στην κρίσιμη ιστορική στιγμή που ηγήθηκαν των Η.Π.Α., αποτελούν τις δύο επικοινωνούσες και αλληλοσυμπληρούμενες «δεξαμενές σκέψης και ιδεολογίας» από τις οποίες έκτοτε αντλούν οι γενεές πολιτικών ηγετών που τους διαδέχθηκαν στην εξουσία. Δεν θα ήταν υπερβολή εάν υποστηριζόταν ότι σε κάθε Αμερικανό ηγέτη του 20^{ου} αιώνα κρύβεται ένας Roosevelt και ένας Wilson. Και οι δύο πίστευαν στον ηθικοπλαστικό ρόλο του αμερικανικού έθνους και στην ανάγκη διεθνούς τάξης, ο ένας όμως τα προωθούσε με το σπαθί και ο άλλος με ηθικά κηρύγματα²⁷. Σε κάθε περίπτωση, Roosevelt και Wilson αποτέλεσαν και αποτελούν θεμελιώδεις πηγές άντλησης ιδεών για τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, ως επίσης και σημεία εκκίνησης κάθε είδους διαλόγου για το πώς γίνεται αντιληπτό το εθνικό συμφέρον των Η.Π.Α.

2.2. Οι τέσσερις σχολές κατά το Mead. Η δεύτερη προσπάθεια κατηγοριοποίησης των διαφόρων τάσεων που συνδιαμορφώνουν την εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. ανήκει στο Walter Russell Mead. Στο βιβλίο του *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*²⁸, ο Mead επιχειρεί μια πιο σύνθετη απεικόνιση του ιδεολογικού και θεωρητικού πεδίου που αφορά στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Συγκεκριμένα, αυξάνει τις τάσεις αυτές σε τέσσερις και τις ονομάζει σχολές. Σε σχέση με τον Kissinger δεν αναφέρεται σε τάση Roosevelt, αποδέχεται όμως την ύπαρξη σχολής Wilson. Πέραν από το Wilson υπάρχουν οι σχολές του Hamilton (στην οποία εντάσσει και το Roosevelt), του Jefferson και του Jackson. Κατά το συγγραφέα αυτές οι σχολές έχουν βάθος στο χρόνο και αρχίζουν να σχηματίζονται αρκετά πρώιμα στην αμερικανική ιστορία, ενώ υποστηρίζει ότι *αρκετές ιδέες και εναλλακτικές που παρουσιάζονται σε σύγχρονες συζητήσεις, θα έμοιαζαν οικείες σε Αμερικανούς πολιτικούς και στοχαστές διαμέσου της ιστορίας*²⁹. Είναι δε αλληλοσυμπληρούμενες και αλληλεξαρτώμενες, ενώ στους περισσότερους Αμερικανούς απαντώνται στοιχεία από περισσότερες της μίας σχολές.

²⁷ Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, οπ. Cit. σελ. 307-308.

²⁸ Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, (New York: Routledge, 2002)

²⁹ Ibid., σελ. 87.

Πιο αναλυτικά, η χαμιλτονιανή σχολή εξωτερικής πολιτικής αντιλαμβάνεται ως κορυφαία υποχρέωση της αμερικανικής κυβέρνησης την προώθηση των αμερικανικών ιδιωτικών συμφερόντων (εμπορικών και επενδυτικών) εντός και εκτός των εθνικών συνόρων. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ελεύθερη ναυσιπλοΐα και αεροπλοΐα, με στόχο την απρόσκοπτη διακίνηση των αμερικανικών προϊόντων και την εξάπλωση των αμερικανικών επενδύσεων σε ολόκληρο τον κόσμο. Ως παράδειγμα συμπεριφοράς υπαγορευόμενης από τον χαμιλτονιανό τρόπο σκέψης μπορεί να αναφερθεί η είσοδος των Η.Π.Α στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μετά τη βύθιση του πλοίου Λουζιτάνια από τους Γερμανούς, ως επίσης και η αποστολή του 7^{ου} αμερικανικού στόλου στα ανοικτά της Ταϊβάν του 1996, με σκοπό την παρεμπόδιση οποιασδήποτε προσπάθειας της Κίνας να εκβιάσει την Ταϊβάν μέσω της παρεμπόδισης της ναυσιπλοΐας³⁰. Επίσης η εν λόγω σχολή αντιτίθεται στον απομονωτισμό και υποστηρίζει τη συμμετοχή των Η.Π.Α στα διεθνή δρώμενα για την προώθηση των αμερικανικών οικονομικών συμφερόντων ανά τον κόσμο είτε μέσω της πολυμερούς διπλωματίας, είτε μέσω της δημιουργίας ενός θεσμικού πλαισίου που να αντανάκλα τη δεσπόζουσα θέση των Η.Π.Α. στην παγκόσμια οικονομία και να προωθεί τα αμερικανικά οικονομικά συμφέροντα³¹. Τέλος, οι χαμιλτονιανοί υποστηρίζουν τη στενή συνεργασία με τη Βρετανία ως σημαντικό μέσον εξυπηρέτησης των αμερικανικών συμφερόντων, ενώ είχαν υποστηρίξει έντονα την ανάληψη της διαδοχής της βρετανικής αυτοκρατορίας από τις Η.Π.Α..

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η χαμιλτονιανή σχολή υπήρξε η βασική μήτρα από την οποία προέκυψε ο αμερικανικός ρεαλισμός. Σε μια εποχή κατά την οποία προέκυπταν αρκετά συχνά ζητήματα που σχετίζονταν με το διεθνή παρεμβατισμό και τις πολυμερείς δεσμεύσεις των Η.Π.Α., οι ρεαλιστές δεν τα απέρριπταν, εάν και εφ' όσον αυτά εξυπηρετούσαν τα εθνικά συμφέροντα των Η.Π.Α. και τη διατήρηση των περιφερειακών ισοζυγίων³².

Η ουίλσονιανή σχολή, βασισμένη στις αρχές του προέδρου Wilson όπως τις περιγράψαμε πιο πάνω, περιλαμβάνει αυτούς που θεωρούν ότι οι Η.Π.Α. βαρύνονται τόσο από ηθικό όσο και από πρακτικό καθήκον να διαδώσουν τις αξίες τους στον

³⁰ Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*, ορ. cit. σελ. 53.

³¹ Ibid., σελ. 54.

³² Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, ορ. Cit., σελ. 392.

κόσμο³³. Αν και η σχολή αυτή πήρε το όνομά της από τον ομώνυμο πρόεδρο της περιόδου του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο Mead αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ουίλσονιανοί υπήρξαν πολύ πριν τη γέννηση του Wilson. Απλώς ο εν λόγω πρόεδρος ενσάρκωσε στην πολιτική του τις διακηρύξεις και τις ιδέες πολλών σημαντικών προσωπικοτήτων της ιστορίας των Η.Π.Α.. Η σχολή αυτή, σε αντίθεση με τη χαμιλτονιανή, αναλώνεται περισσότερο σε νομικής και ηθικής παρά οικονομικής φύσεως ζητήματα, προτάσσοντας το αμερικανικό μοντέλο εσωτερικής διακυβέρνησης και εξωτερικής πολιτικής ως παράδειγμα προς μίμηση για όλα τα κράτη του κόσμου.

Η τρίτη σχολή κατά το Mead είναι η τζεφερσονιανή και έχει παρουσιάσει σε αρκετές περιπτώσεις αντιτιθέμενες απόψεις με την αντίστοιχη χαμιλτονιανή. Για τους τζεφερσονιανούς το πλέον ζωτικό συμφέρον για τις Η.Π.Α. είναι η διατήρηση της αμερικανικής δημοκρατίας στα πλαίσια ενός επικίνδυνου κόσμου. Αναζητούν πάντοτε μεθόδους για την υπεράσπιση της αμερικανικής ανεξαρτησίας με το μικρότερο δυνατό κόστος, ενώ παράλληλα αντιτίθενται σε προσπάθειες επιβολής των αμερικανικών αξιών σε άλλα κράτη. Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα σκέψης στα πλαίσια της σχολής αυτής υπήρξε το δόγμα Kennan, το οποίο διατυπώθηκε από τον ομώνυμο διακεκριμένο διπλωμάτη αμέσως μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και αφορούσε την ανάσχεση της σοβιετικής απειλής με τη χρήση κυρίως διπλωματικών και οικονομικών μέσων, αποφεύγοντας την είσοδο στο φαύλο κύκλο της κούρσας εξοπλισμών³⁴.

Τέλος, μια τέταρτη σχολή, η τζακσονιανή, αντιπροσωπεύει μιαν έντονα λαϊκιστική και εθνικιστική πολιτική κουλτούρα με αναφορές στην τιμή, την ανεξαρτησία, το θάρρος και τη στρατιωτική περηφάνια. Σε αυτή τη σχολή σκέψης ανήκουν κυρίως στρατηγοί του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου όπως οι Patton και McArthur. *Μονάδα μέτρησης της τζακσονιανής επιρροής στην αμερικανική πολιτική αποτελεί ο βαθμός στον οποίο επιτυχημένοι στρατηγοί μετατρέπονται σε περιδεείς πολιτικές*

³³ Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, op. cit. σ σ. 87-88.

³⁴ Kennan George F. (με το ψευδώνυμο «γ»), “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs*, July, 1947.

φουσιολογίες³⁵. Γενικά, η σχολή αυτή, οι συμπεριφορές και οι ιδέες της έπαιξαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στη συζήτηση που αφορά στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Οι αρχές του νέου τζακσονισμού είναι η αυτοβοήθεια στην κοινωνική πρόοδο και ανέλιξη, η ισότητα, ο ατομικισμός, το επιχειρηματικό πνεύμα και το θάρρος. Οι αξίες αυτές συνέβαλαν στην επιτυχία προέδρων όπως ο Νίχσον και ο Regan³⁶. Μεταψυχροπολεμικά ο τζακσονισμός στράφηκε προς το νεοαπομονωτισμό και την απεμπλοκή των Η.Π.Α. από τις πολυμερείς τους δεσμεύσεις, υποστηρίζοντας την υπεράσπιση των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων με μονομερή μέσα³⁷.

Γενικά ο Mead υποστηρίζει ότι οι σχολές αυτές δεν είναι μονολιθικές και αποκλειστικές, ούτε στατικές. Αντίθετα, παρουσιάζουν εσωτερικές διαφοροποιήσεις, ενώ εξελίσσονται και προσαρμόζονται αναλόγως της εποχής. Επίσης, αναμειγνύονται και αλληλοεπηρεάζονται. Προσφέρουν όμως ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση των εσωτερικών διεργασιών που οδηγούν στο τελικό προϊόν που λέγεται αμερικανική εξωτερική πολιτική, ως επίσης και για την κατανόηση των «οπτικών φακών» μέσω των οποίων οι αμερικανικές πολιτικές ελίτ αντιλαμβάνονται τον έξω κόσμο. Κατά το Mead, η μελέτη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής με αυτό τον τρόπο βοηθά στην κατανόηση και, περιστασιακά, στην πρόβλεψη των αντιδράσεων των Αμερικανών πολιτικών και της κοινής γνώμης στις μεταβαλλόμενες διεθνείς συνθήκες³⁸. Μεταψυχροπολεμικά, η αμερικανική εξωτερική πολιτική και ειδικότερα η αμερικανική στάση απέναντι στην Ε.Ε. δέχεται διαδοχικά τις επιδράσεις δύο συνδυασμών των πιο πάνω σχολών σκέψης. Από το 1989 μέχρι και το 2000, κατά τη διάρκεια των διακυβερνήσεων George Bush πατρός και Bill Clinton, είναι εμφανείς οι επιρροές του Ουίλσονισμού και του Χαμίλτονισμού, μέσω του φιλελεύθερου διεθνισμού/ιδεαλισμού των δύο προέδρων και της πρόθεσής τους για τη δημιουργία μιας «νέας παγκόσμιας τάξης», φιλικής προς τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα. Αντίθετα, από το 2000 και μετά, χρονιά κατά την οποία εξελέγη πρόεδρος ο George Bush υιός, τη σκυτάλη πήρε η συμμαχία μεταξύ τζακσονιανών και τζεφερσονιανών,

³⁵ Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, *op. cit.* σ. 88-89.

³⁶ Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*, *op. cit.* σελ.45.

³⁷ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002* *op. Cit.*,σελ. 392.

³⁸ Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, *op. ci.t* σελ. 90.

με εμφανώς πιο ισχυρούς τους πρώτους, χωρίς όμως να έχει ελαττωθεί η προσήλωση των κυβερνώντων στην παραδοσιακή ουίλσονιανή αρχή της διάδοσης των αμερικανικών αξιών στο εξωτερικό. Πιο εκτενής ανάλυση των τριών μεταψυχροπολεμικών προεδριών και των ιδεολογικών/θεωρητικών τους επιρροών γίνεται στο πέμπτο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 3ο: Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενοποίηση και Αμυντική Πολιτική. Το Διεθνές Εκτόπισμα της Ε.Ε. και οι Μελλοντικές της Προοπτικές ως Ενιαίου Διεθνούς Δρώντα.

Η Ε.Ε. είναι μια ένωση κυρίαρχων κρατών τα οποία έχουν εκχωρήσει μέρος της κυριαρχίας τους σε καταναλωτικά, οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα προς την Κοινότητα/Ένωση, στην οποία παραχωρείται η αρμοδιότητα της δημιουργίας του σχετικού νομοθετικού πλαισίου και του σχεδιασμού των κατάλληλων πολιτικών. Εν τούτοις, σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και ασφάλειας (υψηλής πολιτικής), ο κατακερματισμός και ο άναρχος χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, στοιχεία τα οποία συνεπάγονται άνιση ανάπτυξη και διλήμματα ασφαλείας, δεν επιτρέπουν στα κράτη να απεμπολήσουν το δικαίωμα του τελικού λόγου στους τομείς αυτούς, οι οποίοι άπτονται των ζωτικών συμφερόντων της ασφάλειας και της επιβίωσής τους. Συνεπώς, η πολιτική ενοποίηση δεν έχει ουσιαστικό αντίκρισμα στο βαθμό που τα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών δε συγκλίνουν. Θα μπορούσαμε όμως να υποθέσουμε ότι η Ε.Ε., πέραν των οικονομικής φύσεως ζητημάτων, μπορεί να αποκτήσει ισχυρότερο status στο διεθνές σύστημα εάν τα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών, ιδίως των ισχυρότερων, συνέκλιναν εν όψει της αναγκαιότητας ανάληψης μιας από κοινού πολιτικής φύσεως δράσης. Σε τελική ανάλυση και σε σχέση πάντοτε με το κεντρικό μας επιχείρημα, οι αμερικανικές αντιλήψεις για το διεθνή ρόλο και τις προθέσεις της Ε.Ε. είναι συνάρτηση της πορείας της πολιτικής ενοποίησης και των αντιλήψεών τους γ' αυτήν. Ειδικότερα, οι αντιλήψεις των Η.Π.Α. για την πολιτική ενοποίηση προσδιορίζονται από το βαθμό ολοκλήρωσης και αποτελεσματικότητας που επιτυγχάνεται σε αυτήν, συνεπώς, από το βαθμό σύγκλισης των εθνικών συμφερόντων των κρατών/μελών.

3.1. Πολιτική ενοποίηση και διεθνές status της Ε.Ε. Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτελεί ένα παγκοσμίως μοναδικό εγχείρημα. Και αυτό γιατί είναι η πρώτη φορά που παρατηρείται εθελούσια εκχώρηση κυριαρχίας και μετάθεση

αρμοδιοτήτων από μια ομάδα κρατών προς υπερεθνικού χαρακτήρα θεσμούς³⁹. Η περίοδος που μεσολάβησε από την ιδρυτική συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.) που υπογράφηκε στη Ρώμη το 1957 μέχρι σήμερα επεφύλαξε μια συνεχή εξέλιξη της διαδικασίας, κάθετης (αύξηση των τομέων εκχώρησης κυριαρχίας) και οριζόντιας (αύξηση των κρατών/μελών της Κοινότητας/Ένωσης). Με τη συνθήκη του Μάαστριχτ που επικυρώθηκε το 1992 οι αρμοδιότητες της Κοινότητας επεκτάθηκαν σημαντικά, ενώ ταυτόχρονα ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) η οποία, πέραν της Ε.Ο.Κ. (που μετονομάστηκε σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα) περιλαμβάνει την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (Κ.Ε.Π.Π.Α.) και τη Συνεργασία στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων (Σ.Δ.Ε.Υ.), στα πλαίσια μιας δομής «τριών πυλώνων» με ενιαίο θεσμικό πλαίσιο. Σημαντικότερη όμως καινοτομία της Συνθήκης υπήρξε η απόφαση για τη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και του ενιαίου νομίσματος, το οποίο τελικά υιοθετήθηκε το 2001. Κατόπιν, η συνθήκη του Άμστερνταμ το 1996 έσπευσε να βελτιώσει ορισμένες πρόνοιες της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Σ.Ε.Ε.), ενώ η Συνθήκη της Νίκαιας το 2000 διευθετούσε τις αναγκαίες θεσμικές αναπροσαρμογές, προετοιμάζοντας την Ένωση για την ένταξη σε αυτήν των κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Στις μέρες μας παρατηρείται στασιμότητα στη διαδικασία, μετά την αρνητική έκβαση των δημοψηφισμάτων για την επικύρωση της προτεινόμενης Συνταγματικής Συνθήκης σε Γαλλία και Ολλανδία. Η Συνταγματική Συνθήκη προορίζεται να συνοψίσει τις τέσσερις συνθήκες σε ένα ενιαίο κείμενο, ως επίσης και να επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο και στην ισορροπία αρμοδιοτήτων μεταξύ Κοινότητας/Ένωσης και κρατών/μελών.

Εν τούτοις, μετά από μισό αιώνα προόδου της διαδικασίας σε θέματα οικονομικής, καταναλωτικής και κοινωνικής φύσεως, το μεγάλο στοίχημα για την Ε.Ε. και για τα κράτη/μέλη δεν είναι άλλο από την αναβάθμιση του διεθνούς εκτοπίσματος της Ένωσης και της παρουσίας της στο διεθνές σύστημα ως ενιαίου εξωτερικού δρώντα. Ήδη σε τομείς όπως το εμπόριο και το νόμισμα, κρίσιμους για το status ενός διεθνούς δρώντος, ο υψηλός βαθμός ολοκλήρωσης έχει προσδώσει στην Ένωση μια

³⁹ Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι παρά την προώθηση της υπερεθνικού χαρακτήρα ολοκλήρωσης σε αρκετούς σημαντικούς τομείς, εν τούτοις το έθνος/κράτος και ο κατακερματισμός του διεθνούς συστήματος ενισχύθηκαν αντί να αποδυναμωθούν. Ενδεικτικά βλέπε Ήφαιστος Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, (Αθήνα: Ποιότητα, 1999), σ σ. 251-255.

σημαντικότερη θέση στον παγκόσμιο οικονομικό ανταγωνισμό. Τι γίνεται όμως με την παρουσία της στην αρένα της διεθνούς πολιτικής; Εδώ τα πράγματα είναι διαφορετικά. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ εισήγαγε την Ενωμένη Ευρώπη στη μεταψυχροπολεμική εποχή με υψηλές φιλοδοξίες για τον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι κατά τις διαπραγματεύσεις για τη Συνθήκη της Ε.Ε., κρίθηκε σκόπιμο να διεξαχθεί παράλληλη διακυβερνητική διάσκεψη για την πολιτική ενοποίηση. Πριν τη Σ.Ε.Ε., η πολιτική ενοποίηση περιοριζόταν σε μια αρχικά άτυπη μορφή Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (Ε.Π.Σ.)⁴⁰, η οποία συνιστούσε ένα είδος συντονισμού μεταξύ των κρατών/μελών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Η διαδικασία αυτή υιοθετήθηκε κατά τη δεκαετία του '70 και στην ουσία δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα πεδίο ανταλλαγής πληροφοριών και συντονισμού της διπλωματικής δραστηριότητας των κρατών, τα οποία σε καμία περίπτωση δεν απεμπόλησαν ούτε κατά το ελάχιστο την κυριαρχία και την αρμοδιότητά τους στα λεπτά ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής. Παρά το γεγονός ότι η Ε.Π.Σ. εντάχθηκε στο θεσμικό πλαίσιο της Κοινότητας με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1987, εν τούτοις η αρμοδιότητά της δεν αυξήθηκε ουσιαστικά. Το επόμενο βήμα πραγματοποιήθηκε με την αλλαγή της δεκαετίας και τη συνθήκη του Μάαστριχτ. Σε μια εποχή κατά την οποία το διεθνές σύστημα υπέστη σοβαρές εσωτερικές αλλαγές λόγω της ανακατανομής ισχύος που προκάλεσε η διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, η Κοινότητα/Ένωση βρέθηκε μπροστά στη μεγάλη πρόκληση να αναθεωρήσει το διεθνή της ρόλο και να ενισχύσει την παρουσία της στο διεθνές σύστημα. Πλέον, τα κράτη/μέλη διακηρύσσουν ότι ένας εκ των βασικών στόχων της Ένωσης είναι να *επιβεβαιώσει την ταυτότητά της στη διεθνή σκηνή, ιδίως με την εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή, να οδηγήσει σε κοινή άμυνα*⁴¹. Η ουσία λοιπόν της πολιτικής ενοποίησης εντοπίζεται κυρίως στην απόφαση των κρατών/μελών να προχωρήσουν σε μια κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (Κ.Ε.Π.Π.Α.), έχοντας επίγνωση των δυσκολιών που αυτή επιφυλάσσει. Από την αρχή ήταν σαφές για τους ιδρυτές της Ε.Ε. ότι με την απόφαση για

⁴⁰ Για μια ενδελεχή θεωρητική ανάλυση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας, βλ. Ifestos P., *European Political Cooperation. Towards a Framework of Supranational Diplomacy?*, (Aldershot: Gower, 1987) και Holland Martin, *The Future of European Political Cooperation. Essays on Theory and Practice*, (London: Macmillan, 1991).

⁴¹ Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αθήνα 7 Αυγούστου 1992, Τεύχος Πρώτο, Αριθμός Φύλλου 136, σελ. 2492.

προώθηση του στόχου της πολιτικής ενοποίησης στα πλαίσια ενός χωριστού πυλώνα , η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποκτούσε πλέον δύο ταχύτητες: από τη μια η υπερεθνικού τύπου ολοκλήρωση σε οικονομικούς, καταναλωτικούς και κοινωνικούς τομείς, τους λεγόμενους τομείς «χαμηλής πολιτικής», η οποία προχωρούσε με γοργά βήματα και εντεινόταν κυρίως με την απόφαση για την ίδρυση της Ο.Ν.Ε. και τη θέσπιση του Ευρώ ως κοινού νομίσματος των χωρών που θα συμμετείχαν σε αυτήν. Από την άλλη οι τομείς της διακυβερνητικής συνεργασίας, δηλαδή οι πυλώνες της Κ.Ε.Π.Π.Α. και της Σ.Δ.Ε.Υ., στους οποίους η ολοκλήρωση παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα. Σε ό,τι αφορά τον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας που άπτεται ζητημάτων υψηλής πολιτικής, το σοβαρότερο εμπόδιο στην προβολή ενιαίας εξωτερικής παρουσίας από την Ε.Ε. οφείλεται στις αξιώσεις των κρατών/μελών να διαχειρίζονται αυτόνομα τις υποθέσεις που αγγίζουν τα ζωτικά συμφέροντα της ασφάλειας και της επιβίωσής τους. Σύμφωνα με τον καθηγητή Ήφαιστο, ενώ η επίτευξη της εμπορικής και ενδεχομένως της οικονομικής ολοκλήρωσης είναι πολύ πιθανή, η Πολιτική Ένωση είναι δύσκολο να επιτευχθεί ή είναι ανέφικτη. Το κυριότερο αίτιο γι' αυτό είναι η ουτοπική προσδοκία πως το έθνος-κράτος θα απεκδυθεί των αξιώσεων ανεξαρτησίας-κυριαρχίας και των κοσμοθεωρητικών παραδοχών που απέκτησε στη διαδρομή των τελευταίων αιώνων⁴². Επ' αυτού, ο Stanley Hoffmann υποστηρίζει ότι κάθε διεθνές σύστημα οφείλει την ενδογενή του λογική και την εκδίπλωσή του στη διαφοροποίηση των εσωτερικών παραγόντων, γεω-ιστορικών καταστάσεων και εξωτερικών στόχων μεταξύ των μονάδων. Κάθε διεθνές σύστημα που βασίζεται στον κατακερματισμό τείνει, μέσω των δυναμικών της ανισότητας, στην αναπαραγωγή του διαχωρισμού⁴³. Επανερχόμενοι λοιπόν στο πρώτο κεφάλαιο και στις παραδοχές του Waltz για το διεθνές σύστημα, παρατηρούμε ότι η διακήρυξη των αρχηγών των κρατών/μελών που περιλαμβάνεται στη Σ.Ε.Ε. και που ορίζει ως στόχο της Ένωσης την «επιβεβαίωση της ταυτότητας της Ε.Ε. στη διεθνή σκηνή μέσω της εφαρμογής μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας», εμποδίζεται στην εφαρμογή της από τον εθνικό-κρατικό κατακερματισμό του διεθνούς συστήματος και από τον άναρχο χαρακτήρα του. Ο κατακερματισμός και η αναρχία καθιστούν την άνιση ανάπτυξη και τα διλήμματα ασφαλείας ενδογενή χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος, χαρακτηριστικά που

⁴² Ήφαιστος Παναγιώτης, *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας. Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2001), σελ. 316.

⁴³ Hoffmann Stanley, "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe", *Daedalus*, vol. 95, no. 3, summer 1966, σελ. 864.

οδηγούν τα κράτη στην επιλογή της αυτοπροστασίας και στην απόρριψη κάθε υπόνοιας εκχώρησης κυριαρχίας σε ζητήματα που άπτονται της ασφάλειας και της επιβιώσής τους. Με άλλα λόγια, η ίδια η φύση του διεθνούς συστήματος είναι αυτή που περιορίζει τη διάχυση της ολοκλήρωσης στους προαναφερθέντες τομείς.

Κατόπιν όσων έχουν αναφερθεί στο παρόν κεφάλαιο, τίθεται το εξής ερώτημα: θα μπορούσε η Ε.Ε. να χαρακτηριστεί ως μία παγκόσμια δύναμη, ικανή να διαδραματίσει στο μέλλον κεντρικό ρόλο στο διεθνές σύστημα; Σε κάθε περίπτωση η απάντηση δε θα μπορούσε να είναι μονολεκτική και πολύ δύσκολα θα ήταν δυνατό να αποφευχθεί η αμφισημία. Συνεπώς, μπορούμε να αναφέρουμε δύο κατηγορίες παραδοχών που αφορούν τη θέση και το ρόλο της Ε.Ε. στο διεθνές σύστημα: η πρώτη ενισχύει την υπόθεση ότι η Ε.Ε. αποτελεί μια παγκόσμια δύναμη και η δεύτερη, αντιθέτως, την αποδυναμώνει. Στην πρώτη κατηγορία θα μπορούσαμε τα κατατάξουμε τα εξής:

Α) Η Ε.Ε. αποτελεί μια ισχυρή εμπορική δύναμη, με κοινή παρουσία στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και με ένα ισχυρό κοινό νόμισμα. Είναι παγκοσμίως πρώτη εξαγωγική δύναμη⁴⁴, με μια τεράστια και ιδιαιτέρως απορροφητική ενιαία αγορά και με πληθυσμό μεγαλύτερο των δύο βασικών εμπορικών ανταγωνιστών της, των Η.Π.Α. και της Ιαπωνίας και μάλιστα με αρκετά υψηλό βαθμό ευημερίας.

Β) Κατέχει μια σημαντικότερη γεωπολιτική θέση στο κέντρο του «ανεπτυγμένου κόσμου», σε κομβικό σημείο για τη διακίνηση εμπορευμάτων και ενεργειακών πόρων. Εκτείνεται δε σε μια περιοχή στην οποία (όχι τυχαία) διεξήχθησαν οι πιο σημαντικές, διαμορφωτικής σημασίας για το σύγχρονο διεθνές σύστημα συγκρούσεις των τελευταίων αιώνων.

Γ) Λειτουργεί στα πλαίσια ενός ενιαίου (αν και σε αρκετές περιπτώσεις περίπλοκου) θεσμικού πλαισίου, το οποίο μέσω του διαρκούς διαλόγου για το μέλλον της Ευρώπης και της συνεχούς διαδικασίας της ολοκλήρωσης βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη και βελτίωση. Η εξέλιξη αυτή εντάθηκε ιδιαίτερα μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την ανάδυση της νέας διεθνούς συγκυρίας. Απόδειξη τούτου οι

⁴⁴ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Π.Ο.Ε. (www.wto.org, 13/09/2005), η Ε.Ε. των 15 ήταν το 2003 πρώτη σε ποσοστά εξαγωγών αγαθών παγκοσμίως με 14,7%, ενώ οι Η.Π.Α. ακολουθούσαν στη δεύτερη θέση με ποσοστό 9,6%. Αντιθέτως οι Η.Π.Α. ήταν πρώτες σε εισαγωγές αγαθών με ποσοστό 16,8%, έναντι 14,4% της Ε.Ε..

Συνθήκες του Μάαστριχτ, του Άμστερνταμ και της Νίκαιας, ως επίσης και η προτεινόμενη Συνταγματική Συνθήκη της Ε.Ε..

Δ) Συσσωρεύει διαρκώς νομοθετικές πράξεις, το λεγόμενο Κοινοτικό Κεκτημένο, οι οποίες (σε όσους τομείς υπάρχει εκχώρηση κυριαρχίας από τα κράτη/μέλη) είναι δεσμευτικού χαρακτήρα για τα κράτη/μέλη και τους πολίτες.

Ε) Διέπεται από ένα σύγχρονο και, ταυτόχρονα, σφυρηλατημένο στο πέρασμα των αιώνων αξιακό κώδικα, ο οποίος εδράζεται σε αρχές όπως η ελευθερία, η δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ο αξιακός κώδικας της Ε.Ε. αποτελεί βασικό στοιχείο συνοχής και διαιώνισης της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και σε συνδυασμό με την οικονομική ευημερία των κρατών/μελών διασφαλίζει το υψηλό βιοτικό επίπεδο των ευρωπαίων πολιτών.

Στ) Όλοι οι πιο πάνω λόγοι συν το γεγονός της μεταπολεμικής συγκυρίας, κατά την οποία η Δυτική Ευρώπη τέθηκε σε μια τροχιά ανοικοδόμησης και αλματώδους ανάπτυξης παράλληλα με τη διαδικασία ολοκλήρωσης κάτω από συνθήκες ασφάλειας που διασφαλιζόνταν από την αμερικανική στρατιωτική ομπρέλα (βλέπε πιο αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο), συντέλεσαν στην επίτευξη μιας πρωτοφανούς σταθερότητας για το ευρωπαϊκό περιφερειακό υποσύστημα. Η υπάρχουσα ισορροπία δυνάμεων, το υψηλό βιοτικό επίπεδο και ο κοινός στόχος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, απομακρύνουν το ενδεχόμενο ενός νέου ενδοευρωπαϊκού πολέμου, τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον.

Στη δεύτερη κατηγορία θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τις εξής παραδοχές:

Α) Ο προαναφερθείς χαμηλός βαθμός ολοκλήρωσης στα ζητήματα υψηλής πολιτικής, για τους λόγους που αναφέραμε πιο πάνω. Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό, καθ' ότι δεν επιτρέπει στην Ε.Ε. να έχει ενιαία εξωτερική παρουσία σε τομείς που δε συγκεντρώνουν την ομόθυμη τοποθέτηση των κρατών/μελών. Με άλλα λόγια, όπου τα εθνικά συμφέροντα δε συγκλίνουν δεν υπάρχει μια ένωση κρατών, αλλά πολλά αυτόνομα κράτη με αποκλίνουσες τάσεις σε ό,τι αφορά τις επιλογές τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003, κατά τον οποίο μια ομάδα κρατών/μελών επικρότησε και ενίσχυσε την αμερικανική επιλογή της μονομερούς δράσης, ενώ μια δεύτερη ομάδα αντέδρασε έντονα στην προοπτική και στο γεγονός του πολέμου.

Β) Η εσωτερική πολιτική και πολιτισμική ετερογένεια. Το κράτος παραμένει ο βασικός πόλος έλξης της πολιτικής νομιμοφροσύνης και εκφραστής της πολιτισμικής

διαφοροποίησης. Το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό κάλυμμα για το φιλόδοξο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, διότι καθυστερεί υπερβολικά τις διαδικασίες και συχνά πυκνά θέτει υπό αμφισβήτηση την αρμοδιότητα της Ε.Ε. να «επιβάλλει» πολιτικές στα κράτη/μέλη. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις, οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αμφισβητούνται έντονα από το Συμβούλιο της Ε.Ε.. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η αντίδραση της Γαλλίας στις προτάσεις της Επιτροπής για την επίσπευση της τελωνειακής ένωσης και την εξασφάλιση ιδίων πόρων για την κοινότητα, στα πλαίσια μιας αναπροσαρμογής του τρόπου χρηματοδότησης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, το 1965. Το γεγονός αυτό οδήγησε τελικά στην πολιτική της «λευκής καρέκλας» στο Συμβούλιο από πλευράς Γαλλίας και, εν τέλει, μετά από έξι μήνες, στο συμβιβασμό του Λουξεμβούργου με τον οποίο καθιερώθηκε η διαδικασία της ομοφωνίας στο Συμβούλιο σε ζητήματα στα οποία διακυβεύονται ζωτικά συμφέροντα των κρατών/μελών⁴⁵.

3.2.Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας. Έχουμε διαχωρίσει τη μελέτη της αμυντικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας από αυτήν της εν γένει πολιτικής ενοποίησης για να καταδείξουμε την ξεχωριστή σημασία της στο όλο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στο διεθνές status της Ε.Ε., ως επίσης και την περίπλοκη φύση της. Όπως και η κοινή εξωτερική πολιτική έτσι και η πολιτική ασφάλειας, ως επίσης και η προοπτική διαμόρφωσης κοινής άμυνας είχαν τεθεί ως στόχοι από τη Σ.Ε.Ε.. Από τη σύναψη της Σ.Ε.Ε., με την οποία επιχειρήθηκε η αναβίωση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (η οποία όμως στην ουσία δεν απέκτησε ποτέ σάρκα και οστά) ως υποκείμενης πλέον στο θεσμικό πλαίσιο της Ε.Ε., ακολούθησαν μια σειρά από συμφωνίες, κείμενα και διακηρύξεις που οριοθετούν τις στρατιωτικές δυνατότητες της Ε.Ε., τους στόχους και τα μέσα του εγχειρήματος⁴⁶. Η ουσιαστική αρχή έγινε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, όπου τα κράτη/μέλη αποφάσισαν ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα είναι πλέον υπεύθυνο για τον ορισμό κοινών στρατηγικών, τις οποίες θα εφαρμόζουν τα κράτη μέλη και η Ένωση, ορίστηκε ένας ανώτατος εκπρόσωπος της Κ.Ε.Π.Π.Α., θέση την οποία κατέλαβε ο Javier Solana το 1999, ενώ ταυτόχρονα ιδρύθηκε μια μονάδα πολιτικού

⁴⁵ Στεφάνου Κωνσταντίνος, *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Τόμος Α': Γενικά και Θεσμικά Χαρακτηριστικά Μετά τη Νίκαια*, (Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας, 2002), σελ. 26-27.

⁴⁶ Για μια συνοπτική παρουσίαση των συμφωνιών αυτών βλέπε Κέντας Γιώργος, «Ευρωπαϊκή και Κυπριακή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας» στο Αχιλλέα Αιμιλιανίδη, *Προτάσεις Πολιτικής*, (Λευκωσία: Power Publishing, 2005).

προγραμματισμού και επείγουσας δράσης υπό την αρμοδιότητά του⁴⁷. Με την εξέλιξη αυτή η κοινή άμυνα της Ε.Ε. μπήκε πλέον σε μια διαδικασία αναζήτησης ταυτότητας, πάντοτε όμως στα πλαίσια της λογικής της διακυβερνητικής συνεργασίας, δεδομένης της αρμοδιότητας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που στην ουσία συνιστά τη σύνοδο κορυφής των αρχηγών των κρατών/μελών της Ε.Ε.. Σε καμία περίπτωση όμως η ανάπτυξη του αμυντικού σκέλους της Ε.Ε. δεν ήταν δυνατό να απομονωθεί από το νέο διεθνές περιβάλλον και να συντελεστεί κάτω από «αεροστεγείς» συνθήκες. Η πρωτοκαθεδρία των Η.Π.Α. στο διεθνές σύστημα και η συμμετοχή των περισσότερων κρατών/μελών της Ε.Ε. στον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (Ν.Α.Τ.Ο.) ο οποίος συνιστά τη θεσμική έκφραση της Ατλαντικής Συμμαχίας, καθιστούσαν πολύπλοκη και πολυδιάστατη τη διαδικασία δημιουργίας αυτόνομης ευρωπαϊκής άμυνας. Εν τέλει, η γερμανική επανένωση με τις αμερικανικές ευλογίες, η στροφή της Γαλλίας προς το Ν.Α.Τ.Ο. και οι «ειδικές σχέσεις» της Βρετανίας με τις Η.Π.Α., οδήγησαν στην ουσιαστική εξάρτηση της Ε.Π.Α.Α. από το Ν.Α.Τ.Ο. και, συνεπώς, στην απόκτηση δυνατότητας έμμεσης εμπλοκής των Η.Π.Α. στα εσωτερικά της Ε.Ε., κυρίως στα ευαίσθητα ζητήματα της άμυνας και της ασφάλειας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Gerd Fohrenbach, *υπό το φως της δεκτικότητας του διεθνούς συστήματος στις κρίσεις, η μελλοντική στρατιωτική δύναμη της Ε.Ε. θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως πηγή υποστήριξης για το Ν.Α.Τ.Ο., προσθέτοντας έτσι αξία στις διατλαντικές σχέσεις. Δεν υπάρχει λόγος για την Washington να ανησυχεί για μία ενδεχόμενη φατρία της Ε.Ε. στο Ν.Α.Τ.Ο., από τη στιγμή που τα πολυάριθμα «φιλοατλαντικά» μέλη της Ε.Ε. θα φροντίσουν έτσι ώστε η φωνή της Αμερικής να ακούγεται πάντα και η συμβουλή της θα λαμβάνεται σοβαρά υπόψη*⁴⁸. Ως κομβικοί σταθμοί της στροφής της Ε.Π.Α.Α. προς το Ν.Α.Τ.Ο. μπορούν να χαρακτηριστούν η συμφωνία του Βερολίνου του 1996, η Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε. του 1999 στο Ελσίνκι και η συμφωνία Berlin Plus του 2002. Με τις συμφωνίες Βερολίνου και Berlin Plus το Ν.Α.Τ.Ο. αναδεικνύεται ως το βασικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί η ευρωπαϊκή άμυνα, ενώ ταυτόχρονα θα παρέχει και τα μέσα γι' αυτήν, ενώ στο Ελσίνκι οι αρχηγοί των κρατών/μελών της Ε.Ε. συμφώνησαν ότι: *το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπογραμμίζει την αποφασιστικότητά του να αναπτύξει αυτόνομη ικανότητα για να λαμβάνει αποφάσεις, και, σε περίπτωση μη εμπλοκής του ΝΑΤΟ στο*

⁴⁷ Μούσης Νίκος, *Εγχειρίδιο Ευρωπαϊκής Πολιτικής*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2002), σελ. 41.

⁴⁸ Fohrenbach Gerd, "Security Through Engagement: The Worldview Underlying E.S.D.P." στο Brimmer Esther, *The E.U.'s Search for a Strategic Role. E.S.D.P. and its Implications for Transatlantic Relations*, (Washington: Center for Transatlantic Relations, 2002), σελ. 14.

σύνολό του να δρομολογεί και να διεξάγει στρατιωτικές επιχειρήσεις υπό τη διοίκηση της ΕΕ, προς αντιμετώπιση των διεθνών κρίσεων. Η διαδικασία αυτή θα αποτρέψει περιττές επικαλύψεις και δεν συνεπάγεται την δημιουργία ευρωπαϊκού στρατού⁴⁹. Προχώρησαν δε στην εξαγγελία της δημιουργίας μιας δύναμης 50-60 000 ατόμων μέχρι το 2003, η οποία θα έχει τη δυνατότητα να αναπτύσσεται εντός 60 ημερών, ικανής να ανταποκρίνεται σε όλο το φάσμα των αποστολών τύπου Petersberg. Με άλλα λόγια, η σύνοδος του Ελσίνκι περιόρισε το φάσμα δράσης της ευρωπαϊκής δύναμης σε αποστολές αστυνομικής, ειρηνευτικής και ανθρωπιστικής φύσεως, χωρίς να επεκτείνεται στη δημιουργία ενός ενιαίου στρατεύματος με μεγάλης εμβέλειας μαχητική ικανότητα. Σήμερα, η Ε.Ε. διατηρεί στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις σε ασταθείς περιοχές όπως Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, ενώ έχει αποστείλει και ειδικούς απεσταλμένους εκτός Ευρώπης, σε περιοχές όπως το Αφγανιστάν και οι Μεγάλες Λίμνες. Αξίζει επ' αυτού να συμπληρώσουμε ότι το Δεκέμβριο του 2003 τα κράτη/μέλη ενέκριναν μια ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια και ως τομείς προτεραιότητας για την ανάληψη δράσης προσδιόρισαν την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, μια στρατηγική για τη Μέση Ανατολή και μια σφαιρική πολιτική για τη Βοσνία Ερζεγοβίνη⁵⁰.

Αν και οι αντιλήψεις των Η.Π.Α. για την ευρωπαϊκή άμυνα και ο ρόλος του Ν.Α.Τ.Ο. και της Βρετανίας θα αναλυθούν με περισσότερες λεπτομέρειες στο επόμενο κεφάλαιο, η συμπερίληψη των πιο πάνω παρατηρήσεων σε αυτό το στάδιο κρίθηκε σκόπιμη για να ενισχυθεί το βασικό επιχείρημα του παρόντος κεφαλαίου: ότι η πολιτική ενοποίηση δεν έχει ουσιαστικό αντίκρισμα στο βαθμό που τα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών δε συγκλίνουν. Η κατ' ουσίαν υποταγή της αυτόνομης άμυνας της Ε.Ε. στις δομές του Ν.Α.Τ.Ο. συνιστά αποτέλεσμα της αδυναμίας των κρατών/μελών να συμφωνήσουν σε μια κοινώς αποδεκτή φόρμουλα για την πλήρη ανάπτυξη της Ε.Π.Α.Α. με αμιγώς ευρωπαϊκά μέσα και στοχοθεσία. Το γεγονός αυτό είναι κρίσιμης σημασίας, στο βαθμό που το εκτόπισμα ενός διεθνούς δρώντος εξαρτάται από τη στρατιωτική του ισχύ. Για άλλη μια φορά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο κατακερματισμός και ο άναρχος χαρακτήρας του διεθνούς

⁴⁹ Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, Δεκ. 1999, Παρ. II, σημείο 27.

⁵⁰ Επισκόπηση των Δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια, http://www.europa.eu.int/pol/cfsp/overview_el.htm, 13/09/2005.

συστήματος συνιστούν μέτρο οριοθέτησης της πολιτικής ενοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εν γένει. Όπως παρατηρεί ο καθηγητής Ήφαιστος, η ετερότητα αξιώσεων κυριαρχίας, θέσης και ρόλου μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών (...) ήταν η αιτία για επικράτηση της Ατλαντικής λογικής επί της Ευρωπαϊκής Αμυντικής και Πολιτικής Ταυτότητας⁵¹. Από μια άλλη όμως οπτική, υπό το πρίσμα της αμερικανικής αξίωσης για διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας των Η.Π.Α. στο διεθνές σύστημα και της αποτροπής μιας ενδεχόμενης μείζονος ανακατανομής ισχύος στο μέλλον η οποία θα αναδείκνυε μία δύναμη ικανή να τις ανταγωνιστεί σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, το ζήτημα αποκτά άλλες διαστάσεις. Ας δεχτούμε την υπόθεση ότι η σύγκλιση μεταξύ των εθνικών συμφερόντων των κρατών μελών οδηγεί στην πολιτική ενοποίηση. Σε αυτή την υπόθεση, η σύγκλιση των εθνικών συμφερόντων αποτελεί μεταβλητή συνθήκης. Στην παρούσα συγκυρία, όπως παραδεχτήκαμε πιο πάνω, η ετερότητα και ο άναρχος χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος εμποδίζουν αυτή την εξέλιξη, λαμβανομένης υπ' όψη της απόκλισης των εθνικών συμφερόντων. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Waltz, η *E.E. διαθέτει όλα τα εργαλεία-πληθυσμό, πόρους, τεχνολογία και στρατιωτικές ικανότητες-, αλλά της λείπει η οργανωτική ικανότητα και η συλλογική βούληση να τα χρησιμοποιήσει*⁵². Δεδομένης όμως της ρευστότητας και του εφήμερου χαρακτήρα των εθνικών συμφερόντων, τι θα εμπόδιζε στο μέλλον μια παρόμοια σύγκλιση αν οι συνθήκες το επέτρεπαν ή το επέβαλλαν, τροφοδοτώντας τα κράτη/μέλη με την απαραίτητη βούληση; Και, συνεχίζοντας στην ίδια υπόθεση, ποια θα ήταν η στάση των Η.Π.Α. απέναντι σε μια τέτοια εξέλιξη, δεδομένης της ισχυρής οικονομικής βάσης και των μεγάλων δυνατοτήτων άσκησης διπλωματίας που διαθέτει η Ενωμένη Ευρώπη; Η υπόθεση αυτή μας εισάγει στο επόμενο κεφάλαιο.

⁵¹ Ήφαιστος Παναγιώτης, *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας. Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση*, οπ. Cit., σελ. 394.

⁵² Waltz Kenneth, "Structural Realism After Cold War", *The M.I.T. Press Journals*, 2000, σελ. 28.

Κεφάλαιο 4ο: Η.Π.Α. και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενοποίηση. Από τις Αντιλήψεις στη Στρατηγική

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου οι ευρωατλαντικές σχέσεις χαρακτηρίζονταν από την ενότητα στόχων και συμφερόντων που προκαλούσε η απειλή του σοβιετικού επεκτατισμού και της αλλαγής του διεθνούς status quo. Ως εκ τούτου, οι Η.Π.Α. ως υπερδύναμη και ως επικεφαλής του δυτικού συνασπισμού στήριζαν με θέρμη την ανοικοδόμηση της Ευρώπης, αλλά και το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ως μέσα μιας ευρύτερης στρατηγικής ανάσχεσης της Ε.Σ.Σ.Δ.. Κάτω από την αμερικανική ομπρέλα ασφαλείας και απαλλαγμένη από το οικονομικό και πολιτικό κόστος της απόκτησης μέσων αυτοπροστασίας, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση γνώρισε αλματώδη εξέλιξη. Εν τούτοις, μετά τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η έλλειψη της κοινής απειλής και η ραγδαία επέκταση του αμερικανικού διεθνούς εκτοπίσματος προκάλεσαν σημαντική μεταβολή στο μοντέλο της διεθνούς συνύπαρξης των Ηνωμένων Πολιτειών και Ενωμένης Ευρώπης. Παράλληλα η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση επεκτάθηκε (κατά το δυνατό) στους τομείς της Κ.Ε.Π.Π.Α. και στην Ο.Ν.Ε., ενώ ο πόλεμος της Βοσνίας επέσπευσε τις διαδικασίες για τη δημιουργία ευρωπαϊκού αμυντικού μηχανισμού. Επιθυμώντας να διατηρήσουν την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία τους και, ως εκ τούτου, να αποφύγουν μελλοντικά διλήμματα ασφαλείας, οι Η.Π.Α. επιχειρούν πλέον να ελέγξουν τις κεντρόφυγες τάσεις που παρουσιάζονται στο δυτικοευρωπαϊκό σκέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας. Αν και σε οικονομικό επίπεδο, χωρίς να τρέφουν ψευδαισθήσεις, οι σχεδιαστές της αμερικανικής πολιτικής αντιμετωπίζουν την Ε.Ε. ως ισχυρό εταίρο ή ανταγωνιστή, στο επίπεδο της διεθνούς πολιτικής επιθυμούν να διατηρήσουν τους ευρωπαίους σε παράλληλη τροχιά με τις Η.Π.Α. και να ελέγξουν τη διαδικασία της πολιτικής ενοποίησης και του καταρτισμού κοινής άμυνας. Τα κυριότερα μέσα που χρησιμοποιούνται για την εκπλήρωση αυτών των στρατηγικών στόχων είναι οι «ειδικές σχέσεις» με τη Βρετανία και η διατήρηση ενός ισχυρού και συνεκτικού Ν.Α.Τ.Ο..

4.1. Οι ευρωατλαντικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Αν και το θέμα μας επικεντρώνεται στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, εν τούτοις θα ήταν χρήσιμη μια αναφορά στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και στα βασικά της

χαρακτηριστικά. Και αυτό για δύο λόγους: πρώτον, γιατί θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε καλύτερα τα σημασία της δομής στο διεθνές σύστημα, αλλά και τη διαδικασία της αλλαγής και πώς οι μεγάλες δυνάμεις προσπαθούν να επισπεύσουν ή να αποτρέψουν μια αλλαγή, αναλόγως των εθνικών τους συμφερόντων. Δεύτερον, θα μας βοηθήσει να αποκτήσουμε μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για το πώς σχηματοποιούνται οι αντιλήψεις για τον «άλλο» και για τις προθέσεις του, λαμβανομένης υπ' όψη της διαφοροποίησης του πρίσματος μέσα από το οποίο οι Η.Π.Α. αντικρίζουν την Ε.Ε. και τη διαδικασία της πολιτικής ενοποίησης, αμέσως μετά τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ.. Όπως υποστηρίζει ο Jervis, οι μονάδες του διεθνούς συστήματος ανησυχούν για τις προθέσεις του «άλλου» εξ' αιτίας των αντιλήψεων που έχουν σχηματίσει γι' αυτές, ορθές ή λανθασμένες.

Με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η διεθνής τάξη που προέκυψε χαρακτηριζόταν από την ύπαρξη δύο ισχυρών δυνάμεων, των οποίων η υπεροχή καθιστούσε αναπόφευκτα τη δομή του διεθνούς συστήματος διπολική. Στις μεταξύ τους σχέσεις όμως τόσο η κοσμοθεωρητική αντιπαλότητα, όσο και οι στρατηγικές επιδιώξεις αμοτέρων, δημιουργούσαν εκατέρωθεν παραστάσεις απειλής. Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη στρατηγικών οπλοστασίων μεγάλης καταστροφικής δυνατότητας και από τις δύο δυνάμεις, με προεξέχουσα φυσικά την πυρηνική βόμβα, προκαλούσαν εκατέρωθεν ανησυχία για το ενδεχόμενο της άνισης ανάπτυξης και, συνεπώς, οδηγούσαν σε διλήμματα ασφαλείας κάθε φορά που μία υπερδύναμη παρουσίαζε ένα καινούριο οπλικό σύστημα ή εκδήλωνε προθέσεις αλλαγής του διεθνούς status quo. Η ευρωπαϊκή ήπειρος αποτέλεσε το σημαντικότερο πεδίο αντιπαράθεσης. Έχοντας αντιληφθεί αρκετά νωρίς τη γεωστρατηγική σημασία της Δυτικής Ευρώπης για την παγκόσμια επικράτηση, αλλά και για την ασφάλειά τους, οι Η.Π.Α. προχώρησαν αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου σε μια προσπάθεια ανοικοδόμησης και ανάπτυξης της γηραιάς ηπείρου. Το σχέδιο Marshall και το δόγμα Truman υπήρξαν βασικές παράμετροι αυτής της προσπάθειας. Ταυτόχρονα, το εγχείρημα αυτό τέθηκε στα πλαίσια μιας titάνιας στρατηγικής προσαρμογής στα νέα διεθνή δεδομένα. Η ίδρυση του Ν.Α.Τ.Ο. και η στρατηγική της ανάσχεσης καθιστούσαν τη Δυτική Ευρώπη πραγματικό φρούριο. Πέραν της σύναψης μιας μεγάλης διατλαντικής συμμαχίας, οι Η.Π.Α. θεώρησαν πως η κάθε κίνηση της Ε.Σ.Σ.Δ. προς τα δυτικά αποτελεί σοβαρό πλήγμα για τα εθνικά τους συμφέροντα και κίνδυνο για την αμερικανική ασφάλεια. Υπό τα δεδομένα αυτά, παρουσιάστηκαν τότε

δύο εκδοχές της στρατηγικής της ανάσχεσης: από τη μία το δόγμα Kennan, επικεντρωνόταν στην αποτροπή κάθε εξωτερικής απειλής για την ασφάλεια των Η.Π.Α. και τόνιζε τη σημασία της δημιουργίας ενός φιλικού περιβάλλοντος για τις αξίες και τα οικονομικά συμφέροντα των Η.Π.Α., χωρίς να είναι απαραίτητη η οικουμενική επιβολή τους. Ο Kennan δεν ήταν απόλυτος σε ό,τι αφορά την αποτροπή της περεταίρω εξάπλωσης του κομμουνισμού, ενώ πίστευε ότι με οικονομικά, πολιτικά και ψυχολογικά μέσα η Ε.Σ.Σ.Δ. θα μπορούσε να οδηγηθεί σε κατάρρευση εξ' αιτίας της εσωτερικής δομικής αστάθειάς της. Από την άλλη, η αμερικανική στρατηγική της ανάσχεσης επηρεαζόταν από το έγγραφο N.S.C.-68, το οποίο συντάχθηκε το 1950 και λάμβανε υπ' όψη τη δημιουργία του σοβιετικού πυρηνικού οπλοστασίου και την επικράτηση του Μάο Τσε Τουγκ στον κινεζικό εμφύλιο το 1949. Η λογική του N.S.C.-68, διαποτισμένη από τον πανικό που προκάλεσαν στις Η.Π.Α. οι προαναφερθείσες εξελίξεις στο κομμουνιστικό στρατόπεδο, ήταν πιο επιρρεπής στην προτίμηση στρατιωτικών μέσων για την ανάσχεση της Ε.Σ.Σ.Δ. απ' ό,τι ο Kennan, ως επίσης και στην ανάγκη αποτροπής κάθε περεταίρω επέκτασης της σοβιετικής επιρροής. Οι συντάκτες του θεωρούσαν ότι μια ήττα των ελεύθερων θεσμών οπουδήποτε, ισοδυναμεί με ήττα παντού⁵³. Η στρατηγική της ανάσχεσης ήταν πιο κοντά στην εκδοχή του N.S.C.-68 κατά τις δεκαετίες '50 και '60, γεγονός που οδήγησε στην εξοπλιστική κούρσα και την «ισορροπία του τρόμου», ως επίσης και στους πολέμους της Κορέας και της Ινδοκίνας. Απότοκο της στρατηγικής της ανάσχεσης ήταν επίσης οι κρίσεις του Βερολίνου του 1958-9 και του 1961, οι οποίες τελικά οδήγησαν στην ανέγερση του τείχους του Βερολίνου. Η επιλογή αυτή προτιμήθηκε διότι τόσο ο Eisenhower, όσο και ο Kennedy, αντέδρασαν με απειλές πολέμου στην εκδηλωμένη πρόθεση του Χρυστσόφ να προχωρήσει σε χωριστή σύναψη ειρήνης με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, ως αντίποινο στην αμερικανική στρατιωτική κατοχή του δυτικού Βερολίνου. Σε αυτή την περίπτωση πάντως, αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι όπως αποδείχθηκε αργότερα με το άνοιγμα των αρχείων της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., ο Χρυστσόφ δεν είχε καμία πρόθεση να διακινδυνεύσει ένα πόλεμο με τις Η.Π.Α. για το Βερολίνο. Στόχος του ήταν απλώς η διάσωση του καθεστώτος της Ανατολικής Γερμανίας, από το οποίο διέρρεαν μέσω του Δυτικού Βερολίνου προς τη δύση εκατοντάδες χιλιάδες κάτοικοι κάθε χρόνο⁵⁴.

⁵³ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, op. Cit., σελ. 113-127.

⁵⁴ Ibid., σελ. 185.

Η αναφορά αυτή μας βοηθά να αντιληφθούμε στην πράξη το ρόλο των εσφαλμένων αντιλήψεων κατά Jervis και του γοήτρου κατά Gilpin στη διπλωματία και τη διεθνή πολιτική. Σε κάθε περίπτωση η αμερικανική στρατιωτική και δη πυρηνική παρουσία στην καρδιά της Ευρώπης ήταν ενδεικτική της σημασίας που είχε η προστασία της Δυτικής Ευρώπης από το σοβιετικό επεκτατισμό και η διατήρηση του ισχύοντος status quo, στη βάση της λογικής της ανάσχεσης.

Πέραν όμως της φυσικής προστασίας των Ευρωπαίων από ενδεχόμενη σοβιετική απειλή, η στρατιωτική παρουσία των Αμερικανών συνέβαλε και στη θωράκιση της διαδικασίας ανοικοδόμησης και ανάπτυξης της Ευρώπης, ενώ ταυτόχρονα επέτρεψε στους Ευρωπαίους να προχωρήσουν απερίσπαστοι στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Δεδομένης της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Ευρώπη, οι Ευρωπαίοι κατόρθωσαν (κυρίως κατά τη δεκαετία του '50) να διαθέσουν πόρους στην ενοποιητική διαδικασία, οι οποίοι σε άλλη περίπτωση θα είχαν διατεθεί για την αμυντική θωράκιση των ευρωπαϊκών κρατών. Ταυτόχρονα, η απουσία μεγάλων εξοπλιστικών προγραμμάτων εφάμιλλων των αμερικανικών και των σοβιετικών, απάλλαξε τους Ευρωπαίους από τα διλήμματα ασφαλείας που θα δημιουργούντο μεταξύ τους ως αποτέλεσμα της άνισης ανάπτυξης. Ιδιαίτερα δε η Γερμανία δεν είχε ακόμη κερδίσει την εμπιστοσύνη της υπόλοιπης Ευρώπης, λόγω των πολύ πρόσφατων τότε ηγεμονικών της αξιώσεων που οδήγησαν την ήπειρο σε δύο καταστροφικούς πολέμους. Όπως πολύ εύστοχα το θέτει σε άρθρο του με τίτλο “Europe’s American Pacifier” ο Josef Joffe, *με το να απαλλάζουν τους δυτικοευρωπαίους από την ανάγκη αυτόνομης επιλογής στα ζητήματα της άμυνας, οι Η.Π.Α. απάλειψαν τα συστημικά αίτια των συγκρούσεων που είχαν προκαλέσει τόσους πολλούς από τους ευρωπαϊκούς πολέμους στο παρελθόν. (...) Προστατεύοντας τους δυτικοευρωπαίους μεταξύ αλλήλων, οι Η.Π.Α. προστάτευσαν τη μοιρασμένη ήπειρο από τον εαυτό της. (...) Ζώντας κάτω από την ομπρέλα της αμερικανικής εγγύησης ασφαλείας, απολαμβάνουν ένα συλλογικό αγαθό το οποίο δεν μπορούν να παράγουν από μόνοι τους, ή αν μπορούσαν, μόνο με πολύ μεγαλύτερο κόστος από αυτό που στο παρόν στάδιο καταβάλλεται από τις Η.Π.Α*⁵⁵. Στα πλαίσια της στρατηγικής της ανάσχεσης, η Δυτική Ευρώπη καθίσταται «καταναλωτής ασφαλείας» την οποία της παρέχουν οι Η.Π.Α. για σκοπούς εξυπηρέτησης των δικών τους εθνικών

⁵⁵ Joffe Josef, “Europe’s American Pacifier”, Foreign Policy, No. 54, Spring 1984, σ σ. 68-69, 72 και 81.

συμφερόντων. Δεδομένης λοιπόν της ευρωατλαντικής ταύτισης συμφερόντων, της ανάγκης των Η.Π.Α. για αυτοπροστασία ως αποτέλεσμα της διπολικής δομής του διεθνούς συστήματος και των διλημάτων ασφαλείας που αυτή προκαλούσε, ως επίσης και των αντιλήψεων που επικράτησαν στις Η.Π.Α. και τη Δυτική Ευρώπη για την Ε.Σ.Σ.Δ., κατέστη δυνατή η θεμελίωση του ευρωπαϊκού κοινοτικού οικοδομήματος.

4.2. Μεταψυχροπολεμική διεθνής τάξη. Το νέο πλαίσιο των ευρωατλαντικών σχέσεων και οι αμερικανικές αντιλήψεις στη νέα εποχή. Η διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. και η πτώση του τείχους του Βερολίνου σηματοδότησαν μία εντελώς νέα εποχή για την Ευρώπη, τις σχέσεις της με τη μόνη εναπομείνασα υπερδύναμη, αλλά και για τον κόσμο γενικότερα. Η μονοπολική δομή θέτει το διεθνές σύστημα σε μια διαρκή αναζήτηση ισορροπίας. Όπως αναφέραμε στο πρώτο κεφάλαιο, καμία δύναμη δεν είναι προς το παρόν σε θέση να εξισορροπήσει την αμερικανική ισχύ. Σύμφωνα όμως με το Waltz, τα μονοπολικά συστήματα είναι τα λιγότερο ανθεκτικά στο χρόνο, καθ' ότι τρίτα κράτη επιζητούν την αύξηση της ισχύος τους είτε από μόνα τους, είτε μέσω συμμαχιών, ούτως ώστε να επαναφέρουν τη διεθνή κατανομή ισχύος σε ισορροπία⁵⁶.

Στα πλαίσια του διαλόγου για το μέλλον της διεθνούς ισορροπίας δυνάμεων, πολλοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η Ε.Ε. θα αντικαταστήσει τις Η.Π.Α. στην πρωτοκαθεδρία του διεθνούς συστήματος κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα. Τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις είναι οι εξής:

Ο Lester Thurow, καθηγητής οικονομικής, προσεγγίζει το θέμα από καθαρά οικονομική σκοπιά, αντιλαμβανόμενος την Ε.Ε. ως την αναδύομενη μεγάλη οικονομική δύναμη του πλανήτη. Χαρακτηριστικά ο Thurow υποστηρίζει τα εξής: *Η Ευρώπη μόλο που προχωρούσε στη δεκαετία του '80 με τον πιο αργό ρυθμό, ξεκινά τη δεκαετία του '90 έχοντας την ισχυρότερη στρατηγική θέση στην παγκόσμια οικονομική σκακιέρα. (...) Τα 850 εκατομμύρια που ζουν στην Ευρώπη είναι τα μόνα άτομα του πλανήτη μας που διαθέτουν και μορφωτικό επίπεδο και δεν ξεκινούν τον αγώνα από το όριο της φτώχειας. (...) Οι Η.Π.Α. θα είναι η στρατιωτική υπερδύναμη του 21^{ου} αιώνα. Αυτό, όμως, δυσκολεύει τις προσπάθειές τους να παραμείνουν στο ίδιο διάστημα και μια οικονομική υπερδύναμη. Για να γίνεις υπερδύναμη και στους δύο αυτούς τομείς,*

⁵⁶ Waltz Kenneth, "Structural Realism After Cold War", op. cit. σ σ. 24-25.

πρέπει να είσαι διατεθειμένος να επενδύσεις ό,τι επενδύουν οι άλλες χώρες για να γίνουν οικονομικές υπερδυνάμεις και εκτός αυτού να κάνεις και όσες επενδύσεις είναι απαραίτητες για να παραμείνεις στρατιωτική υπερδύναμη. (...) Από τεχνολογική άποψη σπάνια υστερούν κατά πολύ, ενώ συχνά προηγούνται κατά πολύ. Οι Η.Π.Α. έχουν το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα και την υψηλότερη μέση παραγωγικότητα. Με την κολλεγιακή μόρφωση που διαθέτουν, το εργατικό τους δυναμικό είναι το καλύτερο στον κόσμο. Η εγχώρια αγορά των Η.Π.Α. είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από της Ιαπωνίας και πολύ πιο ομοιογενής από την αγορά της Ευρώπης. Ωστόσο, έχασαν ένα μεγάλο μέρος από το αρχικό τους πλεονέκτημα, επιτρέποντας στο εκπαιδευτικό τους σύστημα να ατονήσει, ενώ επιπλέον στράφηκαν προς την υψηλή κατανάλωση, τις λίγες επενδύσεις και επωμίστηκαν τεράστια χρέη. Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, καμία άλλη χώρα δεν είναι πιο ανέτοιμη για τον ανταγωνισμό που αναμένεται στον επόμενο αιώνα.(...) Από στρατηγικής άποψης, η ζυγαριά γέρνει προς την πλευρά των Ευρωπαίων. (...) Θα κάνουν τώρα ό,τι είναι απαραίτητο για να ολοκληρωθεί η ενοποίηση των χωρών της Ε.Ο.Κ., θα δεχθούν τις υπόλοιπες χώρες της δυτικής Ευρώπης και θα πληρώσουν τους φόρους που είναι απαραίτητοι για να δοθεί η δυνατότητα ένταξης των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στο Ευρωπαϊκό Σπίτι. (...) Οι ιστορικοί του μέλλοντος θα γράψουν κάποτε ότι ο 21^{ος} αιώνας ανήκε στο Ευρωπαϊκό Σπίτι!⁵⁷

Από τη σκοπιά του Thurow, η οικονομική ευρωστία και το μορφωτικό επίπεδο, οι απόλυτοι αριθμοί και η αναπτυξιακή προοπτική, ως επίσης και το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση τρέχει με γοργούς ρυθμούς, είναι τα στοιχεία που θα φέρουν μελλοντικά την Ευρώπη στην κορυφή του κόσμου.

Μια άλλη προσέγγιση είναι αυτή του Mark Leonard, ο οποίος υποστηρίζει ότι σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο αλληλεξάρτησης, το ευρωπαϊκό μοντέλο διακυβέρνησης, το οποίο βασίζεται στον εξευρωπαϊσμό κρατών με πολιτικά και οικονομικά προβλήματα και στην ένταξή τους στην Ε.Ε., είναι το πιο συμβατό με τη διαμορφούμενη διεθνή πραγματικότητα. Δίνοντας περισσότερη σημασία στις θεσμικές δυνατότητες της Ε.Ε. και λιγότερη στις οικονομικές και πολιτικές και βασισμένος στην αντίληψη της «μαλακής ισχύος», ο Leonard αναφέρει τα εξής: Σε μια εποχή τρομοκρατίας, ο Rumsfeld και οι συνεργάτες του (...) χρησιμοποιούν βία όχι για να επιτύχουν συγκεκριμένους στόχους όπως η πολιορκία μιας πόλης ή η καταστροφή ενός

⁵⁷ Θάμρου Λέστερ, *Ο Επερχόμενος Οικονομικός Πόλεμος Μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής*, (Αθήνα: «Νέα Σύνορα»/Λιβάνης, 1995) σ σ. 398-406.

εργοστασίου παραγωγής όπλων, αλλά ως αυτοσκοπό: ένα εργαλείο επιβολής πειθαρχίας στους «τυράννους και τρομοκράτες» ανά τον κόσμο. Αυτό υπήρξε μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για αντιμετώπιση της μετά -11^{ης} Σεπτεμβρίου- εποχής, κατά την οποία οι τρομοκράτες μπορούσαν να αποσπάσουν όπλα μαζικής καταστροφής από τα κράτη που δρουν εκτός των διεθνών πρακτικών (rogue states). (...) Αυτός ο τύπος ισχύος είναι αναποτελεσματικός, επειδή πάντοτε επιβάλλεται σε απρόθυμα υποκείμενα έξωθεν, ενώ δε μεταβάλλει τη δομή της κοινωνίας στο εσωτερικό. (...) Αυτό που έχουν πετύχει οι Ευρωπαίοι είναι να μετατρέψουν τις σχέσεις μεταξύ των εθνών στην ευρωπαϊκή κοινότητα σε εσωτερική πολιτική. Μέσα στα πενήντα χρόνια που πέρασαν, οι ηγέτες της Ευρώπης πέτυχαν συμφωνία σε χιλιάδες κοινών κριτηρίων, νόμων και κανονισμών(...). Αυτοί οι νόμοι λειτουργούν όχι επειδή υπάρχει ένα Ευρωπαϊκό αστυνομικό καθεστώς που θα τους επιβάλει επί των απείθαρχων κρατών που δεν τους υιοθετούν, αλλά επειδή όλα τα ευρωπαϊκά κράτη επιθυμούν την επιτυχία του συστήματος. (...) Το μεγάλο στοίχημα για τους Ευρωπαίους είναι τώρα να αποδείξουν ότι αυτό το όραμα τάξης μπορεί να εξαχθεί πέραν των κρατών/μελών της Ευρώπης.(...) Άρθρα σε ακαδημαϊκές εκδόσεις προέβλεπαν ότι μια ανακάμπτουσα και επανενωμένη Γερμανία θα διαρρήγνυε τα σύνορά της και θα επιτίθετο στην Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία ή την Αυστρία.. Ότι μια εθνοτική σύγκρουση θα ξεσπούσε μεταξύ Ουγγαρίας και Ρουμανίας. Και ότι θα υπήρχε μια νέα κούρσα εξοπλισμών μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας. Αντίθετως, αυτό που συνέβη ήταν το λιγότερο πιθανό απ' όλα τα σενάρια: η κεντρική και ανατολική Ευρώπη μεταμορφώθηκαν σε ειρηνικές, φιλελεύθερες δημοκρατίες, που προσκλήθηκαν να ενταχθούν στην Ε.Ε. λιγότερο από 15 χρόνια μετά την πτώση του κομμουνισμού. (...) Η Ε.Ε. δεν άνοιξε απλώς τις πόρτες της σε αυτές τις χώρες. Αντίθετα, συνέδεσε το καρτό της συμμετοχής στην Ε.Ε. με ένα πρόγραμμα ριζικής μεταμόρφωσης για κάθε χώρα που επιθυμούσε να ενταχθεί.(...) Αυτό δεν ήταν τίποτε λιγότερο από εκ θεμελίων ανοικοδόμηση αυτών των χωρών και γι' αυτό το λόγο, εφ' όσον αυτές οι χώρες άλλαζαν, θα παραμείνουν έτσι για πάντα. (...) Αντί να βασίζεται στην απειλή άσκησης της ισχύος της για την προστασία των συμφερόντων της, η Ευρώπη προτιμά την απειλή της μη χρήσης της: απλώνοντας χέρι φιλίας και προοπτική ένταξης. (...) Παρά το ότι οι ιδιαίτερες συνθήκες είναι διαφορετικές, η ιστορία της αμερικανικής αποτυχίας στην Κολομβία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την επιτυχία της Ευρώπης στην Τουρκία και τα Βαλκάνια (...) Η αμερικανική ηγεμονία περιέχει τον σπόρο τις ίδιες της καταστροφής της και ήδη προκαλεί την υποχώρησή της. (...) Επειδή η ευρωπαϊκή προσέγγιση είναι πιο θετική και

ειρηνική, είναι πιο πιθανό να επιτύχει τη συμπερίληψη του υπόλοιπου κόσμου στην επίλυση παγκοσμίων προβλημάτων, απ' ό,τι ο πόλεμος του George Bush κατά της τρομοκρατίας. Και αν αυτό έχει αποτελέσματα (...) οι Αμερικανοί θα βγουν από την απομόνωση και θα βοηθήσουν την Ευρώπη να εμπεδώσει μια νέα παγκόσμια τάξη⁵⁸. Κεντρικός άξονας του πιο πάνω επιχειρήματος είναι η αποστροφή της αμερικανικής πρότασης παγκόσμιας διακυβέρνησης και το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το ευρωπαϊκό μοντέλο, το οποίο κατά το Leonard στο τέλος θα προτιμηθεί και θα επικρατήσει.

Τέλος, μια τρίτη προσέγγιση είναι αυτή του καθηγητή Charles Kurchan, ο οποίος, σε αντίθεση με το Leonard, αναπτύσσει το επιχειρήμα του χρησιμοποιώντας μια νεορεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων. Τα συμπεράσματά του είναι αποτέλεσμα μιας εντελώς διαφορετικής νοητικής διαδρομής, με βασικούς σταθμούς τις αντιλήψεις περί κατανομής ισχύος, δομής του διεθνούς συστήματος και αλλαγής. Για τον Kurchan, το τέλος της αμερικανικής υπεροχής και, ταυτοχρόνως, του μονοπολισμού, συμπίπτει με τη ραγδαία εξέλιξη της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Με άλλα λόγια, είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας της άνισης ανάπτυξης. Ο χρονισμός αυτός κατά το συγγραφέα θα οδηγήσει σε μείζονα ανακατανομή ισχύος που θα μεταβάλει τους ρόλους των προαναφερθέντων δρώντων του διεθνούς συστήματος. Πιο συγκεκριμένα, ο Kurchan αντιλαμβάνεται δύο λόγους για τους οποίους η περίοδος του αμερικανικού μονοπολισμού οδηγείται προς το τέλος της. *Ο πρώτος είναι η διάχυση της ισχύος. Κανένα ηγεμονικό κράτος δεν κατόρθωσε ποτέ να διατηρήσει την πρωτοκαθεδρία του επ' αόριστον, αφού με την πάροδο του χρόνου αναδύονται και άλλα κράτη. Αυτή η διάχυση οικονομικής ισχύος στις μέρες μας θα συντελεστεί γρηγορότερα απ' ό,τι σε άλλες εποχές. Ο ανταγωνιστής των Η.Π.Α. στη βραχυχρόνια περίοδο δεν είναι ένα ενιαίο κράτος το οποίο προσπαθεί να καλύψει τη διαφορά-κάτι το οποίο απαιτεί χρόνο-αλλά μια Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία βρίσκεται στη διαδικασία άθροισης των εντυπωσιακών οικονομικών πόρων που τα κράτη/μέλη της ήδη κατέχουν (...)* Η δεύτερη τάση που θα επισπεύσει το τέλος της μονοπολικής εποχής είναι η αλλαγή του χαρακτήρα του διεθνισμού στις Η.Π.Α.. Ο μονοπολισμός στηρίζεται στην ύπαρξη ενός κράτους το οποίο όχι μόνον απολαμβάνει υπεροχής, αλλά επιπλέον είναι έτοιμο να

⁵⁸ Leonard Mark, *Why Europe Will Run the 21st Century*, (London: Fourth State, 2005), σ σ. 35-133.

αναλώσει τους ηγεμονικούς του πόρους για τη διατήρηση της διεθνούς τάξης. (...) Η ολοένα και μειούμενη διάθεση για διεθνή παρέμβαση-και ειδικότερα πολυμερούς χαρακτήρα-αποτελεί ένα απευθείας προϊόν του μεταβαλλόμενου διεθνούς περιβάλλοντος.(...) Είναι το λογικό συνεπακόλουθο της εποχής, της γεωγραφικής θέσης των Η.Π.Α. και του στρατηγικού περιβάλλοντος στα πλαίσια του οποίου τρομοκρατικές επιθέσεις κατά της αμερικανικής ενδοχώρας και όχι ηγεμονικοί πόλεμοι στην Ευρώπη ή την Ασία αντιπροσωπεύουν τον πιο άμεσο κίνδυνο για την ευρωστία της χώρας. Αντίθετα, σε ό,τι αφορά την Ευρώπη, ο Kupchan υποστηρίζει ότι σύντομα θα προσεγγίσει την Αμερική όχι λόγω μιας ανώτερης οικονομίας ή τεχνολογικής βάσης, αλλά επειδή ενοποιείται, συσσωρεύοντας τους εντυπωσιακούς πόρους και το διανοητικό κεφάλαιο των κρατών/μελών. Η πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης αποτελεί το μέσον για τη μεταβολή του παγκόσμιου ορίζοντα. (...) Για την υποστήριξη του πιο πάνω επιχειρήματος, ο συγγραφέας αναφέρει ότι σημαντικότετος παράγοντας της διαδικασίας πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης είναι η βρετανική μεταστροφή προς πιο φιλοενοποιητικές αντιλήψεις. Παραθέτει δε δηλώσεις του Βρετανού πρωθυπουργού Tony Blair, στις οποίες αναφέρει ότι στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η χώρα του πρέπει να είναι ηγετικός παίκτης και στρατηγικός εταίρος και ότι υποστηρίζει μιαν ισχυρή Βρετανία εντός μιας ισχυρής Ευρώπης. Επιπλέον, κατά το συγγραφέα δεν είναι αναγκαία η πλήρης μετεξέλιξη της Ευρώπης σε μια ομοσπονδία για να καταστεί κέντρο παγκόσμιας ισχύος. *Μία Ε.Ε. που περιλαμβάνει τη Δυτική και την Κεντρική Ευρώπη και που ο πλούτος της συναγωνίζεται αυτό των Η.Π.Α., συνιστά αφ' εαυτής αντίβαρο στην Αμερική. Σαφέστατα όμως, όσο πιο συνεκτικός και συλλογικός είναι ο χαρακτήρας της, τόσο πιο ικανή θα είναι στο να προωθήσει μια ενιαία φωνή και να εκμεταλλευτεί το εκτόπισμά της. (...) Όσο ο πλούτος, η στρατιωτική ικανότητα και ο συλλογικός της χαρακτήρας αυξάνονται, τόσο θα αυξάνεται και η όρεξή της για μεγαλύτερη διεθνή επιρροή* ⁵⁹.

Αν και παρόμοιες προσεγγίσεις συχνά λαμβάνουν χαρακτήρα προφητειολογίας ή ευσεβοποθισμού, ο νόμος της άνισης ανάπτυξης δεν παύει από του να αποτελεί ενδογενές στοιχείο του άναρχου διεθνούς συστήματος. Η διαδικασία της αλλαγής, της οποίας προάγγελος είναι η άνιση ανάπτυξη, αποτελεί τον κανόνα και όχι την εξαίρεση σε ό,τι αφορά τα διεθνή συστήματα, ιδιαίτερα τα μονοπολικά. Το γεγονός

⁵⁹ Kupchan Charles A., *The End of the American Era. U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century*, op. cit., σ σ. 57-65 και 131-159.

αυτό δεν αφήνει σε καμία περίπτωση αδιάφορες τις Η.Π.Α.. Άλλωστε, είναι νωπές στη μνήμη οι επίπονες προσπάθειες ανάσχεσης της Ε.Σ.Σ.Δ. οι οποίες είχαν φοβερά υψηλό κόστος, ενώ το γόητρο της χώρας αλλά και η ασφάλεια των πολιτών της αντιμετώπιζαν διαρκώς κινδύνους εξ' αιτίας της ισχύος και των προθέσεων της ανταγωνιστικής δύναμης, αλλά και ως αποτέλεσμα των (συχνά εσφαλμένων) αντιλήψεων που επικρατούσαν στις αμερικανικές πολιτικές ελίτ και την κοινωνία γι' αυτήν. Εν τούτοις, η περίπτωση της Ε.Ε. ως ενδεχομένως μελλοντικής ανταγωνιστικής προς τις Η.Π.Α. δύναμης, παρουσιάζει τεράστιες διαφορές από αυτήν της Ε.Σ.Σ.Δ., οι οποίες είναι εμφανείς και στα μάτια των εκάστοτε διαχειριστών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής: 1) Η Ε.Σ.Σ.Δ. υπήρξε ένα κράτος το οποίο, παρά την εσωτερική του ετερογένεια, διέθετε κεντρική διοίκηση και η ενιαία διεθνής του παρουσία δεν αμφισβητείτο. 2) Η στρατιωτική ισχύς της Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν πολύ μεγαλύτερη και επιθετικά προσανατολισμένη. 3) Συχνά πυκνά οι ηγέτες της Ε.Σ.Σ.Δ. προέβαλλαν αξιώσεις αλλαγής του διεθνούς status quo, γεγονός που ενέτεινε το αίσθημα ανασφάλειας στις Η.Π.Α. και την αντιπαλότητα μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. 4) Η σύγκρουση κοσμοθεωριών και πολιτικοοικονομικών συστημάτων καθιστούσε τον αγώνα για επικράτηση πιο έντονο, καθ' ότι οι Η.Π.Α. έθεταν ψηλά στους στρατηγικούς τους στόχους την επιδίωξη της επικράτησης των αμερικανικών αξιών και τη δημιουργία ενός διεθνούς κλίματος φιλικού προς τις αμερικανικές εμπορικές και επενδυτικές δραστηριότητες.

Σε αντίθεση με την περίπτωση της Ε.Σ.Σ.Δ., η Ε.Ε. 1) δε διαθέτει κεντρική κρατική οργάνωση, αλλά έχει θέσει στο διηνεκές το στόχο της πολιτικής ενοποίησης. Αποτελείται δε από πολλά ανεξάρτητα κράτη, τα εθνικά συμφέροντα των οποίων συχνά αποκλίνουν, ιδιαιτέρως επί ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής. 2) Δε διαθέτει κοινό και αυτόνομο αμυντικό σχεδιασμό. 3) Δεν προβάλλει σε καμία περίπτωση επεκτατικές βλέψεις, ούτε έχει υπονοηθεί ποτέ κάτι τέτοιο. 4) Μοιράζεται σε μεγάλο βαθμό τις ίδιες πολιτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες με τις Η.Π.Α., επί των οποίων οικοδομήθηκε ο λεγόμενος «δυτικός πολιτισμός», ενώ είναι θετική στην ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών και επενδύσεων (αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα οικονομικά συμφέροντα των κρατών/μελών επιβάλλουν την προστασία κάποιων εγχώριων προϊόντων απέναντι στον εξωτερικό ανταγωνισμό).

Δεδομένων λοιπόν των τεράστιων διαφορών που παρουσιάζονται μεταξύ Ε.Σ.Σ.Δ. και Ε.Ε., ως επίσης και της προαναφερθείσας αδυναμίας της Ε.Ε. να μετουσιώσει σε πράξη την πολιτική ενοποίηση και την αυτόνομη κοινή ευρωπαϊκή άμυνα, δύσκολα μπορεί να υπάρξει στο άμεσο μέλλον τουλάχιστον το ενδεχόμενο της επιδίωξης από πλευράς της Ενωμένης Ευρώπης μιας πιο δυναμικής ενιαίας παρουσίας στη διεθνή πολιτική. Ακόμη πιο απομακρυσμένο είναι το ενδεχόμενο να υπάρξουν στο εγγύς μέλλον αξιόσμες αλλαγές της δομής του διεθνούς συστήματος και αναβάθμισή της σε παγκόσμια δύναμη, ικανή να εξισορροπίσει και να ανταγωνιστεί τις Η.Π.Α..⁶⁰ Το γεγονός αυτό είναι γνωστό και αποδεκτό και στις δύο ακτές του Ατλαντικού, οι οποίες προσπαθούν συνήθως να συνυπάρχουν αρμονικά στη διεθνή ζωή, τόσο σε διμερές επίπεδο μεταξύ Η.Π.Α. και Ένωσης, ή μεταξύ Η.Π.Α. και κρατών/μελών, όσο και σε πολυμερές (διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις, διεθνείς οργανισμοί, πρωτοβουλίες ανθρωπιστικού χαρακτήρα κ.α.). Άλλωστε, η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες προωθήθηκαν οι παράλληλες στρατηγικές επιλογές της ανάσχεσης της Ε.Σ.Σ.Δ. και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, κατέλειπαν σημαντική κληρονομιά στις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων στην Ατλαντική Συμμαχία. Σημαντικό είναι και το στίγμα της περιόδου αυτής στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη διαμόρφωση των διεθνών κανονιστικών δομών: ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος ιδρύθηκε την επαύριο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αποτελούσε προσπάθεια εξομάλυνσης των διακρατικών σχέσεων και διαφύλαξης της διεθνούς ειρήνης, εξακολουθεί να λειτουργεί με την ίδια περίπου δομή. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο συνιστά το μηχανισμό συλλογικής ασφάλειας των κρατών/μελών του Ο.Η.Ε., αντικατοπτρίζει την τότε κατανομή ισχύος: τα πέντε μόνιμα μέλη με δικαίωμα βέτο εξακολουθούν να είναι οι νικητές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η κληρονομιά αυτή, η οποία αποτελεί κατάκτηση της ανθρωπότητας μέσα από αιματηρούς αγώνες κατά του ολοκληρωτισμού και της υποτέλειας, δε θα υπήρχε χωρίς την αρμονική συνεργασία μεταξύ των Η.Π.Α. και των ευρωπαϊκών κρατών. Το ίδιο ισχύει και για πολλές άλλες περιπτώσεις διεθνών καθεστώτων, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο Π.Ο.Ε. κ.α..

⁶⁰ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002* op. Cit.,σελ. 424-425.

Εν τούτοις, όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο και όπως έχει αποδειχτεί πολλές φορές στο παρελθόν, τα όρια της διακρατικής συνεργασίας συμπίπτουν με το σημείο σύγκλισης των εθνικών συμφερόντων. Ο άναρχος χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, ο αμείλικτος νόμος της άνισης ανάπτυξης και τα συνεπαγόμενα διλήμματα ασφαλείας, αναγκάζουν τα κράτη να στηρίζονται στην αρχή της αυτοβοήθειας για τη διασφάλιση των εθνικών τους συμφερόντων, με ορθολογική στάθμιση του αναμενόμενου οφέλους και του κόστους που επιφυλάσσει η κάθε εφικτή επιλογή. Κάθε μεσοπρόθεσμος ή μακροπρόθεσμος πολιτικός στόχος που αφορά στα ζωτικά συμφέροντα ενός κράτους απαιτεί τη χρήση των κατάλληλων μέσων. Η έννοια δε του μακροπρόθεσμου στόχου δεν παραπέμπει σε στρατηγικές διαχείρισης των σχέσεων του υποκειμένου με τρίτα κράτη, αλλά στην επιθυμητή εξέλιξη του διεθνούς συστήματος στο μακρινό μέλλον⁶¹. Οι Η.Π.Α., όπως άλλωστε πράττουν και με κάθε άλλη δύναμη που θεωρούν ότι είναι δυνατό να απειλήσει στο μέλλον την πρωτοκαθεδρία τους στο διεθνές σύστημα και την κατάταξή τους στην κορυφή της διεθνούς τάξης, προβαίνουν σε στρατηγικές επιλογές που αποσκοπούν στην παρεμπόδιση μιας ενδεχόμενης μελλοντικής ανακατανομής ισχύος που θα μετέβαλλε την ισχύουσα κατανομή προς όφελος της Ενωμένης Ευρώπης⁶². Όπως υποστηρίζει ο Brzezinski, *μακροπρόθεσμα η εμφάνιση μιας πραγματικά ενοποιημένης Ευρώπης θα προκαλούσε μια βασική μετατροπή στην κατανομή της παγκόσμιας δύναμης, με συνέπειες ανάλογου εκτοπίσματος με αυτές που προκάλεσε η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. και η συνεπακόλουθη ανάδυση της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας. Οι επιπτώσεις μιας τέτοιας Ευρώπης στη θέση της Αμερικής στον κόσμο και την ευρασιατική ισορροπία δυνάμεων θα ήταν τεράστια (...), προκαλώντας αναπόφευκτα σοβαρές διατλαντικές εντάσεις διπλής κατεύθυνσης. Προς το παρόν, καμία πλευρά δεν*

⁶¹ Holsti K. J., *International Politics. A Framework for Analysis*, (U.S.A.: Prentice/Hall International Editions, 1983), σελ. 134.

⁶² Όπως αναφέρεται στο κείμενο του Λευκού Οίκου “A National Security Strategy for a New Century”, The White House, Office of the Press Secretary, January 5, 2000, η στρατηγική των Η.Π.Α. είναι θεμελιωμένη στη συνεχή εμπλοκή και ηγεσία εκτός συνόρων. Οι Η.Π.Α. πρέπει να ηγηθούν εκτός συνόρων για να είναι ασφαλείς στην επικράτειά τους. Δεν μπορούμε να ασκήσουμε ηγεσία εκτός συνόρων, εκτός αν διαθέσουμε τους απαραίτητους πόρους σε στρατιωτικές, διπλωματικές, πληροφοριακές και άλλες προσπάθειες. Πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι και πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουμε όλα τα αναγκαία μέσα εθνικής ισχύος, ούτως ώστε να επηρεάσουμε τις ενέργειες άλλων κρατών και μη κρατικών δρώντων, να διασφαλίσουμε την παγκόσμια ηγεσία και να παραμείνουμε ένας αξιόπιστος εταίρος ασφαλείας για την κοινότητα των κρατών που μοιράζονται τα ίδια συμφέροντα με’ μας. Η διεθνής κοινότητα είναι κατά καιρούς επιφυλακτική στο να δράσει χωρίς την αμερικανική ηγεσία. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι Η.Π.Α. είναι το μόνο ικανό κράτος να διασφαλίσει την αναγκαία ηγεσία και τα απαραίτητα μέσα για μια διεθνή δράση σε περιπτώσεις κοινών προκλήσεων. Παρατίθεται ως παράρτημα στο Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά το Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*, op. cit., σ σ. 173-174.

είναι κατάλληλα εξοπλισμένη για να διαχειριστεί μια τόσο σημαντική ενδεχόμενη αλλαγή⁶³.

Για την επιλογή των κατάλληλων μέσων προς την εξυπηρέτηση του σκοπού της αποτροπής κάθε ενδεχομένου αξιώσεων αλλαγής της διεθνούς κατανομής ισχύος από πλευράς της Ε.Ε., οι Η.Π.Α. λαμβάνουν υπ' όψη τα εξής δεδομένα: 1) Η Ε.Ε. αποτελείται από κυρίαρχα κράτη, τα συμφέροντα των οποίων συχνά αποκλίνουν. 2) Δεν έχει κατορθώσει στο παρόν στάδιο να οικοδομήσει μια κοινή εξωτερική πολιτική, ούτε μια κοινή άμυνα με δυνατότητες αυτόνομης δραστηριότητας μεγάλης έκτασης, πλην ορισμένων αστυνομικών και ειρηνευτικών αποστολών. 3) Διαθέτει όμως μίαν ισχυρή οικονομική βάση και ένα φάσμα κοινών πολιτικών, οι οποίες λειτουργούν στα πλαίσια του υπερεθνικού μοντέλου ολοκλήρωσης. Έχει κοινό νόμισμα, κοινή οικονομική και εμπορική πολιτική, ενώ συμμετέχει με ενιαία φωνή σε σοβαρά διεθνή βήματα, όπως π.χ. ο Π.Ο.Ε.. 4) Τα περισσότερα κράτη/μέλη, κυρίως δε τα πιο ισχυρά, συμμετέχουν στο Ν.Α.Τ.Ο., στην ύπαρξη και τη συνοχή του οποίου οι Η.Π.Α. αποδίδουν μεγάλη σημασία σε σχέση με το ρόλο τους ως εντολέα/ηγέτη του διεθνούς συστήματος. 5) Μοιράζονται μαζί τους κοινές πολιτισμικές ρίζες και αξίες, συμμετέχουν από κοινού στη διεθνή σκηνή ως βασικοί διαμορφωτές των διεθνών κανονιστικών δομών, ενώ είναι μαζί με την Ιαπωνία οι τρεις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις παγκοσμίως και οι στυλοβάτες του διεθνούς συστήματος εμπορικών συναλλαγών.

4.3. Αμερικανική στρατηγική σε σχέση με το ενδεχόμενο μελλοντικής αναβάθμισης του διεθνούς εκτοπίσματος της Ε.Ε.. Έχοντας υπ' όψη τα πιο πάνω, θεωρούμε ότι οι Η.Π.Α. αντιλαμβάνονται τους τομείς της πολιτικής ενοποίησης και της κοινής άμυνας ως το πιο πρόσφορο πεδίο διαχείρισης της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης προς όφελός τους. Τα δεδομένα υποδεικνύουν την προτίμηση μιας στρατηγικής δύο κατευθύνσεων: από τη μια, σε οικονομικής φύσεως ζητήματα, στα οποία οι ευρωπαίοι έχουν επιτύχει αρκετά ψηλά επίπεδα ολοκλήρωσης, η Ευρώπη αντιμετωπίζεται ως ενιαίος δρών, αλλά και ως σοβαρός εταίρος ή ανταγωνιστής. Από την άλλη, στα ζητήματα υψηλής πολιτικής, οι Ευρώπη αντιμετωπίζεται ως ένα εθνικά κατακερματισμένο περιφερειακό υποσύστημα, το

⁶³ Brzezinski Zbigniew, *The Geostategic Triad. Living With China, Europe and Russia*, (Washington: Significant Issues Series, 2001), σελ. 29.

οποίο δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να αναχθεί σε πολιτικά ενοποιημένα και αμυντικά αυτόνομη οντότητα, ούτε να αποσχιστεί από το Ν.Α.Τ.Ο.. Η αντίληψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι συχνά εμφανίζονται έντονες διατλαντικές διαμάχες, κυρίως σε εμπορικά ζητήματα, οι οποίες αυξάνουν την ανησυχία των Η.Π.Α. για τις επιπτώσεις που θα είχε στη θέση τους στο διεθνές σύστημα το ενδεχόμενο της σύγκλισης των εθνικών συμφερόντων των κρατών/μελών της Ε.Ε., σε βαθμό επίτευξης μιας πολιτικής κοινότητας και μιας αυτόνομης κοινής άμυνας. Και αυτό, λαμβανομένης φυσικά υπ' όψη της ισχυρής οικονομικής βάσης που διαθέτει η Ενωμένη Ευρώπη, αλλά και των συχνών αντιαμερικανικών μηνυμάτων που εκπέμπονται από την άλλη όχθη του Ατλαντικού τα οποία συνήθως προέρχονται από τη Γαλλία, με αποκορύφωμα την αντίδραση κατά της πρόσφατης αμερικανικής επίθεσης στο Ιράκ το 2003. Ας εξετάσουμε όμως χωριστά τις δύο κατευθύνσεις της αμερικανικής στρατηγικής.

4.3.1. Η Ε.Ε. ως οικονομικός δρών. Η δυναμική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στους τομείς του εμπορίου, της οικονομικής πολιτικής και του κοινού νομίσματος καθιστούν όπως παρατηρήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο την Ε.Ε. σημαντικότερη οικονομική δύναμη διεθνώς. Οι Η.Π.Α. αφ' ενός επέλεξαν τη στήριξη αυτής της διαδικασίας από τη γέννησή της και, αφ' ετέρου, δεν είναι καθόλου εύκολη πλέον η άσκηση οποιουδήποτε θεσμικού ή πολιτικού ελέγχου επ' αυτής. Εξ' ανάγκης ακολουθούν το δρόμο της επί ίσοις όροις συνεργασίας ή, όπου προκύπτουν διαφορετικές αντιλήψεις ή συμφέροντα, του ανταγωνισμού. Συνεπώς οι Η.Π.Α., χωρίς να αιθεροβατούν, βασιζόμενες σε σαφείς ενδείξεις που αποκομίζουν από το διεθνές περιβάλλον, αντιλαμβάνονται την οικονομικά, νομισματικά και εμπορικά ενοποιημένη Ε.Ε. ως ένα ισχυρό εταίρο ή, κατά περίπτωση, αντίπαλο στην παγκοσμιοποιημένη διεθνή οικονομία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διατλαντικής συνεργασίας σε ένα μείζον ζήτημα οικονομικής φύσεως είναι η σύμπλευση των δύο πλευρών για την ίδρυση του Π.Ο.Ε. κατά τη διάρκεια του γύρου εμπορικών διαπραγματεύσεων της Ουρουγουάης, συμφωνία η οποία έγινε κατορθωτή το 1994 και εφαρμόστηκε το 1995⁶⁴. Αρκετά συχνές όμως και διαμορφωτικές για το μέλλον των ευρωατλαντικών σχέσεων είναι και οι συγκρούσεις συμφερόντων που ανακύπτουν, οι οποίες ενίοτε εξελίσσονται σε διαμάχες στα πλαίσια των διαφόρων

⁶⁴ Gilpin Robert, *Η πρόκληση του Παγκόσμιου Καπιταλισμού. Η Παγκόσμια Οικονομία τον 21^ο Αιώνα*, ορ. Cit. σελ. 128.

διεθνών οργανισμών. Κατά μία προσέγγιση, π.χ., το δολάριο κινδυνεύει να χάσει στο μέλλον τη θέση του ως πρώτου συναλλακτικού νομίσματος παγκοσμίως από το Ευρώ, γεγονός το οποίο εγκυμονεί κινδύνους για την αμερικανική οικονομία και για τη δυνατότητά της να στηρίζει την αμερικανική πρωτοκαθεδρία στο διεθνές σύστημα. Η προοπτική αυτή εξωθεί τις Η.Π.Α. σε στρατηγικές αναχαίτισης της δυναμικής του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος⁶⁵. Πιο συχνές είναι οι ευρωαμερικανικές εμπορικές διαμάχες, οι οποίες αφορούν σημαντικά εκατέροθεν συμφέροντα οικονομικής φύσεως και έχουν να κάνουν κυρίως με τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Τέτοιες διαμάχες ανέκυπταν αρκετά συχνά και πριν το 1989 και τη δημιουργία της Ε.Ε.. Συγκεκριμένα, υπάρχουν αναφορές για εμπορικές διαμάχες μεταξύ Η.Π.Α. και Ευρωπαϊκής Κοινότητας από τις αρχές της δεκαετίας του '60 οι οποίες και παραπέμπονταν στο μηχανισμό διευθέτησης διαφορών της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (G.A.T.T.), προγόνου του Π.Ο.Ε.⁶⁶. Επ' αυτού, αξίζει να γίνει μια ενδεικτική αναφορά σε δύο σοβαρές μεταψυχροπολεμικές εμπορικές διενέξεις οι οποίες παραπέμφθηκαν για διευθέτηση στις δομές της G.A.T.T. και αργότερα του Π.Ο.Ε.. Πρόκειται για τις διαμάχες για το εμπόριο πολιτικών αεροσκαφών και γενετικά τροποποιημένων προϊόντων:

1) Πολιτικά αεροσκάφη. Η διαφορά πρωτοεμφανίστηκε το 1986, όταν οι Η.Π.Α. ισχυρίστηκαν ότι η ευρωπαϊκή κοινοπραξία Airbus δεχόταν άδικες επιδοτήσεις για την παραγωγή μιας νέας σειράς αεροσκαφών παρέχοντας παράτυπα κίνητρα στους ενδεχόμενους αγοραστές και ότι αυτή η ενέργεια συνιστούσε παραβίαση του Κώδικα Αεροσκαφών της G.A.T.T.. Τα άρθρα 4 και 6 του εν λόγω κώδικα απαγορεύουν τις επιδοτήσεις που έχουν σαν στόχο την επίτευξη ευνοϊκών εμπορικών συνθηκών, εκτός εάν υφίσταται περίπτωση πλήρους κάλυψης του κόστους παραγωγής. Η Airbus είναι συνιδιοκτησία μιας βρετανικής, μιας γαλλικής, μιας γερμανικής και μιας ισπανικής εταιρείας και ανταγωνίζεται τις αμερικανικές εταιρείες Boeing και McDonnell Douglas. Η Ε.Κ. απέρριψε τον ισχυρισμό των Αμερικανών και αντιπαρέβαλε το επιχείρημα ότι το δανειστικό της σύστημα δεν αποτελεί παράνομη επιδότηση. Οι ευρωπαίοι υποστήριξαν ότι οι επιδοτήσεις της Airbus είναι δάνεια τα οποία θα αποπληρωθούν, αν και δεν συγκεκριμενοποιήθηκε κανένα χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής. Οι συμπαραγωγοί της Airbus (Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία)

⁶⁵ Bergsten Fred C., «America and Europe: Clash of the Titans?», *Foreign Affairs*, vol. 78, no. 2, March-April 1999 και *The Economist*, 07/07/2003

⁶⁶ Featherstone Kevin and Ginsberg Roy H., *The United States and the European Union in the 1990s. Partners in Transition*, (London: McMillan Press LTD, 1997), σελ. 178.

υποστήριξαν ότι οι Η.Π.Α. επιδοτούν τη βιομηχανία κατασκευής πολιτικών αεροσκαφών όσο και η Ε.Κ., μέσω γενναίων συμβολαίων έρευνας και ανάπτυξης για αμυντικούς σκοπούς και μέσω φορολογίας και ότι η Airbus ανταγωνιζόταν υγειώς την αμερικανική βιομηχανία, η οποία κατέχει τα τρία τέταρτα της παγκόσμιας παραγωγής. Ισχυρίστηκαν δε ότι η Boeing και η McDonnell Douglas έλαβαν έμμεσες επιδοτήσεις της τάξης των 23 δις. Δολαρίων μεταξύ των ετών 1979-1987. Αφού οι προσπάθειες επίτευξης διμερούς συμφωνίας για διευθέτηση του ζητήματος απέτυχαν, η αμερικανική κυβέρνηση ζήτησε τη σύγκληση ειδικής συνεδρίας της Επιτροπής του Κώδικα Αεροσκαφών της G.A.T.T., ούτως ώστε να αρχίσουν διαπραγματεύσεις στα πλαίσια της συμφωνίας-πλαίσιο. Ακολούθως, το καλοκαίρι του 1988, οι κυβερνήσεις των χωρών συμπαραγωγής της Airbus παρουσίασαν τη νέα σειρά αεροσκαφών, την οποία και προοικονόμησαν με βοήθεια ύψους 3,3 δις. Δολαρίων. Ως απάντηση η αμερικανική βιομηχανία απείλησε με λήψη αντισταθμιστικών μέτρων εάν προχωρούσε το πρόγραμμα. Το 1991 άλλη μια προσπάθεια επίτευξης διμερούς διευθέτησης απέτυχε. Μια νέα διάσταση προστέθηκε στη διαμάχη το 1997. Η συγχώνευση της Boeing και της McDonnell Douglas προκάλεσε τη σφοδρή αντίδραση της Ε.Κ., αφού η κίνηση αυτή πέτυχε τον έλεγχο του μεγαλύτερου μέρους της αγοράς από έναν αμερικανικό κολοσσό. Είναι φανερό ότι στον ευαίσθητο αυτό βιομηχανικό κλάδο, στον οποίο επικρατούν ελάχιστοι και μεγάλοι εκτοπίσματος παραγωγοί, η επίτευξη συμφωνίας για ένα θεμιτό κώδικα εμπορικής συμπεριφοράς είναι μάλλον αδύνατη. Τέτοιες περιπτώσεις συνήθως ευνοούν τη μέθοδο της στρατηγικής των παιγνίων, στην οποία ο αγώνας για την απόκτηση συγκριτικού πλεονεκτήματος είναι σκληρός και αδυσώπητος και η αξιοπιστία μεταξύ των ανταγωνιστών είναι σχεδόν ανύπαρκτη⁶⁷.

2) Γενετικά Τροποποιημένα Προϊόντα (Γ.Τ.Π.). Το ζήτημα αυτό μας υποδεικνύει ίσως τη «νέα γενιά» εμπορικών διαφορών μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Ε., αφού πέραν του ότι υπάρχει στο προσκήνιο μόλις τα τελευταία επτά χρόνια, εισάγει στη γενικότερη συζήτηση για το εμπόριο μια νέα κατηγορία προϊόντων: τα προϊόντα βιοτεχνολογίας. Η αλματώδης πρόοδος της επιστήμης στον τομέα της γενετικής τα τελευταία χρόνια έχει θέσει μια σειρά ερωτημάτων και διλημμάτων τα οποία δεν έχουν μόνο επιστημονικό ενδιαφέρον, αλλά και ξεκάθαρες οικονομικές, πολιτικές και ηθικές προεκτάσεις. Η διαμάχη μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Ε., η εμπλοκή ολόκληρου σχεδόν του

⁶⁷ Ibid. σ σ . 193-195.

κόσμου στην όλη συζήτηση, αλλά και η σύγχυση και η επιφυλακτικότητα που επικρατεί στην κοινή γνώμη μας υποδεικνύουν την τρέχουσα έλλειψη ετοιμότητας της ανθρωπότητας να εντάξει χωρίς σκοπέλους την επαναστατική αυτή επιστημονική πρόοδο στην ανθρώπινη καθημερινότητα. Οι Η.Π.Α. είναι η κοιτίδα ανάπτυξης της νέας τεχνολογίας, ως επίσης και η χώρα προέλευσης της συντριπτικής πλειοψηφίας των Γ.Τ.Π. που κυκλοφορούν στο παγκόσμιο εμπόριο. Αρκετοί Αμερικανοί παραγωγοί αποδέχτηκαν τους όρους των πολυεθνικών εταιρειών που κατέχουν την τεχνογνωσία και προχώρησαν στην παραγωγή προϊόντων τα οποία υφίστανται γενετικές τροποποιήσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν τεράστια οικονομικά συμφέροντα γύρω από τα προϊόντα αυτά. Με αυτό τον τρόπο οι Η.Π.Α. απέκτησαν συγκριτικό πλεονέκτημα στην παγκόσμια αγορά. Το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα οφείλεται στους εξής δύο λόγους: Πρώτον, η τεχνολογία αυτή έχει αναπτυχθεί στις Η.Π.Α. πολύ περισσότερο από ότι σε οποιαδήποτε άλλη χώρα του κόσμου. Και δεύτερον, η παραγωγή Γ.Τ.Π. είναι πολύ πιο επικερδής από την παραγωγή αντίστοιχων φυσικών προϊόντων, αφού οι βελτιώσεις τις οποίες υφίστανται τα προϊόντα αυτά μειώνουν κατά πολύ το κόστος παραγωγής. Ως εκ τούτου, η απόφαση της Ε.Ε. τον Οκτώβριο του 1998 να επιβάλει εμπάργκο στα εισαγόμενα από τρίτες χώρες Γ.Τ.Π. προκάλεσε την οργή τόσο των Αμερικανών παραγωγών, όσο και της κυβέρνησης των Η.Π.Α.. Η απόφαση αυτή στηρίχθηκε κυρίως στην έντονη αντίθεση των ευρωπαϊών πολιτών στη χρήση των Γ.Τ.Π.⁶⁸. Πέραν όμως των ανθρωπιστικών, περιβαλλοντικών και ηθικών διλημμάτων που προβάλλει η Ε.Ε. για να αιτιολογήσει τη στάση της, θα ήταν λάθος να παραβλέψει κανείς τις οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις του ζητήματος. Εάν η Ε.Ε. επέτρεπε την εισαγωγή αμερικανικών (και άλλης προέλευσης) Γ.Τ.Π., θα τραβούσε ουσιαστικά το χαλί κάτω από τα πόδια των ευρωπαϊών παραγωγών. Το τεράστιο συγκριτικό πλεονέκτημα των Η.Π.Α., όπως το περιγράψαμε πιο πάνω, θα επέτρεπε στους Αμερικανούς παραγωγούς και εξαγωγείς να κατακλύσουν την τεράστια και απορροφητική κοινοτική αγορά με φθηνότερα και, ενδεχομένως, πιο ελκυστικά προϊόντα.. Επιπλέον, μετά από αυτή την «εισβολή» των νέων προϊόντων από τις Η.Π.Α., οι ευρωπαίοι παραγωγοί δύσκολα θα προτιμούσαν τις παραδοσιακές καλλιέργειες, τη στιγμή που θα υπάρχουν στην αγορά τα τελειοποιημένα προϊόντα βιοτεχνολογίας. Η ανάγκη αυτή, σε συνδυασμό με την παγκόσμια διεισδυτικότητα των πολυεθνικών εταιρειών αμερικανικής προέλευσης,

⁶⁸ The Economist, 03 /04/ 2003.

θα καθιστούσε ταχύτατα τους ευρωπαϊούς παραγωγούς όμηρους των εταιρειών αυτών. Η ραγδαία εξέλιξη των ερευνών στις Η.Π.Α. και τα συνεχή ευρήματα των επιστημόνων που εργάζονται για τις πολυεθνικές δεν αφήνει περιθώρια ανταγωνισμού σε αντίστοιχες ευρωπαϊκές εταιρείες. Μέσω δε της διασφάλισης της πατέντας, οι αμερικανικές εταιρείες θα κυριαρχούσαν στην ευρωπαϊκή αγορά και θα δέσμευαν ες αεί τους ντόπιους γεωργούς. Αποτέλεσμα αυτών της εξελίξεων θα ήταν η καταστροφική απώλεια εσόδων για τους ευρωπαϊούς παραγωγούς, η υπονόμηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και η άσκηση τεράστιων πολιτικών πιέσεων στις κυβερνήσεις των χωρών μελών της Ε.Ε.. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το γεγονός ότι την αντίσταση στην εισαγωγή των Γ.Τ.Π. προβάλλουν σε μεγαλύτερο βαθμό οι εθνικές κυβερνήσεις απ' ότι τα κοινοτικά όργανα, ιδιαίτερα δε η Γερμανική και η Γαλλική. Υπό τα πιο πάνω δεδομένα και με στόχο την υπέρβαση του αδιεξόδου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει επεξεργαστεί πρόταση άρσης του εμπάργκο υπό τον όρο της υποχρεωτικής καταγραφής στα Γ.Τ.Π. της προέλευσής τους και του γεγονότος ότι είναι γενετικά τροποποιημένα⁶⁹.

Η μεταψυχροπολεμική ένταση στις ευρωατλαντικές σχέσεις συχνά έχει ως αφετηρία οικονομικά αίτια. Ίσως να μην είναι τυχαίο το γεγονός ότι η περίοδος της μεγαλύτερης κρίσης στις σχέσεις μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Ε., δηλαδή η περίοδος της διεξαγωγής του πολέμου στο Ιράκ το 2003, συνέπεσε χρονικά με την έντονη συζήτηση στα πλαίσια του Π.Ο.Ε. για το ευρωπαϊκό εμπάργκο στα αμερικανικά προϊόντα βιοτεχνολογίας⁷⁰. Σε κάθε περίπτωση, θεωρείται δεδομένη η στενή διασύνδεση μεταξύ οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων, κυρίως στο διεθνή χώρο. Πολύ χαρακτηριστική επ' αυτού είναι η πρόταση του Henry Kissinger, ο οποίος υποστηρίζει τη δημιουργία μιας διατλαντικής ζώνης ελεύθερου εμπορίου (Τ.Α.Φ.Τ.Α.). Η ζώνη αυτή θα περιλαμβάνει τα κράτη της Ευρώπης και της Βορείου Αμερικής, ως επίσης και τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. και θα ήταν πολύ χρήσιμη ως συμπληρωματικό μέσο των δομών ασφαλείας του Ν.Α.Τ.Ο., για την αποφυγή των οποιωνδήποτε κεντρόφυγων τάσεων που θα έθεταν σε κίνδυνο την Ατλαντική Συμμαχία⁷¹. Η πρόταση αυτή προδίδει το μέγεθος της ανησυχίας που προκαλούν

⁶⁹ Αναφορικά με το ζήτημα αυτό υπάρχουν εκτενή αφιερώματα και αναλύσεις στο αρχείο του περιοδικού Economist.

⁷⁰ Ενδεικτικά βλέπε www.wto.org, περίοδος Απριλίου-Αυγούστου του 2003.

⁷¹ Kissinger Henry, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, (New York: Touchstone, 2001), σελ. 80.

στους αμερικανικούς πολιτικούς και διανοητικούς κύκλους οι οικονομικές δυνατότητες της Ε.Ε., ως επίσης και το ενδεχόμενο της κεφαλαιοποίησής τους υπό τη μορφή μιας πολιτικής και αμυντικής κοινότητας.

4.3.2. Αμερικανική στρατηγική σε σχέση με την πολιτική ενοποίηση και την κοινή άμυνα. Αναφορικά με τους τομείς αυτούς οι Η.Π.Α., όπως προαναφέραμε, έχουν ως πάγιο συμφέρον τη διατήρηση της Ευρώπης σε παράλληλη με αυτές πορεία στα μείζονα ζητήματα διεθνούς πολιτικής, αλλά και τον ουσιαστικό έλεγχο της πολιτικής ενοποίησης και της Ε.Π.Α.Α.. Σύμφωνα και πάλι με τον Kissinger, είναι κεντρικό ζήτημα το πόση ενότητα χρειάζονται οι ατλαντικές δημοκρατίες για να διαχειριστούν το μέλλον τους και πόση απόκλιση μπορούν να αντέξουν. Είναι προς το συμφέρον της Αμερικής μια Ευρώπη πιο ενεργή στις διεθνείς υποθέσεις. Δεν είναι όμως συμφέρον για την Αμερική η ταυτότητα αυτή να προσδιοριστεί σε αντίθεση με τις Η.Π.Α.⁷². Ο δε Brzezinski τοποθετεί το ζήτημα ως εξής: *Οι σχεδιαστές της αμερικανικής πολιτικής πρέπει να έχουν υπ' όψη τους το εξής όταν καταλήγουν στην αμερικανική πολιτική σε σχέση με την Ευρώπη: μην καθιστάτε το ιδανικό εχθρό του καλού. Το ιδανικό από την οπτική της Washington θα ήταν μια πολιτικά ενοποιημένη Ευρώπη, αφοσιωμένο μέλος του Ν.Α.Τ.Ο., που θα ζόδευε για την άμυνα τόσα όσο και οι Η.Π.Α., αλλά θα δέσμευε τα κονδύλια της σχεδόν εξ' ολοκλήρου για τη βελτίωση των ικανοτήτων του Ν.Α.Τ.Ο.. (...) Το καλό είναι μια Ευρώπη που είναι κάτι περισσότερο από οικονομικός αντίπαλος, που μεγεθύνει σταθερά το φάσμα της ευρωπαϊκής αλληλεξάρτησης και που καθυστερεί σε ό,τι αφορά την πραγματική πολιτική και στρατιωτική αλληλεξάρτηση, που αναγνωρίζει ως συμφέρουσα τη διατήρηση της αμερικανικής παρουσίας στην ευρασία, έστω και αν η εξάρτηση της προκαλεί δυσφορία, και επιδιώκει απρόθυμα τη σταδιακή αυτονομία*⁷³. Οι αντιλήψεις αυτές είναι εδραιωμένες και στις αμερικανικές πολιτικές ελίτ. Αν και συχνά οι ιδεολογικές διαφοροποιήσεις (βλέπε δεύτερο κεφάλαιο) διαμορφώνουν αποκλίνουσες τάσεις σχετικά με την πλέον ενδεδειγμένη στρατηγική απέναντι στην Ευρώπη, εν τούτοις η εμπειρία των μεταψυχροπολεμικών χρόνων καταδεικνύει μια σαφή σύγκλιση των δύο αμερικανικών κομμάτων προς μια στρατηγική περιορισμού και ελέγχου της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης και της αμυντικής αυτονομίας της Ε.Ε.. Τόσο ο

⁷² Ibid., σελ. 80.

⁷³ Brzezinski Zbigniew, *The Geostategic Triad. Living With China, Europe and Russia*, op. cit., σελ. 41.

πρόεδρος Clinton, όσο και οι δύο Bush, κυρίως ο πατέρας, προέβησαν σε επιλογές εξωτερικής πολιτικής που συμπίπτουν με το πιο πάνω συμπέρασμα (πιο αναλυτικά στις επιλογές των αμερικανικών κυβερνήσεων μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου θα αναφερθούμε στο επόμενο κεφάλαιο). Σε ό,τι αφορά τα μέσα επίτευξης αυτού του στρατηγικού στόχου (ελέγχου της πολιτικής ενοποίησης και της κοινής άμυνας και διατήρησή τους σε παράλληλη πορεία με τα αμερικανικά συμφέροντα) συμπεραίνουμε την ύπαρξη δύο σταθερών επιλογών: Την άσκηση πολιτικής επιρροής εντός της Ε.Ε. μέσω των ειδικών σχέσεων των Η.Π.Α. με τη Βρετανία και τον έλεγχο της κατεύθυνσης των ευρωπαϊκών στρατηγικών μέσω της διατήρησης της εσωτερικής συνοχής του Ν.Α.Τ.Ο..

4.3.2.1. Οι ειδικές σχέσεις των Η.Π.Α. με τη Βρετανία. Σχετικά με την πρώτη επιλογή, καλό είναι να υπενθυμίσουμε το γεγονός της αδυναμίας των κρατών/μελών της Ε.Ε. να καταλήξουν σε μια κοινώς αποδεκτή χρυσή τομή μεταξύ των εθνικών τους συμφερόντων. Έχοντας υπ' όψη αυτό το δεδομένο η αμερικανική διπλωματία ελίσσεται σχετικά άνετα. Βασικό μέσο διαχείρισης της πολιτικής ενοποίησης είναι οι ειδικές σχέσεις των Η.Π.Α. με τη Βρετανία. Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μεταξύ των πάγιων εθνικών συμφερόντων της Βρετανίας είναι η πλήρης πρόσδεση στο άρμα των Η.Π.Α., η εναρμόνιση στρατηγικών επιλογών, ως επίσης και η εδραίωση της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας στο διεθνές σύστημα. Από τα αρχικά της στάδια η πρόσδεση στο αμερικανικό άρμα περιστρεφόταν γύρω από δύο βασικούς άξονες: Ο πρώτος είναι η ανησυχία των Βρετανών για τυχόν νέες ηγεμονικές αξιώσεις εκ μέρους μίας εκ των μεγάλων ηπειρωτικών δυνάμεων της Ευρώπης ή της Ε.Σ.Σ.Δ.. Η ανησυχία αυτή ωθεί τη Βρετανία τους τελευταίους τρεις αιώνες να ενεργεί καταλλήλως για τη διασφάλιση της ισορροπίας στην ευρασία. Ως εκ τούτου, οι Βρετανοί ηγέτες θεώρησαν την επαύριο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και θεωρούν μέχρι και σήμερα ότι ο ιδανικός παράγοντας σταθερότητας στην Ευρώπη και στην ευρύτερο ευρασιατικό χώρο είναι μια ισχυρή και διαρκής αμερικανική παρουσία στη γηραιά ήπειρο⁷⁴. Έκριναν δε σκόπιμο και συμφέρον να υποστηρίξουν τη διαδοχή τους από τις Η.Π.Α. στην παγκόσμια ναυτική πρωτοκαθεδρία. Άλλωστε, όπως αναφέρει ο Kissinger, η σωτηρία της Βρετανίας και

⁷⁴ Ήφαιστος Π. στο Αρβανιτόπουλος Κ.-Ήφαιστος Π., *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, (Αθήνα: Ποιότητα, 1999), σελ. 77 και σελ. 85.

στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους κατέφθασε μέσω θαλάσσης⁷⁵. Αμέσως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, εν μέσω θυελλωδών συζητήσεων για το μέλλον της Ενωμένης Ευρώπης και το ενδεχόμενο της επανένωσης της Γερμανίας και παρά τη σταδιακή εξάλειψη της σοβιετικής απειλής, οι Βρετανοί θεώρησαν ότι η συνέχιση της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Ευρώπη ήταν αναγκαία όσο ποτέ άλλοτε. Κατά τον τότε υπουργό εξωτερικών Douglas Hurd, ήταν θεμελιώδης για τη σταθερότητα⁷⁶. Ο δεύτερος άξονας είναι η κοινή αγγλοσαξονική πολιτισμική κληρονομιά. Με την ανάδυση των Η.Π.Α. στην κορυφή του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος οι Βρετανοί, δεδομένης της δικής τους αδυναμίας να διατηρήσουν αυτόνομα πρωταρχικό ρόλο στη νέα διεθνή τάξη, με περισσή διπλωματική οξυδέρκεια έδραξαν την ευκαιρία της πρόσδεσης στο άρμα μιας υπερδύναμης με την οποία τη συνέδεαν τόσο κοινές γεωστρατηγικές αντιλήψεις και συμφέροντα, όσο και κοινές αξίες και πολιτισμικές καταβολές. Η νέα αυτή σχέση που άρχισε να διαφαίνεται αμέσως μετά τον πόλεμο περιγράφεται πολύ εύστοχα από τον τότε πρωθυπουργό της Βρετανίας Winston Churchill. Ο Churchill προσδιόρισε τη μεταπολεμική στρατηγική στοχοθεσία της χώρας του στα πλαίσια της λογικής τριών κύκλων. Ο πρώτος ήταν η Κοινοπολιτεία και η αυτοκρατορία, ο δεύτερος ήταν ο αγγλόφωνος κόσμος στον οποίο περιλαμβάνονταν οι βρετανικές κτήσεις και οι Η.Π.Α. και ο τρίτος η Ενωμένη Ευρώπη. Υποστήριζε δε ότι οι τρεις κύκλοι συνυπήρχαν και ότι η Βρετανία είχε το προνόμιο να κατέχει σημαντικό λόγο και στους τρεις⁷⁷. Στα πλαίσια αυτής της λογικής, η βρετανική στρατηγική περιβαλλόταν το αγγλοσαξονικό ιδεολογικό περίβλημα το οποίο, είτε για λόγους ουσίας, είτε για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης, δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί πάγιο προσδιοριστικό παράγοντα της βρετανικής στάσης απέναντι στα μεγάλα διεθνή ζητήματα.

Η πρόσδεση στην οποία μόλις αναφερθήκαμε παραπέμπει στη λεγόμενη «ειδική σχέση» μεταξύ Η.Π.Α. και Βρετανίας. Θα μπορούσε κανείς να μπει στον πειρασμό να συνδέσει άμεσα τον κλασικό βρετανικό σκεπτικισμό απέναντι στην εμβάθυνση της Ε.Ε., κυρίως δε απέναντι στην πολιτική ενοποίηση, με τη σπουδή των Βρετανών να υπερασπιστούν τα αμερικανικά συμφέροντα σε σχέση με την Ενωμένη Ευρώπη. Εν

⁷⁵ Kissinger Henry, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, op. cit. σελ 50.

⁷⁶ Flora Lewis, "U.S. Takes the Lead", *New York Times*, 10 Jul. 1990.

⁷⁷ Παράρτημα 4 στο Ήφαιστος Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, op. Cit. , σ σ. 392-393.

τούτοις, δεν είναι δυνατό να γίνει άμεση διασύνδεση του βρετανικού ευρωσκεπτικισμού με το αμερικανικό συμφέρον για μια ενωμένη μεν, αλλά πολιτικά και στρατιωτικά χαλαρή Ευρώπη. Κατ' ακρίβεια, σε εποχές κατά τις οποίες η Βρετανία επέλεγε την άμεση ρήξη με το κοινοτικό οικοδόμημα⁷⁸, οι Η.Π.Α. δεν εναντιώθηκαν στην προσπάθεια των Ευρωπαίων να προχωρήσουν στην ίδρυση μιας οικονομικής κοινότητας. Αντιθέτως, μέσω του σχεδίου Marshall και της άνευ όρων παροχής ασφάλειας προς την Ευρώπη μέσω της στρατηγικής της ανάσχεσης της Ε.Σ.Σ.Δ. και της δεδηλωμένης πρόθεσης να χρησιμοποιήσουν ακόμη και το πυρηνικό τους οπλοστάσιο για την προστασία των Ευρωπαίων συμμάχων τους, οι Η.Π.Α. έδωσαν στους Ευρωπαίους την ευκαιρία να προχωρήσουν απερίσπαστοι προς την ολοκλήρωση (βλέπε πιο πάνω στο παρόν κεφάλαιο). Ακόμη και κατά τη διάρκεια της διαπραγματεύσεως της Σ.Ε.Ε. (1990-91), όταν οι Βρετανοί εκπρόσωποι στη διακυβερνητική διάσκεψη έκαναν το παν ούτως ώστε να απαλειφθεί ο όρος «ομοσπονδία» από το τελικό κείμενο, αλλά και να διασφαλιστεί ο διακρατικός χαρακτήρας της Κ.Ε.Π.Π.Α⁷⁹, οι Αμερικανοί παρακολουθούσαν διακριτικά τη διαδικασία και, συνεπείς με τις διακηρύξεις τους κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, υποστήριζαν τη δημιουργία μιας ενωμένης και ελεύθερης Ευρώπης⁸⁰. Όπως παρατηρεί και ο Brzezinski, *στην προώθηση αυτού του τεράστιου πλάνου, οι Η.Π.Α. πρέπει να υποστηρίζουν την προσπάθεια της Ε.Ε. για βαθύτερη ολοκλήρωση, έστω και αν η υποστήριξη αυτή θα παραμείνει κυρίως ρητορική. Οι Η.Π.Α. σοφά απέφυγαν την ταύτισή τους με τη συντηρητικού χαρακτήρα αντίθεση των Βρετανών τόσο στην πολιτική, όσο και στην οικονομική ενότητα*⁸¹. Εν τούτοις, μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι ο ευρωσκεπτικισμός πηγάζει από την επιθυμία των Βρετανών να διατηρήσουν την Ατλαντική Συμμαχία με κάθε κόστος και να διασφαλίσουν ότι δε θα απειληθεί από τυχόν τάσεις προς δημιουργία αυτόνομης ευρωπαϊκής άμυνας, ούτε από μια ενδεχόμενη πολιτική εμβάθυνση σε βαθμό απεξάρτησης της Ευρώπης από το ατλαντικό συμμαχικό σχήμα. Επίσης, με δεδομένη την πάγια επιδίωξη της ενδοευρωπαϊκής ισορροπίας, οι Βρετανοί επιδιώκουν την εμπέδωση του Ν.Α.Τ.Ο. στον πυρήνα της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας ως μέτρο εξισορρόπησης του

⁷⁸ Στεφάνου Κωνσταντίνος, *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, οπ. cit. Σελ. 24.

⁷⁹ Ibid. σελ. 47.

⁸⁰ Ηφαιστος Π. και Αρβανιτόπουλος Κ. στο Αρβανιτόπουλος Κ.-Ηφαιστος Π., *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, οπ. Cit. σελ. 77 και σελ 162.

⁸¹ Brzezinski Zbigniew, *The Geostategic Triad. Living With China, Europe and Russia*, οπ. cit., σελ. 47.

ενίστε αναδυόμενου γαλλογερμανικού άξονα⁸². Στην περίφημη ομιλία της στο κολλέγιο του Bruges το 1988 η τότε πρωθυπουργός της Βρετανίας Margaret Thatcher, αφού εκδήλωσε την αντίθεσή της στον κρατισμό και στην συγκέντρωση κρατικής εξουσίας στις Βρυξέλλες, υποστήριξε τη δημιουργία μιας Ευρώπης εξωστρεφούς, παρούσας στα διεθνή δρώμενα και που θα διαφυλάσσει την Ατλαντική Κοινότητα, η οποία αποτελεί την πιο ευγενή κληρονομιά και τη μεγαλύτερη δύναμη της Ευρώπης⁸³.

Μέσω λοιπόν αυτής της νοητικής οδού καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η στρατηγική σύμπλευση μεταξύ Η.Π.Α. και Βρετανίας σε ό,τι αφορά την ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση δεν είναι κατ' ανάγκη συμπεφωνημένη, αλλά υφίσταται εκ των πραγμάτων και λόγω του κοινού συμφέροντος της διατήρησης του Ν.Α.Τ.Ο. στο επίκεντρο της αγγλοσαξονικής υπεροχής στο διεθνές σύστημα. Εκφράζεται δε με διαφορετικούς τρόπους, καθ' ότι η Βρετανία ως κράτος/μέλος αναγκάζεται να τοποθετείται ρητά κατά των τολμηρών ενοποιητικών βημάτων, ενώ οι Η.Π.Α. έχουν τη δυνατότητα μιας πιο κομψής και ευέλικτης στρατηγικής. Υπό αυτό το πρίσμα, οι Η.Π.Α. διατηρούν τη δυνατότητα εμπλοκής μέσω της ειδικής τους σχέσης με τη Βρετανία, χωρίς αυτό να συνιστά άμεση επέμβαση στα εσωτερικά της Ε.Ε.. Μια χαρακτηριστική παρόμοια περίπτωση είναι η αμερικανική υποστήριξη της πορείας ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. και η προώθησή της με πρωτοφανή αφοσίωση εκ μέρους της Βρετανίας στα πλαίσια των κοινοτικών θεσμικών οργάνων. Τόσο οι Η.Π.Α. όσο και η Βρετανία προσδοκούν στον εξευρωπαϊσμό της Τουρκίας, μέλους του Ν.Α.Τ.Ο. και συμμάχου μεγάλης γεωπολιτικής σημασίας, μέσω της ένταξής της στην Ένωση. Εν τούτοις, αρκετοί αναλυτές, αλλά και πολιτικές προσωπικότητες της Ευρώπης, υποστηρίζουν ότι τυχόν ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. θα προκαλέσει τεράστια προβλήματα στην Ένωση, εκ των οποίων τα πιο σοβαρά θα είναι η οπισθοδρόμηση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η ανατροπή της φυσιογνωμίας της Ε.Ε.. Ο σκεπτικισμός απέναντι στην τουρκική αίτηση για ένταξη πηγάζει κυρίως από το μέγεθος της χώρας, τον ογκώδη και φτωχό πληθυσμό της και το ενδεχόμενο μεταναστευτικών κυμάτων προς τη δύση, την απόστασή της από τα ευρωπαϊκά αξιακά και πολιτισμικά πρότυπα, αλλά και από το γεγονός ότι κατά πάσα

⁸² Αρβανιτόπουλος Κ. στο Αρβανιτόπουλος Κ.-Ηφαιστος Π., *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, ορ. Cit. Σελ. 168.

⁸³ Nelsen Brent F., Stubb Alexander C.J., *The European Union. Readings on the theory and practice of European Integration, Second Edition*, (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998).

πιθανότητα τα εθνικά της συμφέροντα θα της υπαγορεύουν μια πιο «φιλοατλαντική» παρά ευρωκεντρική στάση στα ζητήματα διεθνούς πολιτικής, εντός και εκτός Ε.Ε.⁸⁴..

4.3.2.2. Το Ν.Α.Τ.Ο. ως μέσο διασφάλισης της ευρωατλαντικής συνοχής. Ο ρόλος της Ατλαντικής Συμμαχίας στην προσπάθεια των Η.Π.Α. να διασφαλίσουν ότι η πορεία της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης θα είναι ελεγχόμενη και, σε κάθε περίπτωση, παράλληλη με τα δικά τους εθνικά συμφέροντα, διαφέρει από τον αντίστοιχο ρόλο των ειδικών σχέσεων με τη Βρετανία στο εξής: ενώ μέσω της Βρετανίας οι Η.Π.Α. έχουν τη δυνατότητα να ελίσσονται εντός του θεσμικού πλαισίου της Ε.Ε., μέσω της Συμμαχίας επιδιώκουν τη δημιουργία ενός ευρύτερου στρατηγικού περιβάλλοντος στην περιοχή της ευρασίας, το οποίο να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα της παρούσας διεθνούς τάξης. Το Ν.Α.Τ.Ο., η θεσμική κορωνίδα της Συμμαχίας, παρέχει στις Η.Π.Α. τα πολιτικά και στρατιωτικά μέσα για τον έλεγχο του περιφερειακού υποσυστήματος στο οποίο εντάσσεται η Ε.Ε., αλλά και άλλων περιοχών υψίστης σημασίας για τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα. Η διατήρηση του Ν.Α.Τ.Ο. με νέο ρόλο στη μεταψυχροπολεμική περίοδο ήταν ένα στοίχημα το οποίο κερδίστηκε κατά τη διετία 1989-91 (βλέπε επόμενο κεφάλαιο). Όπως υποστηρίχθηκε τότε από την κυβέρνηση των Η.Π.Α., οι νέοι στόχοι της συμμαχίας ήταν *η αποτροπή ενός ευρωπαϊκού πολέμου και η ενστάλαξη των δημοκρατικών αξιών και θεσμών στην Ανατολική Ευρώπη*⁸⁵. Ο κεντρικός ρόλος του Ν.Α.Τ.Ο. στη νέα εποχή καταδεικνύεται και από την αντιμετώπισή του από τη Γαλλία, η οποία αν και παραδοσιακά αντιδρούσε στον παρεμβατικό ρόλο των Η.Π.Α. στην ευρασία., εν τούτοις, έχοντας προβεί σε μια πιο προσεκτική ανάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος και της δυναμικής που το Ν.Α.Τ.Ο. ανέπτυξε με την εμπλοκή του στην κρίση της Βοσνίας, αποφάσισε την πλήρη ένταξή της στο στρατιωτικό σκέλος της Συμμαχίας το 1994⁸⁶.

Πώς όμως η διεθνής παρουσία ενός συνεκτικού και ισχυρού Ν.Α.Τ.Ο. εξυπηρετεί την αμερικανική στοχοθεσία σε σχέση με την ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση και την κοινή άμυνα; Ο βασικός στόχος αυτής της στρατηγικής επιλογής των Η.Π.Α. είναι η

⁸⁴ Ενδεικτικά βλέπε Economist, 14/11/2002, 16/09/2004 και 17/03/2005. Επίσης, Αντώνη Καραγκάνη, «Η Ε.Ε. Μετά την Ένταξη της Τουρκίας», Καθημερινή, 15/12/2004.

⁸⁵ Αρβανιτόπουλος Κ. στο Αρβανιτόπουλος Κ.-Ηφαιστος Π., *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, ορ. Cit. σελ. 162.

⁸⁶ Ibid., σελ. 171.

διατήρηση του πρωτεύοντος ρόλου τους στο διεθνές σύστημα και, ειδικότερα, η διατήρηση και ενίσχυση της δυνατότητάς τους να διαχειρίζονται σύμφωνα με τα συμφέροντά τους ζητήματα που αφορούν τον ευρασιατικό χώρο. Με άλλα λόγια, οι Η.Π.Α. φιλοδοξούν να ενισχύσουν και να διευρύνουν το ρόλο τους ως κυρίαρχη δύναμη στα πλαίσια μιας «δυτικής συμμαχίας», γεωγραφικά πολύ ευρύτερης από την αντίστοιχη της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου και που εκτείνεται πολύ πέραν της παραδοσιακής δύσης. Με τον τρόπο αυτό καθίσταται αδιανόητη κάθε πρόθεση αμφισβήτησης της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας από οποιοδήποτε φιλόδοξο δρώντα του υποσυστήματος και διατηρείται για τις Η.Π.Α. η άνεση ανάληψης κάθε απαραίτητης δράσης προς το σκοπό αυτό. Η στρατηγική επιλογή της διατήρησης ενός ισχυρού Ν.Α.Τ.Ο. με δεδομένο τον κεντρικό ρόλο των Η.Π.Α., μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις πυλώνες:

1) Η προαναφερθείσα στο προηγούμενο κεφάλαιο ταύτιση των στρατιωτικών μέσων του Ν.Α.Τ.Ο. με τα αντίστοιχα της Δ.Ε.Ε. και αργότερα της Κ.Ε.Π.Α.Α.. Η αδυναμία των κρατών/μελών της Ε.Ε. να προχωρήσουν στη συγκρότηση αυτόνομης και αμιγώς ευρωπαϊκής άμυνας, κατέστησε τη «νατοποίηση» του υπό διαμόρφωση αμυντικού μηχανισμού της Ε.Ε. μοναδική επιλογή.

2) Η δυνατότητα προβολής ισχύος. Όπως είναι επισήμως παραδεκτό στην Ε.Ε., οι επεμβάσεις στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και στο Κόσσοβο υπό την ηγεσία των Η.Π.Α. και στα πλαίσια του Ν.Α.Τ.Ο., ως επίσης και η αδυναμία των ευρωπαϊκών κρατών και της Ένωσης να επιτύχουν την παύση των εχθροπραξιών στη Βοσνία μέσω της διπλωματικής οδού, ανάγκασαν την Ε.Ε. να προχωρήσει ταχύτερα προς τη δημιουργία κοινής άμυνας⁸⁷. Η εξέλιξη αυτή κατέστησε σαφή τη σημασία του πλεονεκτήματος που απέκτησαν οι Η.Π.Α. στο να προβαίνουν, μέσω του Ν.Α.Τ.Ο., στη χρήση των στρατευμάτων τους οπουδήποτε στον κόσμο, ακόμα και σε ευρωπαϊκό έδαφος, δεδομένης της εξάρτησης της ευρωπαϊκής άμυνας από τα νατοϊκά μέσα. Αν και αυτό δε σημαίνει ότι οι Η.Π.Α. έχουν πρόθεση να επεμβαίνουν διαρκώς με στρατιωτικά μέσα στην Ευρώπη για να επιβάλλουν τα εθνικά τους συμφέροντα, εν τούτοις, το γεγονός ότι κατέστη σαφής η δυνατότητά τους να πλήττουν με ακρίβεια

⁸⁷ Επισκόπηση των Δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια, http://www.europa.eu.int/pol/cfsp/overview_el.htm, 13/09/2005.

οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη⁸⁸ είναι πολύ σημαντικό για το γόητρό τους ως εντολέα/ηγέτη στο διεθνές σύστημα. Λαμβανομένων υπ' όψη των κυρίαρχων αμερικανικών αντιλήψεων για τη διεθνή αποστολή των Η.Π.Α., η δυνατότητα ανάληψης εξωτερικής δράσης η οποία συνιστά ισχυρότατο έρεισμα για τη συντήρηση της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας, μπορεί να διασφαλιστεί μόνο μέσω της συνοχής του Ν.Α.Τ.Ο. και της έννοιας της «δύσης». Επ' αυτού, ο Robert Kagan προβαίνει σε μια πολύ εύστοχη σύνδεση του ζητήματος της προβολής ισχύος με την έννοια της «δύσης»: *η αμερικανική εμπλοκή στο Κόσσοβο και τη Βοσνία δε βασιζόταν σε στενούς υπολογισμούς αμερικανικού «εθνικού συμφέροντος», τουλάχιστον όπως οι περισσότεροι Αμερικανοί αντιλαμβάνονται τον όρο. (...) Όπως και κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, η Αμερική πολέμησε στα Βαλκάνια κυρίως για να διατηρήσει τη «δύση». Και αυτός ο στόχος διαμόρφωσε την αμερικανική στρατιωτική στρατηγική. Κατά τα λεγόμενα του στρατηγού Clark, «κανένας στόχος ή δέσμη στόχων δεν ήταν πιο σημαντικός από τη συνοχή του Ν.Α.Τ.Ο.»⁸⁹.*

3) Η διεύρυνση του Ν.Α.Τ.Ο. στα κράτη του πάλαι ποτέ Συμφώνου της Βαρσοβίας, στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Με την κίνηση αυτή, οι Η.Π.Α. περιόρισαν δραστικά τη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας, αφού η Συμμαχία επεκτάθηκε μέχρι τις παρυφές της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.. Εντάσσοντας στο Ν.Α.Τ.Ο. την Πολωνία, την Ουγγαρία και τη Δημοκρατία της Τσεχίας, κάλυψαν ένα κενό ισχύος της μεταψυχροπολεμικής εποχής το οποίο κατά τον 20^ο αιώνα είχε αποτελέσει πρόκληση τόσο για το γερμανικό, όσο και για το ρωσικό επεκτατισμό⁹⁰. Ταυτόχρονα όμως έθεσαν σε εφαρμογή άλλο ένα φιλόδοξο στρατηγικό σχέδιο: να ταυτίσουν γεωγραφικά την Ε.Ε. με το Ν.Α.Τ.Ο.. Ο στόχος αυτός αποσκοπεί στην εδραίωση και ενδυνάμωση της αμερικανοκεντρικής «δύσης», με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Στα πλαίσια αυτά εντάσσεται και η υποστήριξη της τουρκικής υποψηφιότητας για ένταξη στην Ε.Ε.. Τα κράτη της κεντροανατολικής Ευρώπης λίγο μετά την ένταξή τους στο Ν.Α.Τ.Ο. κατέστησαν και πλήρη μέλη της Ε.Ε.. Η δε πρώτη αντίδρασή τους στο νέο τους ρόλο ως μέλη του Ν.Α.Τ.Ο. και της Ε.Ε. δικαίωσε πλήρως τη στρατηγική επιλογή της διεύρυνσης του Ν.Α.Τ.Ο. προς την ανατολή: τάχθηκαν ανεπιφύλακτα

⁸⁸ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002* op. Cit.,σελ. 400.

⁸⁹ Kagan Robert, *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, (New York: Alfred A. Knopf, 2004), σελ. 50.

⁹⁰ Kissinger Henry, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, op. cit. σελ 42.

στο πλευρό των Η.Π.Α. στη μονομερή πρωτοβουλία τους να προκαλέσουν καθεστωτική αλλαγή στο Ιράκ μέσω στρατιωτικής επέμβασης, τη στιγμή που τα παραδοσιακά κράτη/μέλη της Ε.Ε. είχαν διχαστεί, ενώ η κοινή γνώμη σε όλη την Ευρώπη είχε ξεσηκωθεί κατά του πολέμου.

Μέσα από την ανάλυση του παρόντος κεφαλαίου, αντιλήψεις και στρατηγικές επιλογές αναδύονται ως άρρηκτα συνδεδεμένες σταθερές στη διεθνή πολιτική. Το συμπέρασμα αυτό καθίσταται ακόμα πιο ισχυρό όταν αναφερόμαστε σε μεγάλες δυνάμεις, η στρατηγική στοχοθεσία των οποίων δεν αποσκοπεί απλώς στην εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων υπό τη στενή έννοια του όρου, αλλά επεκτείνεται στη διαχείριση του ίδιου του διεθνούς συστήματος και των παραγόντων εκείνων που προσδιορίζουν τη θέση και το ρόλο τους εντός αυτού. Η περίπτωση των Η.Π.Α. και της αντιμετώπισης της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης αποτελεί σαφή ένδειξη. Μένει τώρα να εξετάσουμε τις πολιτικές επιλογές, μέσω των οποίων οι στρατηγικές μετουσιώνονται σε πράξη κατά τη χρονική περίοδο που μας απασχολεί. Έχει μάλιστα ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διεξαγωγή της εν λόγω ανάλυσης υπό το πρίσμα της θεωρίας των αντιλήψεων και των μηχανισμών διαμόρφωσής τους, όπως παρουσιάστηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 5ο: Οι Τρεις Μεταψυχροπολεμικές Προεδρίες των Η.Π.Α.. Συνέχεια και Αλλαγές στην Πολιτική των Η.Π.Α. σε Σχέση με την Ε.Ε..

Σε επίπεδο πολιτικής δράσης, οι μεταψυχροπολεμικές αμερικανικές αντιλήψεις για την Ε.Ε. και την πολιτική ενοποίηση ενσαρκώνονται στις πολιτικές και στρατηγικές επιλογές των τριών προέδρων των Η.Π.Α. από το 1989 μέχρι σήμερα. Οι προεδρίες George Bush πατρός και Bill Clinton κλήθηκαν να διαμορφώσουν το ευρύτερο μεταψυχροπολεμικό πλαίσιο της αμερικανικής στρατηγικής, αλλά και να λάβουν σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον της αμερικανικής παγκόσμιας υπεροχής και γενικότερα για το διεθνές σύστημα. Κινούμενοι και οι δύο στη γραμμή του φιλελεύθερου διεθνισμού/ιδεαλισμού που προέκυψε από την πρόσμιξη ουίλσονιανών και χαμιλτονιανών παραδοχών, κατευθύνθηκαν προς πολυμερείς διαδικασίες διαπραγμάτευσης των μεγάλων διεθνών ζητημάτων, ενώ προτίμησαν να κεφαλαιοποιήσουν την αμερικανική στρατιωτική και οικονομική ισχύ σε διπλωματικές ενέργειες για την υλοποίηση των στρατηγικών τους στόχων. Υπό αυτό το πρίσμα, επέδειξαν αφοσίωση στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ενώ σε καμία περίπτωση δεν αντιτέθηκαν στην εξέλιξή της προς την πολιτική ενοποίηση και την κοινή άμυνα. Για την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων των Η.Π.Α., προτίμησαν την εκμετάλλευση της ιστορικής συγκυρίας του τέλους του Ψυχρού Πολέμου και την «ήπια επιβολή» των στρατηγικών τους επιλογών επί της Ε.Ε., μέσω της προώθησης του Ν.Α.Τ.Ο. ως απαραίτητου θεσμού για την ευρωπαϊκή άμυνα. Αντίθετα, ο υιός Bush, αποδεχόμενος την έντονη εισροή τζακσονιανών παραδοχών στους κόλπους της κυβέρνησής του, χωρίς να μεταβάλει ουσιαστικά τις αρχές και τους στόχους της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, προτίμησε την αλλαγή μέσων. Στράφηκε προς τη μονομερή δράση για την υλοποίηση των στόχων της εξωτερικής του πολιτικής υπονομεύοντας έτσι τις πολυμερείς διαδικασίες διεθνούς συνεργασίας και τους διεθνείς θεσμούς. Για πρώτη φορά αμερικανική κυβέρνηση απέσυρε την αφοσίωσή της από την ευρωπαϊκή ενότητα, έθεσε σε δεύτερη μοίρα την παραδοσιακή Ατλαντική Συμμαχία και οδήγησε τις ευρωατλαντικές σχέσεις σε πρωτοφανή ψυχρότητα.

5.1. Η προεδρία Bush (πατρός). Ο George Bush εξελέγη στην προεδρία των Η.Π.Α. το 1988. Παρά το γεγονός ότι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου είχε αρχίσει να

διαφαίνεται από τη χρονιά αυτή, δεν είχαν ακόμη αποκρυσταλλωθεί ο ρόλος και οι στρατηγικές κατευθύνσεις των Η.Π.Α. στη νέα εποχή. Εν τούτοις, οι επιλογές της κυβέρνησης Bush σε τρία ζητήματα συνέβαλαν στη διαμόρφωση της μεταψυχροπολεμικής διεθνούς τάξης. Αναφερόμαστε στην επανένωση της Γερμανίας, το μεταψυχροπολεμικό ρόλο του Ν.Α.Τ.Ο. και την επιτάχυνση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, με την επέκτασή της στους τομείς της Ο.Ν.Ε. και της Κ.Ε.Π.Π.Α.. Η αμερικανική προεδρία κλήθηκε να διαχειριστεί τα αλληλένδετα αυτά ζητήματα σχεδόν ταυτόχρονα, γεγονός που καταδεικνύει το πόσο καταγιστικές ήταν οι εξελίξεις που οδήγησαν στη μεταψυχροπολεμική εποχή και το πόσο κρίσιμοι θα ήταν για το μέλλον της χώρας οι εν λόγω χειρισμοί.

Σε σχέση με τη γερμανική επανένωση, η αμερικανική παρέμβαση υπήρξε καταλυτική ως προς τη συμμετοχή της επανενωμένης Γερμανίας στο Ν.Α.Τ.Ο.. Αυτός ήταν ο βασικός στρατηγικός στόχος της κυβέρνησης Bush, ο οποίος έπρεπε πάση θυσία να επιτευχθεί, διότι θα αποτελούσε σημαντική δικλείδα ασφαλείας για το μελλοντικό ρόλο των Η.Π.Α. στο διεθνές σύστημα εν όψει της διαφαινόμενης κατάρρευσης του κομμουνιστικού μπλοκ και του ενδεχομένου σημαντικής ισχυροποίησης της Γερμανίας και της Ενωμένης Ευρώπης. Από τη στιγμή κατά την οποία ξέσπασε η κρίση στην Ανατολική Γερμανία το καλοκαίρι του 1989 και το ενδεχόμενο της επανένωσης ήταν πλέον ορατό, οι Η.Π.Α. έθεσαν ως στόχο την επιτάχυνση της διαδικασίας. Οι κυβερνώντες πίστευαν πως εάν αυτή γινόταν σταδιακά, τότε η Ε.Σ.Σ.Δ. θα κέρδιζε χρόνο για να διαπραγματευτεί την αποδοχή της για την επανένωση έναντι παραχωρήσεων της Βόννης σχετικά με τη συμμετοχή της ενοποιημένης Γερμανίας στο Ν.Α.Τ.Ο. και την παραμονή του αμερικανικού στρατού και των πυρηνικών όπλων στη Γερμανία⁹¹. Για το λόγο αυτό επέσπευσαν τις διαδικασίες παραπέμποντας το ζήτημα σε διαπραγματεύσεις μεταξύ έξι μερών (Δυτική Γερμανία, Ανατολική Γερμανία, Η.Π.Α., Ε.Σ.Σ.Δ., Γαλλία, Βρετανία) με σκοπό την επίλυση του προβλήματος και τη διευθέτηση του ρόλου της Γερμανίας στο νέο διεθνές περιβάλλον. Αν και οι σοβιετικοί αντιδρούσαν αρχικά στο ενδεχόμενο της ένταξης της επανενωμένης Γερμανίας στο Ν.Α.Τ.Ο. και αντιπρότειναν την ουδετερότητά της, εν τούτοις η διαπραγματευτική τους θέση δεν ήταν αρκετά ισχυρή ώστε να υπερασπιστούν μέχρι τέλους την πρότασή τους. Πέραν όμως της σοβιετικής

⁹¹ Zelikow Philip, Rice Condoleezza, *Germany Unified and Europe Transformed. A Study in Statecraft*, (U.S.A.: Harvard University Press, 1998), σελ. 160.

αδυναμίας, η στάση των δυτικών απέναντί τους υπήρξε αρκετά καθισυχαστική, γεγονός το οποίο ενθαρρύνθηκε από την εκδηλωμένη πρόθεση του Γκορμπατσόφ να προχωρήσει σε ριζικές μεταρρυθμίσεις στη σοβιετική οικονομία και πολιτική. Για το λόγο αυτό η διακήρυξη της ιστορικής συνόδου του Ν.Α.Τ.Ο. που έγινε στο Λονδίνο τον Ιούλιο του 1990, καθιστούσε σαφείς τις προθέσεις της Συμμαχίας να πάψει να αντιμετωπίζει την Ε.Σ.Σ.Δ. ως εχθρό. Λίγες μέρες αργότερα, κατόπιν γαλλογερμανικής πίεσης, η σύνοδος των G-7 ζήτησε από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο να επεξεργαστεί μέτρα ενίσχυσης της σοβιετικής οικονομίας⁹². Η διακήρυξη, η οικονομική βοήθεια και η εσωτερική κρίση που πυροδότησε η απόσχιση των δημοκρατιών της Βαλτικής από την Ε.Σ.Σ.Δ., οδήγησαν τον Γκορμπατσόφ στη δύσκολη απόφαση να αποδεχτεί την ένταξη της επανενωμένης Γερμανίας στο Ν.Α.Τ.Ο., παρά τις εσωτερικές αντιδράσεις⁹³. Η κατάληξη αυτή ικανοποιούσε την αμερικανική στρατηγική και δικαίωνε τις επιλογές της κυβέρνησης Bush.

Αναφορικά με το μέλλον του Ν.Α.Τ.Ο., οι Η.Π.Α. επιθυμούσαν οπωσδήποτε τη διατήρησή του στο επίκεντρο του μεταψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος, υπό την υψηλή τους εποπτεία (βλέπε προηγούμενο κεφάλαιο). Οι συζητήσεις για το νέο ρόλο και τους στόχους της Συμμαχίας έλαβαν μορφή και περιεχόμενο από τη σχετική πρόταση του προέδρου Bush προς τους ηγέτες των συμμαχικών κρατών τον Ιούνιο του 1990. Στην πρότασή του ο Αμερικανός πρόεδρος πρότεινε τη μετάβαση σε ένα περισσότερο πολιτικό και λιγότερο στρατιωτικό Ν.Α.Τ.Ο., τον επαναπροσδιορισμό του πυρηνικού δόγματος της ευέλικτης ανταπόδοσης και την υιοθέτηση της λογικής της χρήσης των πυρηνικών όπλων ως «έσχατου μέσου» παράλληλα με τη σταδιακή μείωσή τους, τη συνομολόγηση κοινής διακήρυξης με τα κράτη του Συμφώνου της Βαρσοβίας με την οποία να δηλώνεται αμοιβαία το τέλος της εχθρότητάς τους και τη θεσμοθέτηση της Δ.Α.Σ.Ε./Ο.Α.Σ.Ε.. Η πρόταση αντιμετωπίστηκε με σκεπτικισμό από τη Βρετανία, οι οποία είχε ενστάσεις για τη μεταβολή του πυρηνικού δόγματος και την εξομάλυνση των σχέσεων της συμμαχίας με το κομμουνιστικό μπλόκ και από τη Γαλλία η οποία ανησυχούσε για το διογκούμενο στρατιωτικό ρόλο του Ν.Α.Τ.Ο. στην Ευρώπη σε περίπτωση υιοθέτησης της πρότασης, ενώ η Γερμανία την έκανε

⁹² Ibid. σ σ. 325-333.

⁹³ New York Times, 17/07/1990.

αμέσως αποδεκτή⁹⁴. Εν τέλει, παρά τις σκληρές διαπραγματεύσεις, η πρόταση υιοθετήθηκε σχεδόν αυτούσια στη σύνοδο του Λονδίνου, γεγονός το οποίο μαρτυρούσε την ενίσχυση του ρόλου και του διεθνούς εκτοπίσματος των Η.Π.Α.⁹⁵.

Τέλος, σε σχέση με την οικονομική και πολιτική ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η κυβέρνηση Bush στόχευε στη διατήρηση του αμερικανικού ρόλου στην Ευρώπη και στη νέα εποχή. Η πολιτική αυτή αντικατοπτρίζεται στα λόγια του τότε υπουργού εξωτερικών James Baker: *Η αρχιτεκτονική της νέας Ενωμένης Ευρώπης θα πρέπει να αντανακλά το γεγονός ότι η αμερικανική πολιτική, αμυντική και οικονομική ασφάλεια θα συνεχίσει να συνδέεται με τις εξελίξεις στην Ευρώπη*⁹⁶. Με άλλα λόγια οι Η.Π.Α. επιλέγουν την παρέμβαση στα της Ευρώπης, η οποία υπαγορεύεται από τα εθνικά συμφέροντα και το νέο ρόλο της υπερδύναμης στο μονοπολικό διεθνές σύστημα. Το πιο χειροπιαστό επίτευγμα της πολιτικής Bush στις αρχές της δεκαετίας του '90 σε σχέση με την αμερικανική στρατηγική για την Ευρώπη ήταν η τροchioδρόμηση του κεντρικού ρόλου του Ν.Α.Τ.Ο. στην ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια. Εκμεταλλευόμενη την αδυναμία των Ευρωπαίων να προχωρήσουν ένα βήμα πιο μπροστά από τις εξαγγελίες για την Κ.Ε.Π.Π.Α., η αμερικανική πολιτική προέταξε τη στρατιωτική υπεροπλία των Η.Π.Α. και τη βούλησή τους να ηγηθούν μιας νέας «παγκόσμιας τάξης». Αν και η σχέση μεταξύ Η.Π.Α. και Ενωμένης Ευρώπης δε θα ήταν πλέον η ίδια, τουλάχιστον όχι όπως την είχε περιγράψει ο Joffe στο άρθρο του “Europe’s American Pacifier” και παρά τη συναίνεση της υπερδύναμης στην οικονομική και πολιτική ενοποίηση, εν τούτοις οι Η.Π.Α. δεν υπήρξαν ποτέ αδιάφορες για τον πολιτικό και στρατιωτικό έλεγχο της Ευρώπης. Αφού η οικονομική ενοποίηση προχωρούσε με γοργούς ρυθμούς ελέω γερμανικής επανένωσης και η επιβολή δικλείδων ασφαλείας για τις αμερικανικές ανησυχίες δεν ήταν εύκολη, ως πιο πρόσφορη δίοδος για τη συνέχιση του αμερικανικού ελέγχου στα της Ευρώπης κρίθηκε η διατήρηση της Ατλαντικής Συμμαχίας και η προβολή ενός κοινού οράματος για μια νέα «παγκόσμια τάξη». Κατά το Hoffmann, *ουσιαστικά ελάχιστα πράγματα είχαν αλλάξει από τη χρονιά της Ευρώπης όταν ο Kissinger είπε στους Ευρωπαίους να υποτάξουν τα συμφέροντά τους σε αυτά της συμμαχίας. Η Washington ήθελε τους Ευρωπαίους εταίρους της να μιλούν*

⁹⁴ Zelikow Philip, Rice Condoleezza, *Germany Unified and Europe Transformed. A Study in Statecraft*, op. cit., σ σ. 318-320.

⁹⁵ New York Times, 06/07/1990.

⁹⁶ Αρβανιτόπουλος Κ. στο Αρβανιτόπουλος Κ.-Ηφαιστος Π., *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, op. Cit. σελ. 163.

με μια φωνή μόνο εάν επαναλαμβάνουν αυτά που τους λένουν οι Η.Π.Α.⁹⁷. Σχετικά δε με τις ομαδοποιήσεις των διαφόρων σχολών σκέψης για την αμερικανική εξωτερική πολιτική που παρουσιάσαμε στο δεύτερο κεφάλαιο, η δεκαετία του '90 εισήγαγε τις Η.Π.Α. σε μια εποχή συμμαχίας μεταξύ ουίλσονισμού και χαμιλτονισμού, κατά την οποία προσπαθούν να υποστηρίξουν τις αξίες τους σε παγκόσμιο επίπεδο, μέσω της παρέμβασής τους στη διεθνή πολιτική και μέσω της προώθησης του οράματος μιας νέας «παγκόσμιας τάξης»⁹⁸.

5.2. Η προεδρία Clinton. Η άνοδος των Δημοκρατικών στην εξουσία και η εκλογή του Bill Clinton στην προεδρία των Η.Π.Α. το 1992, συνέπεσε με την κρίσιμη περίοδο του πολιτικού και στρατηγικού σχεδιασμού της νέας εποχής. Ο παρεμβατισμός και το όραμα της «νέας παγκόσμιας τάξης» υπό την καθοδήγηση των Η.Π.Α. συνέχισαν να κατέχουν σημαντική θέση στις στρατηγικές προτεραιότητες της αμερικανικής κυβέρνησης. Οι βασικές αρχές της πολιτικής Clinton αφορούσαν τις λεγόμενες «ανθρωπιστικές επεμβάσεις» και τη δημιουργία της «νέας τάξης» μέσω της πολυμερούς συνεργασίας.

Οι «ανθρωπιστικές επεμβάσεις» του Clinton επηρέασαν τις ευρωατλαντικές σχέσεις. Οι επεμβάσεις στη Βοσνία και το Κόσσοβο είχαν ως αφορμή την αποτροπή της εθνοκάθαρσης. Όπως είχε υποστηρίξει ο ίδιος ο πρόεδρος, *υπάρχει μια πολύ σημαντική αρχή που ελπίζω να προστατευθεί στο μέλλον, όχι μόνο από τις Η.Π.Α. και το Ν.Α.Τ.Ο., αλλά επίσης από τα ηγετικά κράτη του κόσμου, μέσω του Ο.Η.Ε.. Καθώς αναμένονται σοβαρές εθνοτικές και θρησκευτικές συγκρούσεις στον κόσμο (...) οφείλουμε να σταματήσουμε τις γενοκτονίες και τις εθνοκαθάρσεις*⁹⁹. Εν τούτοις, όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, κατά τους Kagan και Clark, σε μια εποχή ρευστότητας και αβεβαιότητας για το διεθνές σύστημα και για τη διεθνή κατανομή ισχύος, οι επεμβάσεις στη Βαλκανική χερσόνησο θα μπορούσαν να ερμηνευτούν και σαν προσπάθειες διατήρησης της συνοχής του Ν.Α.Τ.Ο. και της ευρύτερης αντίληψης της «δύσης». Με άλλα λόγια οι πόλεμοι αυτοί λειτούργησαν ως επιχειρήσεις διάσωσης του ρόλου των Η.Π.Α. ως εντολέα/ηγέτη στο διεθνές σύστημα και

⁹⁷ Ibid., σελ. 164.

⁹⁸ Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, op. cit., σελ.269.

⁹⁹ Kupchan Charles A., *The End of the American Era. U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century*, op. cit., σελ. 13.

εδραϊώσής τους στην κορυφή της διεθνούς τάξης. Από την άλλη όμως, ο πόλεμος του Κόσσοβο, ο οποίος είχε την επίσημη σφραγίδα του Ν.Α.Τ.Ο. αλλά διεξήχθη σχεδόν αποκλειστικά με αμερικανικά μέσα, υπήρξε ιδιαίτερα τραυματικός για την Ενωμένη Ευρώπη: κατέδειξε με σαφήνεια την αδυναμία της Ε.Ε. να καταλήγει σε κοινές αποφάσεις επί ζητημάτων υψηλής πολιτικής και, ταυτόχρονα, ανάγκασε τα κράτη/μέλη να προχωρήσουν εσπευσμένα στη δημιουργία ευρωπαϊκών αμυντικών δομών, αναγκαστικά υπό την ομπρέλα του Ν.Α.Τ.Ο. και υπό την εποπτεία των Η.Π.Α. (βλέπε κεφάλαιο 3). Εν τούτοις, τα θραύσματα του πολέμου έφτασαν μέχρι και την άλλη όχθη του Ατλαντικού. Στο αμερικανικό Κογκρέσο, το οποίο ήλεγχαν από το 1994 οι Ρεπουμπλικάνοι, διεξήχθη ένας έντονα φορτισμένος διάλογος για το κατά πόσον η χώρα θα πρέπει να επεμβαίνει με στρατιωτικές δυνάμεις μακριά από τα σύνορά της σε περιπτώσεις κατά τις οποίες δε διακυβεύονται ζωτικά εθνικά συμφέροντα. Ο φιλελεύθερος διεθνισμός του Clinton και η μετουσίωση σε πράξη του ενδογενούς αμερικανικού ιδεαλισμού αφύπνισε τις ρεαλιστικές και τζακσονιανές αντιρρήσεις για τον υπερατλαντικό ρόλο των Η.Π.Α..¹⁰⁰

Αναφορικά με την προτίμηση του Clinton στην πολυμερή συνεργασία ως μέσον για την οικοδόμηση μιας «νέας παγκόσμιας τάξης», πιο σημαντικά παραδείγματα είναι η επιλογή των Η.Π.Α. στην πραγματοποίηση «ανθρωπιστικών επεμβάσεων» μέσω του Ο.Η.Ε. ή του Ν.Α.Τ.Ο. και η δημιουργία του Π.Ο.Ε. το 1995. Εν τούτοις, ο φιλελεύθερος διεθνισμός του προέδρου δεν πάτησε ποτέ σε στέρεα θεμέλια. Και αυτό γιατί ουδέποτε απαλείφθηκε από την κορυφή των προτεραιοτήτων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής το εθνικό συμφέρον. Το τελευταίο οδήγησε σε αρκετές περιπτώσεις την κυβέρνηση Clinton είτε σε οπισθοχώρηση από πολυμερή εγχειρήματα, είτε σε μονομερείς δράσεις. Άλλωστε, οι ισορροπίες στο Κογκρέσο ουδέποτε επέτρεψαν στον Clinton να προχωρήσει απερίσπαστος με το φιλόδοξο όραμά του¹⁰¹. Π.χ., το πρωτόκολλο του Κυότο για την ατμοσφαιρική ρύπανση, το οποίο υπεγράφη το 1997, δεν υιοθετήθηκε ποτέ από τις Η.Π.Α, αν και είχαν λάβει μέρος στη διαπραγμάτευση. Επίσης οι Η.Π.Α.. επί προεδρίας Clinton, αρνήθηκαν να υπογράψουν τις διεθνείς συνθήκες για την απαγόρευση των ναρκών και για το

¹⁰⁰ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, op. Cit., σελ. 394.

¹⁰¹ Kagan Robert, *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, op. cit. σελ. 45.

Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο¹⁰². Οι επιλογές αυτές υπήρξαν αιτίες έντονων διαφωνιών με τα κράτη/μέλη της Ε.Ε., τα οποία είχαν υποστηρίξει ένθερμα τις πιο πάνω διεθνείς συμβάσεις. Στους τομείς αυτούς, στους οποίους άλλα κράτη κατάφεραν ουσιαστική πρόοδο ως προς την υιοθέτηση διεθνών κανόνων, οι Η.Π.Α., ωθούμενες από τα εθνικά τους συμφέροντα, προτίμησαν τη διατήρηση της ευχέρειας μονομερούς δράσης, παρά τις αντίθετες διακηρύξεις του προέδρου τους. Όπως αναφέρει ο Kissinger, η διακυβέρνηση Clinton κατηγορήθηκε ότι με τις στρατιωτικές της επεμβάσεις υπονόμει τις επιταγές του εθνικού συμφέροντος. Στην πραγματικότητα όμως αυτό που συνέβαινε ήταν μια προσπάθεια του Clinton να επαναπροσδιορίσει το εθνικό συμφέρον με ακραίους ουίλσονικούς όρους. Η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιών, έστω και με τη βία, διακηρυσσόταν ως μια γενική αρχή των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων. Όπως εξήγησε σε άρθρο του στο *Foreign Affairs* ο υφυπουργός εξωτερικών Strobe Talbott, η υποστήριξη, προώθηση και υπεράσπιση της δημοκρατίας «σε άλλες χώρες» ήταν η πεμπτουσία του ρεαλισμού¹⁰³.

Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι στα οκτώ χρόνια της προεδρίας Clinton η αμερικανική εξωτερική πολιτική συνέχισε να κινείται στη γραμμή της συμμαχίας ουίλσονισμού και χαμιλτονισμού¹⁰⁴, δηλαδή του διεθνούς παρεμβατισμού και της δημιουργίας μιας νέας «παγκόσμιας τάξης», με μεγαλύτερη έμφαση στα ουίλσονιανά ιδεώδη της μετάδοσης των αμερικανικών αξιών και του οραματισμού ενός φιλελεύθερου δημοκρατικού κόσμου. Σε σχέση δε με την Ε.Ε. και την πολιτική ενοποίηση, τηρήθηκε η ισορροπία μεταξύ ενθάρρυνσης της περαιτέρω ολοκλήρωσης και ελέγχου των ενοποιητικών βημάτων, μέσω της πρόταξης της ενότητας της Ατλαντικής Συμμαχίας.

5.3. Η προεδρία Bush (γιού). Η άνοδος του υιού George Bush στην προεδρία των Η.Π.Α. το 2000, επέφερε μια σημαντική αλλαγή στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α.. Η αλλαγή αυτή δεν έχει να κάνει με κάποια σοβαρή μεταβολή της εθνικής στοχοθεσίας, ούτε με οποιασδήποτε μορφής επαναπροσδιορισμό των εθνικών συμφερόντων των Η.Π.Α.. Αντίθετα, οι αρχές της διάδοσης των αμερικανικών αξιών

¹⁰² Kupchan Charles A., *The End of the American Era. U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century*, op. cit., σ σ. 14-15.

¹⁰³ Kissinger Henry, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, op. cit. σελ 256.

¹⁰⁴ Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, op. cit., σελ.269.

και της επιδίωξης καθεστωτικών αλλαγών σε μη δημοκρατικά έθνη παρέμειναν ψηλά στην ατζέντα της αμερικανικής προεδρίας και εντάθηκε η προώθησή τους. Αυτό που άλλαξε ήταν οι ενδεδειγμένες μέθοδοι επίτευξης των στόχων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και η σχέση των Η.Π.Α. με τα συμμαχικά κράτη. Σύμφωνα με τους Daalder και Lindsay, ο *Bush* έθεσε σε κίνηση μια επανάσταση στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Δεν ήταν επανάσταση στους στόχους της Αμερικής στο εξωτερικό, αλλά μάλλον στο πώς να τους επιτύχει. Στους πρώτους τριάντα μήνες της προεδρίας του αχρήστεψε ή επαναπροσδιόρισε πολλές από τις βασικές αρχές που σχετίζονται με τον ενδεδειγμένο τρόπο δράσης των Η.Π.Α. μακριά από τα σύνορά τους. Βασίστηκε στη μονομερή άσκηση της αμερικανικής ισχύος παρά στο διεθνές δίκαιο και στους θεσμούς για να επιτύχει τους στόχους του. Υπερασπίστηκε ένα δραστικό δόγμα πρόληψης και μείωσε τη σημασία των αντενεργών στρατηγικών της αποτροπής και της ανάσχεσης. Προώθησε τη δυναμική απαγόρευση, τα προληπτικά κτυπήματα και την πυραυλική άμυνα ως μέσα αντίδρασης στη διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής και υποβάθμισε την παραδοσιακή υποστήριξη της Αμερικής στα βασισμένα σε συνθήκες καθεστώτα μη διάδοσης. Προτίμησε την καθεστωτική αλλαγή από τις απ' ευθείας διαπραγματεύσεις με χώρες και ηγέτες που απεχθανόταν. Στηρίχτηκε σε *ad hoc* συνασπισμούς των πρόθυμων να κερδίσουν υποστήριξη στο εξωτερικό και αγνόησε τις μόνιμες συμμαχίες. Αποσύρθηκε από την επί δεκαετίες πολιτική των Η.Π.Α. να στηρίζει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και, αντί αυτής, ανέδειξε τις εσωτερικές διχόνοιες της Ευρώπης. Και προσπάθησε να ενώσει τις μεγάλες δυνάμεις υπό τον κοινό σκοπό της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και απέρριψε μια πολιτική που θα απέβλεπε στην ισορροπία μεταξύ των δυνάμεων. Επανακαθορίζοντας τους κανόνες της αμερικανικής επέμβασης στον κόσμο, ο άνδρας που είχε απορριφθεί κατά τη διάρκεια της πολιτικής του καριέρας ως ασήμαντος, άφησε ένα ανεξίτηλο σημάδι στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική¹⁰⁵.

Σε σχέση με την Ευρώπη, η αλλαγή που συνόδευσε την άνοδο του *Bush* στην προεδρία των Η.Π.Α. ήταν ριζική: η Ε.Ε. έπαψε πλέον να αντιμετωπίζεται ως ένωση συμμαχικών κρατών, σε αντίθεση με τη προσεκτική και ισορροπημένη στάση των δύο προκατόχων του. Αν και οι πατέρας *Bush* και *Clinton* επεδίωκαν την ευθυγράμμιση των πολιτικών επιλογών της Ε.Ε. με αυτές των Η.Π.Α. για τους λόγους

¹⁰⁵ Daalder Ivo H., Lindsay James M., *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*, (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2003), σ σ. 2-3.

και με τους τρόπους που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο και ουδέποτε αντιμετώπισαν την Ένωση ως ενιαίο πολιτικό και στρατιωτικό δρώντα, εν τούτοις δεν άφηναν να νοηθεί οποιαδήποτε πρόθεση υπονόμησης της ενότητας της Ένωσης. Με κάθε ευκαιρία εκδήλωναν αμέριστη υποστήριξη προς το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αντίθετα, η κυβέρνηση του υιού Bush με τους χειρισμούς της αλλά και με τις δηλώσεις κορυφαίων παραγόντων της έδειξε να αδιαφορεί τόσο για την ευρωπαϊκή ενότητα, όσο και για την ίδια συνοχή της Ατλαντικής Συμμαχίας. Αυτό κατέδειξε η μονομερής στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ το 2003 η οποία, αν και είχε τις ευλογίες της Βρετανίας, της Ιταλίας, της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και των νέων κρατών/μελών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εν τούτοις συνάντησε τη σφοδρή αντίδραση της Γαλλίας και της Γερμανίας. Παρά τις αντιδράσεις, ο πρόεδρος προχώρησε στην επίθεση κατά του Ιράκ με διακηρυγμένο στόχο την αλλαγή του καθεστώτος το οποίο θεωρούσε υπεύθυνο για την επεξεργασία προγράμματος απόκτησης πυρηνικών όπλων και για συνεργασία με την ισλαμική τρομοκρατία. Η επίθεση αυτή δεν είχε τις ευλογίες του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., όπως είχε συμβεί στην περίπτωση του πρώτου πολέμου στον Περσικό Κόλπου το 1991, ούτε διεξήχθη υπό την αιγίδα του Ν.Α.Τ.Ο., όπως στην περίπτωση του Κόσσοβο. Το γεγονός αυτό προκάλεσε ένα βαθύ ρήγμα στην Ευρώπη, απότοκο της απόκλισης εθνικών συμφερόντων και στρατηγικών αντιλήψεων μεταξύ των κρατών/μελών. Με αφορμή τη διχόνοια αυτή ο υπουργός άμυνας των Η.Π.Α. Donald Rumsfeld προέβη με δήλωσή του σε έναν αξιολογικό διαχωρισμό μεταξύ «παλαιάς» και «νέας» Ευρώπης, υπονοώντας σαφώς αλλαγή της στάσης των Η.Π.Α. απέναντι στους παραδοσιακούς συμμάχους της¹⁰⁶.

Αν ο Clinton παρά την προσήλωσή του στους διεθνείς θεσμούς, στην ενότητα της Ατλαντικής Συμμαχίας και στην πολυμερή συνεργασία δεν μπόρεσε να αποφύγει τη μονομερή δράση ως αποτέλεσμα ορθολογικών υπολογισμών κόστους-οφέλους, ο υιός Bush δε δίστασε να νομιμοποιήσει τη μονομερή δράση μέσα από την επίσημη πολιτική της κυβέρνησής του. Αν και στα αρχικά στάδια της διακυβέρνησής του επιχείρησε να καθησυχάσει τους συμμάχους σπεύδοντας να τονίσει ότι οι Η.Π.Α. θα προωθούσαν μια “a la carte” πολυμέρεια, εν τούτοις συνέβη ακριβώς το αντίθετο: έξι μήνες μετά την ανάληψη της εξουσίας αποσύρθηκε οριστικά από το Πρωτόκολλο του

¹⁰⁶ The Economist, 13/05/2003.

Κυότο, επέδειξε ξεκάθαρη πρόθεση απόσυρσης από τη συνθήκη για τους αντιβαλλιστικούς πυραύλους (ABM), εκδήλωσε την αντίθεσή του στη Συνολική Συνθήκη για την Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών (Comprehensive Test Ban Treaty) και στη συμφωνία εγκαθίδρυσης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (και οι δύο υπογράφηκαν από τον Clinton αλλά δεν εγκρίθηκαν από τη Γερουσία), έκανε πίσω στο ζήτημα της καθιέρωσης ενός σώματος που θα ενεργοποιούσε τη συμφωνία του 1972 για τα βιολογικά όπλα και ακύρωσε μια συμφωνία του Ο.Η.Ε. που στόχευε στον έλεγχο της διάδοσης των μικρών πυρηνικών όπλων¹⁰⁷. Επιπλέον, με την υιοθέτηση της στρατηγικής του προληπτικού κτυπήματος ως μέσου αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, έκτισε ένα τείχος που εμπόδιζε τη διεθνή συνεννόηση και συνεργασία, καθώς οι πρωτοβουλίες πρόληψης προανήγγελλαν ένα νέο κύμα μονομερών δράσεων. Κατά τον Kupchan, *μπορεί οι Η.Π.Α. να εξοντώσουν την Αλ Κάιντα, αυτό όμως θα γίνει εις βάρος της συνεργασίας και των θεσμών που παραμένουν το θεμέλιο της διεθνούς ειρήνης και ευημερίας*¹⁰⁸.

Οι θεωρητικές επιρροές που έπεισαν τον πρόεδρο να προχωρήσει σε αυτή τη σημαντική αλλαγή στην εξωτερική πολιτική προέρχονται κυρίως από ανθρώπους της εμπιστοσύνης του, οι οποίοι κατέχουν καίρια αξιώματα στην κυβέρνηση. Πρόκειται για την αποκαλούμενη νεοσυντηρητική σχολή σκέψης, βασικός εκφραστής της οποίας είναι ο πρώην υφυπουργός άμυνας και νυν πρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας Paul Wolfowitz¹⁰⁹. Σύμφωνα όμως με τους Daalder και Lindsay, πέραν των νεοσυντηρητικών ο πρόεδρος επηρεάζεται και από μια άλλη τάση, τους δογματικούς εθνικιστές, οι οποίοι αποτελούν ουσιαστικά την πλειοψηφία των συμβούλων του, μεταξύ των οποίων είναι ο αντιπρόεδρος Dick Cheney και ο υπουργός άμυνας Donald Rumsfeld. Η βασική διαφορά των δύο σχολών έγκειται στο ότι ενώ οι νεοσυντηρητικοί υποστηρίζουν ότι οι Η.Π.Α. πρέπει να χρησιμοποιήσουν τη στρατιωτική τους ισχύ για να μετατρέψουν τα δεσποτικά καθεστώτα σε φιλελεύθερες δημοκρατίες, οι δογματικοί εθνικιστές ναι μεν υποστηρίζουν τη χρήση των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων για την αντιμετώπιση κινδύνων για την ασφάλεια της χώρας, όχι όμως και για την αναμόρφωση του κόσμου κατ' εικόνα των Η.Π.Α.. Παρά τις ούτως ή άλλως λεπτές διαφορές τους, οι δύο σχολές μοιράζονται τον ίδιο

¹⁰⁷ Kupchan Charles A., *The End of the American Era. U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century*, op. cit., σελ. 15.

¹⁰⁸ Ibid., σελ. 17.

¹⁰⁹ The Economist, 26/04/2003.

σκεπτικισμό σχετικά με τις παραδοσιακές ουίλσονιανές αρχές της δέσμευσης στο κράτος δικαίου και της χρησιμότητας των διεθνών οργανισμών. Με άλλα λόγια δεν είναι ένθερμοι υποστηρικτές της διπλωματίας και των διεθνών συνθηκών, αλλά της επίλυσης προβλημάτων μέσω της ισχύος. Το γεγονός αυτό ένωσε τις δύο σχολές κάτω από τον κοινό στόχο του επαναπροσδιορισμού της παραδοσιακής προσέγγισης της εξωτερικής πολιτικής¹¹⁰. Με όρους Mead, η διακυβέρνηση Bush σηματοδοτεί την πτώση της συμμαχίας Ουίλσονισμού και Χαμίλτονισμού, η οποία κυριάρχησε στην εξωτερική πολιτική της χώρας κατά τη δεκαετία του '90. Αντί αυτής, κυριάρχησε η συγκρουσιακή συμμαχία μεταξύ τζακσονισμού και τζεφερσονισμού. Η συνύπαρξη αυτή επιβεβαιώνεται κατά το Mead με την επικράτηση των τζακσονιανών επιρροών στο πεντάγωνο, ενώ η τζεφερσονιανή σχολή εκφραζόταν από το μετριοπαθή υπουργό εξωτερικών Collin Powell. Η σύγκρουση των δύο έγκειται στη διαφωνία τους αναφορικά με το ρόλο της ισχύος και των ενόπλων δυνάμεων. Σε αντίθεση με τους τζακσονιανούς που υποστηρίζουν την αναβάθμιση των ενόπλων δυνάμεων και την ανάπτυξη ενός υπερσύγχρονου αντιπυραυλικού συστήματος, οι τζεφερσονιανοί επιδεικνύουν προτίμηση προς μια πιο συντηρητική αμυντική πολιτική, προς τη διατήρηση των συμμαχιών και την αποφυγή αχρείαστων συγκρούσεων¹¹¹. Δεν έπαψαν βέβαια να ασκούν επιρροή στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. οι παραδοσιακές αρχές του ιεραποστολικού χαρακτήρα των αμερικανικών αξιών και της διάδοσής τους στο εξωτερικό. Οι αρχές αυτές παραπέμπουν στον ουίλσονιανό ιδεαλισμό και συνοδεύουν την αμερικανική πολιτική σκέψη από την εποχή της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας. Τελικά, μετά τον πόλεμο του Ιράκ, η τζακσονιανή προσέγγιση, η οποία ταυτίζεται με τη συμμαχία νεοσυντηρητικών και δογματικών εθνικιστών τείνει να υπερισχύσει της τζεφερσονιανής. Κατά τη δεύτερη θητεία Bush, μετά το 2004, με το διορισμό της Condoleezza Rice ως υπουργού εξωτερικών φαίνεται να επικρατεί και θεσμικά. Ίσως δε στο γεγονός αυτό να συνηγορούν και οι διορισμοί του Wolfowitz στην προεδρία της Παγκόσμιας Τράπεζας και του John Bolton στη θέση του πρέσβη των Η.Π.Α. στον Ο.Η.Ε., παρά το γεγονός ότι ο ίδιος είχε στο παρελθόν χλευάσει το ρόλο του διεθνούς οργανισμού¹¹². Μένει να φανεί κατά πόσον οι έντονες τζακσονιανές εισροές στην αμερικανική εξωτερική πολιτική

¹¹⁰ Daalder Ivo H., Lindsay James M., *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*, op. cit. σ σ. 14-15.

¹¹¹ Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, op. cit., σελ. 265 και σ σ. 306-308.

¹¹² The Economist, 14/04/2005 και 01/08/2005.

θα προκαλέσουν περαιτέρω όξυνση στις ευρωατλαντικές σχέσεις, σε μια εποχή κατά την οποία η Ατλαντική Συμμαχία δοκιμάζεται έντονα και διάγει την πιο δύσκολη περίοδο στην ιστορία της. Σε κάθε περίπτωση πάντως οι μηχανισμοί σχηματισμού αντιλήψεων και οι πεποιθήσεις που προσδιορίζουν την αμερικανική πολιτική σε σχέση με την Ε.Ε. έχουν υποστεί σοβαρές διαφοροποιήσεις.

Συμπεράσματα

Οι ευρωατλαντικές σχέσεις και οι πολιτικές και στρατηγικές που σχετίζονται με αυτές προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος, το επίπεδο της διεθνούς συνεργασίας, καθώς επίσης και την πορεία των μεγάλων διεθνών προβλημάτων. Για το λόγο αυτό αποτελούν ένα από τα σοβαρότερα θέματα ενασχόλησης ακαδημαϊκών, πολιτικών αναλυτών και γενικά όσων ασχολούνται με τη διεθνή πολιτική. Συνεπώς, αν και ο διάλογος για ένα τόσο σοβαρό και ρευστό ζήτημα ποτέ δεν εξαντλείται, εν τούτοις είναι πολύ δύσκολο να υπάρξουν «παρθένες» ερευνητικές περιοχές. Η εργασία αυτή, κινούμενη σε ένα τόσο δημοφιλές ερευνητικό πεδίο, δεν αποσκοπεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων μεγάλης ακτίνας, ούτε φιλοδοξεί να καταλήξει σε πρωτοφανείς επιστημονικές ανακαλύψεις. Αντί αυτών, στοχεύει ανάλυση μιας συγκεκριμένης παραμέτρου των ευρωατλαντικών σχέσεων και επιδιώκει την επαρκή θεωρητική θεμελίωση των επιχειρημάτων που αναπτύσσονται. Λαμβανομένων υπ' όψη των πιο πάνω παρατηρήσεων, αξίζει να συνοψίσουμε ορισμένα από τα πιο σημαντικά συμπεράσματα στα οποία μας οδήγησε η παρούσα ανάλυση:

1) Η δυνατότητα της Ε.Ε. να ενεργεί ως ενιαίος δρών σε ζητήματα διεθνούς πολιτικής και να προχωρήσει στη δημιουργία αυτόνομης ευρωπαϊκής άμυνας, εξαρτάται από το βαθμό σύγκλισης των εθνικών συμφερόντων των κρατών/μελών. Στο παρόν στάδιο, η σύγκλιση των εθνικών συμφερόντων που θα διαμορφώσει την απαιτούμενη συναίνεση για την προώθηση της πολιτικής ενοποίησης απουσιάζει, με αποτέλεσμα την πολύ αργή εξέλιξη, έως στασιμότητα του εγχειρήματος. Στους πολύ σημαντικούς τομείς της οικονομίας, του νομίσματος και του εμπορίου έχει επιτευχθεί ένας αρκετά μεγάλος βαθμός ολοκλήρωσης. Εν τούτοις σε ό,τι αφορά τους κρίσιμους τομείς της υψηλής πολιτικής ο άναρχος χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, ο συνεπαγόμενος νόμος της άνισης ανάπτυξης και τα διλήμματα ασφαλείας στα οποία οδηγεί, δεν επιτρέπουν στα κράτη να εκχωρήσουν προς μια ανώτερη αρχή τα ζωτικής σημασίας δικαιώματα της αυτόνομης διαχείρισης των εξωτερικών τους υποθέσεων και της αυτοπροστασίας τους.

2) Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οι ευρωατλαντικές σχέσεις πέρασαν σε μια νέα φάση. Η διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. αναίρεσε τον κοινό κίνδυνο που καθιστούσε απαραίτητη τη συνοχή της Ατλαντικής Συμμαχίας λόγω της σύγκλισης ζωτικών

συμφερόντων μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και των Η.Π.Α.. Συνεπώς, υπήρξε ένας σοβαρός επαναπροσδιορισμός στρατηγικών στόχων στις δύο ακτές του Ατλαντικού. Η εντατικοποίηση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η διάχυσή της στους τομείς της οικονομίας και του νομίσματος, αν και δε συνάντησε την αντίδραση των Η.Π.Α., εντούτοις προσέλκυσε την προσοχή των αμερικανικών πολιτικών ελίτ. Η εσωτερική ετερογένεια και η απόκλιση εθνικών συμφερόντων μεταξύ των κρατών/μελών της Ε.Ε., διατηρεί την ευρωατλαντική ισορροπία ισχύος ανεπηρέαστη. Η ισχυρή όμως οικονομική βάση της Ε.Ε. και η ενιαία εμπορική και νομισματική της πολιτική την καθιστούν εν δυνάμει ισχυρό εταίρο ή, κατά περίπτωση, αντίπαλο των Η.Π.Α. στην αρένα της διεθνούς οικονομίας. Το γεγονός αυτό προκαλεί ανησυχία στους σχεδιαστές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής σύγκλισης συμφερόντων μεταξύ των ισχυρών κρατών της Ε.Ε. σε βαθμό ουσιαστικής προώθησης του εγχειρήματος της πολιτικής ενοποίησης και της κοινής άμυνας κατά πάσα πιθανότητα θα οδηγούσε σε μια σημαντική ανακατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα, ικανής να θέσει υπό αμφισβήτηση την αμερικανική υπεροχή. Οι Η.Π.Α., επιθυμώντας να διατηρήσουν την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία τους, προβαίνουν σε στρατηγικές επιλογές που αποσκοπούν στην αποτροπή αυτού του ενδεχομένου. Επειδή λοιπόν η οικονομική ενοποίηση της Ε.Ε. έχει ήδη λάβει σημαντικές διαστάσεις, γεγονός το οποίο καθιστά τη διεθνή οικονομική ισορροπία μη αναστρέψιμη, επιχειρούν να ελέγξουν την πολιτική ενοποίηση και την υπό διαμόρφωση κοινή ευρωπαϊκή άμυνα. Βασικοί στόχοι της αμερικανικής στρατηγικής είναι η διατήρηση της Ε.Ε. σε παράλληλη πορεία με τις Η.Π.Α. στα μεγάλα ζητήματα διεθνούς πολιτικής, η διαιώνιση του ενδοευρωπαϊκού πολιτικού κατακερματισμού και η συντήρηση του αποφασιστικού ρόλου των Η.Π.Α. στον προσδιορισμό των σκοπών και των μέσων της κοινής ευρωπαϊκής άμυνας. Τα κυριότερα μέσα για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι η διαρκής παρουσία ενός ισχυρού και συνεκτικού Ν.Α.Τ.Ο. υπό την εποπτεία των Η.Π.Α. στο επίκεντρο των ευρωατλαντικών σχέσεων και η άσκηση επιρροής στα εσωτερικά της Ε.Ε. μέσω των ειδικών σχέσεων με τη Βρετανία.

3) Σε επίπεδο πολιτικής δράσης, η δεκαετία του '90 χαρακτηρίζεται από την επικράτηση ιδεολογικών παραδοχών ουίλσονιανής και χαμιλτονιανής φύσεως στους σχεδιαστές της αμερικανικής πολιτικής, αλλά και στον ίδιο το Λευκό Οίκο τόσο επί πατρός Bush, αλλά κυρίως επί Clinton. Το γεγονός αυτό μεταφράζεται στη διάδοση

των αμερικανικών αξιών, στον παρεμβατισμό και την πολυμερή συνεργασία για τη δημιουργία μιας «νέας παγκόσμιας τάξης». Σε αυτό το ιδεαλιστικό πλαίσιο εντάχθηκαν και οι αμερικανικοί χειρισμοί σχετικά με τις ευρωατλαντικές σχέσεις. Ταυτόχρονα όμως ακολουθείτο η στρατηγική ελέγχου της πολιτικής ενοποίησης, με στόχο τη διασφάλιση μιας χαλαρά ενοποιημένης Ε.Ε.. Αντίθετα, η νέα χιλιετία συνοδεύτηκε από σαρωτικές αλλαγές στα χρησιμοποιούμενα μέσα επίτευξης των στόχων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και στην αντιμετώπιση των ευρωπαϊών συμμάχων. Με την είσοδο του υιού Bush στο Λευκό Οίκο, επικράτησε η τζακσονιανή σχολή σκέψης. Το γεγονός αυτό οδήγησε στη μεταστροφή από την πολυμερή συνεργασία στη μονομερή δράση και στην άμεση και εκτεταμένη χρήση της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη των εθνικών στόχων. Ως συνέπεια, ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003 χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας ή τη συμμαχική σφραγίδα του Ν.Α.Τ.Ο. και παρά τις έντονες αντιδράσεις της Γαλλίας και της Γερμανίας, προκάλεσε έντονη διχόνοια στους κόλπους της Ε.Ε. και βύθισε τις ευρωατλαντικές σχέσεις στη μεγαλύτερη κρίση της ιστορίας τους. Η αλλαγή αυτή, η οποία παραπέμπει σε μεταβολή των μηχανισμών σχηματισμού αντιλήψεων και των πεποιθήσεων που διαμορφώνουν την αμερικανική εξωτερική πολιτική, καθιστά σαφή τη σημασία των αντιλήψεων στη διεθνή πολιτική και την τεράστια επιρροή τους στις μεγάλες αποφάσεις που αφορούν τη διαχείριση των διακρατικών σχέσεων.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Brimmer Esther, *The E.U.'s Search for a Strategic Role. E.S.D.P. and it's Implications for Transatlantic Relations*, (Washington: Center for Transatlantic Relations, 2002)
- Brzezinski Zbigniew, *The Geostrategic Triad. Living With China, Europe and Russia*, (Washington: Significant Issues Series, 2001)
- Brzezinski Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy and it's Geostrategic Imperatives*, (New York: Basic Books, 1997)
- Daalder Ivo H., Lindsay James M., *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*, (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2003)
- Featherstone Kevin and Ginsberg Roy H., *The United States and the European Union in the 1990s. Partners in Transition*, (London: McMillan Press LTD, 1997)
- Holland Martin, *The Future of European Political Cooperation. Esseys on Theory and Practice*, (London: Macmillan, 1991)
- Holsti K. J., *International Politics. A Framework for Analysis*, (U.S.A.:Prentice/Hall International Edition, 1983)
- Ifestos Panayiotis, *European Political Cooperation. Towards a Framework of Supranational Diplomacy?*, (Aldeshot: Gower, 1987).
- Jervis Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, (New Jersey: Princeton, 1976)
- Kagan Robert, *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, (New York: Alfred A. Knopf, 2004)
- Kissinger Henry, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, (New York: Touchstone, 2001)
- Kupchan Charles A., *The End of the American Era. U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the 21st Century*, (New York: Vintage Books, 2002)
- Leonard Mark, *Why Europe Will Run the 21st Century*, (London: Fourth State, 2005)
- Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, (New York: Routledge, 2002)
- Mearsheimer John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: W. W. Norton & Company, 2001)

Nelsen Brent F., Stubb Alexander C.J., *The European Union. Readings on the theory and practice of European Integration, Second Edition*, (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998)

Read Graig, *America and Europe: Conflict and Power. Globalisation, Regionalism and U.S.-European Rivalry*, (U.S.A.: Xlibris Corporation, 2004)

Richardson Jeremy, *European Union. Power and policy-making*, (New York: Routledge, 2000)

Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, (U.S.A.: McGraw-Hill, 1979)

Zelikow Philip, Rice Condoleezza, *Germany Unified and Europe Transformed. A Study in Statecraft*, (U.S.A.: Harvard University Press, 1998)

Ελληνική

Αρβανιτόπουλος Κ.-Ήφαιστος Π., *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, (Αθήνα: Ποιότητα, 1999)

Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2000)

Αιμιλιανίδης Αχιλλέας, *Προτάσεις Πολιτικής*, (Λευκωσία: Power Publishing, 2005)

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, (Αθήνα: Οδυσσέας, 1995)

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας. Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2001)

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, (Αθήνα: Ποιότητα, 1999)

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Μελέτης στην Ελλάδα και το Εξωτερικό. Διαδρομή, Αντικείμενο, περιεχόμενο και Γνωσιολογικό Υπόβαθρο*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2003)

Θάρρου Λέστερ, *Ο Επερχόμενος Οικονομικός Πόλεμος Μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής*, (Αθήνα: «Νέα Σύνορα»/Λιβάνης, 1995)

Κίσιντζερ Χένρυ, *Διπλωματία* (Αθήνα: «Νέα Σύνορα» Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1995)

Μούσης Νίκος, *Εγχειρίδιο Ευρωπαϊκής Πολιτικής*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2002)

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Αμερικάνικο Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2002)

Στεφάνου Κωνσταντίνος, *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Τόμος Α': Γενικά και Θεσμικά Χαρακτηριστικά Μετά τη Νίκαια*, (Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας, 2002)

Gilpin Robert, *Η Πρόκληση του Παγκόσμιου Καπιταλισμού. Η Παγκόσμια Οικονομία τον 21^ο Αιώνα* (Αθήνα: Ποιότητα-Princeton University Press, 2002)

Gilpin Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2004)

Van Evera Stephen, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2000)

Άρθρα

Bergsten Fred C., «America and Europe: Clash of the Titans?», *Foreign Affairs*, vol. 78, no. 2, March-April 1999

Kennan George F. (με το ψευδώνυμο «γ»), “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs*, July, 1947

Hoffmann Stanley, “Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe”, *Daedalus*, vol. 95, no. 3, summer 1966

Joffe Josef, “Europe’s American Pacifier”, *Foreign Policy*, No. 54, Spring 1984

Waltz Kenneth, “Structural Realism After Cold War”, *The M.I.T. Press Journals*, 2000

Εφημερίδες/Περιοδικά/Ιστοσελίδες

www.economist.com

www.europa.eu.int

www.kathimerini.gr

www.nytimes.com

www.wto.org